

1 2
DISCIPLINA

RVM LIBERALIVM ORBIS, EX

P. CONSENTIO

ET MAGNO AVRELIO
CASSIODORO.

Cui adiecimus, adducti argumenti
affinitate, libellos

L. APVLEII Madaurensis de Syllo
gismo categorico.

CENSORINI de Die natali.

Recens à nobis publicis
studijs asserti.

EXCVDEBAT BASILEAE IOAN.
BEBELIVS, MENSE AV
GVSTO, ANNO
XXVIII.

Cum gratia & priuilegio.

Andreae Zebridouio Polono,

Io. Sichardus S. D.

QUOD ridens tu quidem, nisi tamen fal-
 lor ex animo, ac nescio an nō & iure mi-
 rari te dicis patientiam meam. qui an-
 tam ultro mihi in edendis alienis ope-
 ram sumo, quantā ægrè quisquam alius qui uel sua
 publico adornet: non est quod aut tibi succenseam
 Clarissime Zebridoui, aut ob id iudicium in te re-
 quiram. Nec enim multò tu aliter, quàm plerique
 alij, qui tum demū se egregiè de nostro seculo me-
 reri existimant, si nugis suis omnia oppleant, alio-
 rum scriptis interim tam iniqui, ut præ se totam ue-
 tustatem imperitiæ cōdemnent. Quasi tanta sit no-
 stri seculi felicitas, quæ in ullo laudis genere uel per
 summam impudentiam contendere cum uetustate
 aufit. Nam ut alij s ferè rebus à maioribus longè re-
 linquimur, sic ex tanto temporū interuallo sua etiā
 ingenijs damna accidere. Nunc ergo uelim ratio-
 nem tecum ineas, debeaturne aliqua ei gratia, qui
 tanto studio ubiq; gentium uenatur, quod studijs
 adijciat, malens scilicet uerecundè, bonaq; fide alie-
 na exhibere, et hoc pacto ab internitione asserere,
 quàm impudenter sua inculcare, præsertim in tan-
 to scribentium prouentu. Quamobrem quum nu-
 per in Magni Aurelij Cassiodori incidissemus mi-
 scellanea, consilium fuit inde potissimum tanquam
 è spicilegio decerpere, quod ad cyclicas artes perti-
 neret. Quod et hoc maiore animo sumus aggressi,
 quò iacet hæc studiorum portio desperatior. Nec

sumus autē ueriti, ne parum dextrè acciperentur, quæ ex autore, quod omnino dicendū hic est, nec elegantissimo haussemus, quum id opellæ donaremus iuuentuti, tum in eiusmodi uersaremur rebus, quæ an elegantius tractari queant nescio: Ipsi sanè M. Tullio eloquentiæ parenti non est uisum. Id uero quicquid est libelli tibi, Clarissime Adolescens, nominatim inscribimus, uel hoc nomine minus pœnitendum, quod breuitati sic nos accommodauimus, ut capita cuiuscq; disciplinæ contenti fuerimus digito magis indicare quàm tractare: eò quod ex magna parte eiusmodi sint, quæ quum à liberè liter instituto nō nisi cum summa turpitudine ignorari possint, attingenda ea per ætatē uerius quàm exhaurienda proponeremus. Si enim Neoptolemo illi Enniano philosophandum non nisi paucis uisum est: quantò rectius sic comparandi hoc loco sunt puerorū animi, ut dum ætas finit obiter quædam in se transferant, usui futura ad id quod quisq; institutū uitæ delegerit. Sed frustra ego ad te ista, cuius parietes etiam ijs loquuntur doctiora. Nam quum in eiusmodi commigraueris domum, quæ optimis exemplis abundet, nactus magni nostri ERASMI familiaritatem, cuius haud dubiè Musæ, si latine nunc loqui uellent, ore locuturæ sint, nō uulgarem de te tuorū sustines expectationem, cui ut respondeas non est quod hic moneam. Vale Clarissime Zebrioui, & orbem hunc disciplinarum, quem Græci ἐγκυκλοπαιδείαν uocant, nostræ in te uoluntatis testimoniū amplectere, & nos amare. Basileæ, mense Augusto, Anno xxviii.

P. CONSENTII³

ROMANI VIRI CLARISSIMI

de re Grammatica breuissima institutio.

ARTES orationis secundū Grammaticos octo sunt: Nomen, Pronomen, Verbum, Aduerbiū, Participiū, Coniunctio, Præpositio, Interiectio. Ex his duæ principales partes orationis sunt: Nomen, et Verbum, quæ coniunctæ locutionē efficiunt. Omne em̄ quod mente cōcipimus, nomine explicatur & uerbo. De his igitur singulis nunc dicamus.

DE NOMINE

Nomen est pars orationis rem unā aliquā significans. Sed ea ipsa quæ significantur, uel Corporalia sunt, uel Incorporalia. Corporalia, uel communiter uel propriè significantur. Communiter sunt, ut homo, mons, mare. Propriè,

a 3

ut Cicero, Caucasus, Hadriaticum. Incorporalia sunt, ut pietas, iustitia, eloquentia. Et hæc exceptis deorum nominibus, ferè semper cõmuniter significantur. Nominis accidunt sex: qualitas, comparatio, genus, numerus, figura, casus. Qualitas nominum in eo est, ut intelligamus utrũ nomen quod appositum fuerit appellatiuum sit, an proprium.

Appellatiua enim nomina à genere & specie manant. Diuisio græca magis sequenda est, quæ fit in primam positionem, & derivationẽ. Prima positio diuiditur in nomen propriũ, et appellatiuũ, et epitheton. Deriuatiuorũ species sunt nouem. Ergo appellatiuum est, ut homo, urbs, flumen: quia hoc cõmuniter de omnibus hominibus, urbibus, fluminibus intelligitur. Proprium, Cicero, Roma Tyberis. Quia sic intelligimus propria nomina et hominis, & ciuitatis, & fluminis. Et priorum quidem nominũ diuersa ratio est in his quæ significant quod persona est. Nam ea quæ significant quidem quod persona nõ est, ut sunt propria urbium & fluminum, ac montium cæterorum nomina, absolutũ & unius modi habent intellectum. Ea uero quæ personam significant, in quatuor species diuiduntur: Prænomen, nomẽ, cognomen, agnomen: ut est Publius Cornelius Scipio Africanus. Est ergo nomen proprium prænominatiuũ, ut Publius. Est nomen proprium nominatiuũ, Cornelius. Est nomen proprium cognominatiuũ, Scipio. Est nomen proprium agnominatiuũ, Africanus. Si quid super hoc additũ fuerit, ut si addas Aemilianũ, aut Numantinum, agnomini applicabitur. Sed præ-

nomina

nomina non sine aliqua ratione imponuntur: eademq; aut una litera significantur, ut P. Publius: aut duabus, ut Gn. Gneus Pompeius: & Sp. Spurius Cassius: aut tribus, ut Sex. Sextus Roscius: et Ser. Seruilius, Mar. Marius: aut M̄ litera & linea superposita, ut Manius. Idq; ipsum à nobis nõ etiã à Græcis obseruatur. Nomen autẽ est quod quidem indicat genus, ut Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere dicunt. Cognomen est quo appellatur quis, ut Scipio. Agnomen siue unum siue plura, quod imponitur aut ab animo, aut à corpore, aut extrinsecus. Appellatiua autem nomina, quæ à genere et specie manare diximus, plures differentias habent. Nam uel rem corporalem, incorporalem uel significant: ut homo, mons, flumen, pietas, iustitia, eloquentia. Vel ad aliquid dicuntur, ut pater, magister. Hæc enim alium intellectum secum trahunt: patre enim dicto, intelligis simul filium: & magistro dicto, intelligas simul discipulum necesse est. Sunt ad aliquid dicta aliter se habentia: ut dexter, sinister, quæ comparatiuum gradum admittunt. Sunt alia gentis, ut Græcus, Hispanus. Sunt alia patrie, ut Romanus, Thebanus. Sunt alia numeri, ut unus, duo. Sunt alia ordinis, ut primus, secundus. Sed primus de multis, de duobus prior dicitur: Sicut de duobus alterum dicimus, ita de multis alium. Sunt alia specialis qualitatis, sub illa scilicet qualitate, quæ generaliter nomini accidunt, ut bonus, malus. Sunt alia quantitatis ut paruus, magnus. Hæc mediæ significationis habentur, & quasi adiecta nominibus quæ epitheta

Primus
Prior
Alter

appellantur. Atque hæc sunt tantum nomina que comparationē recipiunt. Atqui in his ferè quidem nominibus qualitas nominū speculatur minutius diuisione facta. Cæterum hæc ipsa uniuersa ad illam qualitatem reuocari possunt, ut aut appellatiua dicantur, aut propria. Præterea sciendum est, quædam nomina esse & propria & appellatiua, ut scropha, dolobella, sura. Item scire debemus quod quemadmodum sunt nomina appellatiua primæ positionis, ut mons, schola, ita et propria, nam Tullius, facit Tullianus. Sunt deriuatiua à nomine, ut montanus, scholasticus. Sunt deriuatiua à uerbo, ut à lego, lector. Item à dico, dictator: à mercor mercator. Quorum hæc est distantia, quod à nomine uenientia in s literam desinunt, ut montanus. A uerbo autem in r literam terminantur, ut lector. Quid regulus? quid bibulus? nonne pro uarietate significatum sic aut sic dicuntur? deinde gerulus. Ea quidem à uerbo uenientia neutrum generus non faciunt. Sunt etiam diminutiua, ut monticulus, scholasticus. Diminutiua autem non solum à positiuo, sed etiam à comparatiuo gradu interdum ueniunt. Nam ut grandis grandiusculus facit, sic grandior grandiusculus.

Diminutiuorum autem tres sunt gradus, quorum forma quo magis minuitur, hoc plus crescit numerus syllabarum: sed in diminutiuo gradu hoc etiam aduertere debemus, ne forte fallamur, quod sint quædam nomina quasi diminutiua, quæ diminutiua non sunt, quoniam prima positio eorum non cernitur, ut uinculum, macula, tabula.

Sunt

Sunt præterea nomina appellatiua quæ principalia dicuntur, ut iustitia. Sunt item à participijs non dissimilia, ut clemēs, potens, prudens. Sūt alia uerbis similia, ut cōmedo, palpo, contemplator, speculator. Sunt alia thetica, quæ abusiua uel possessiua dicuntur, ut Euandrius ensis, Agamemnoniæ Misenæ. Sunt alia patronymica, ut Atrides, Euandrides. Hæc & ab auis & à maioribus dicuntur: sæpe & à patribus, nonnunquam à fratribus fiunt: sed illud an aduertere debemus, quia theticis pro patronymicis uti possumus, & contra patronymicis pro theticis uti non possumus. Possumus enim dicere Euandrius iuuenis, Palladius ensis: Euandrides dicere non possumus. Hæc utraq; hoc à deriuatiuis distant, quia patronymica & thetica à proprijs, deriuatiua alia ab appellatiuis nominibus ueniunt. Horum patronymicorum masculina aut in des exeunt, ut ab Atreo Atrides: aut in ius, ut à Peleo Peleius: aut in on, ut Nereon Atrion. Ex quibus omnibus modis possessiuum nomē unum tantum modum facit, qui in ius exit. Fæminina uero aut in is exeunt, ut ab Atreo Atreis: aut in as, ut à Peleo Pelias: aut in e, ut Euandrine, Nerine, & Adrestine. Quemadmodum secutus est Lucanus, qui ab Hibera Hiberis deduxit: Quū occurrat Hiberis, sed & de nominatiuo Hiber. Itē sunt nomina homonyma, sunt synonyma, quæ & eadē appellantur. Homonyma sunt, quæ uno nomine plures res significant, ut nepos, acies, aries. Synonyma uel polyonyma sunt, quum pluribus nominibus singulæ res significantur, ut terra. Eadem enim res dicitur

b

terra, & humus, & tellus. Item ensis, idem em̄ dicitur ensis, & mucro, et gladius. Illud sanè scire debemus, ne nos ea res fortè confundat, quia plerique Grammatici eiusmodi diuisionem fecerunt, ut alia generalia nomina dicerent, ut corpus, animal: alia specialia, ut lapis, homo: alia propria, ut Cicero. Et licet apud philosophos ita ferè habeat, ut aliud genus, aliud species, aliud propriū sit, quod Indiuiduum appellant, tamen Grammaticorū res ista diuisio est, ut nomina quæcūq; propria nō sunt, generalia, id est appellatiua dicantur.

DE COMPARATIONE.

Comparatio tres gradus habet: Positiuum, siue absolutum, qui quoniam perfectus est, à quibusdā in numero graduum nō computatur: ut fortis, doctus. Comparatiuum, à quo gradum incipere dicunt, ut fortior, doctior. Superlatiuum, ut fortissimus, doctissimus. Comparantur ea sola nomina quæ aut qualitatem significant, aut quantitatem. Sed nō omnia per omnes gradus eunt: aliquando em̄ positiuus gradus tantum inuenitur, ut mediocris: aliquando positiuus & comparatiuus, ut senex senior: aliquando positiuus & superlatiuus, ut pius, piissimus. Quod quum euenit, pro secūdo gradu magis aduerbium ponimus. Aliquando comparatiuus et superlatiuus, ut ulterior, ultimus. Aliquando superlatiuus tantum, ut nouissimus.

DE GENERE.

Genera nominū sunt septem: Masculinum, Fœmininum, Neutrū, Commune, Omne, Epicœnū siue promiscuū, Dubium. Quorum masculinū his

Negat tamen Cicero recte piissimus dici.

his ferè notisprehenditur: Si sint nomina uiuorum, aut officiorum uirilium, mensium, uentorum, fluuiorum. Fœminina uero sunt, nomina mulierum, muliebrium officiorum, urbium, arborum. Neutra sunt nomina fructuū. Communia sunt, quæ ex pari uiris & mulieribus conueniunt. Omne genus efficiūt numeralia, à quatuor ad centum. Epicœnum genus habent nomina uolucrum utrunq; genus complectentia, ut pavo. Dubiū genus efficiunt, quæ uariè ab autoribus usurpantur, ut hic aluus, & hæc aluus.

DE NUMERIS.

Numeri sunt duo: Singularis, & Pluralis. Hic aduertet puer, quædam nomina singularem tantū numerum habere, ut aurum. Quædam pluralem tantū, ut Saturnalia, & ex magna parte sacrificiorum, festorumq; dierum nomina.

DE FIGVRA.

Figura alia est Simplex, alia Composita. Simplex, ut doctus. Composita, ut indoctus. Quidā tamen decomposita inuenerunt nomina, à uerbis nata, ut suffragium, experientia.

DE CASIBVS.

Nominatiuum dicimus casum, quemadmodum eum qui summus est, gradum appellamus improprie, quū nominatiui sit prima positio, & inde cadant reliqui quinque. De ordine autem casuum adferuntur quædam rationes, ut non fortè nec temere, sed naturali quadam uia hic qui est ordo uideatur inuentus. Ablatiuum casum Græci nō habent: deniq; hunc Varro interdum sextum, inter-

dum latinū appellat: quem rectissime nostri sermo-
nis usus inuenit, quoniā plurimū à Datiuo differt:
aliud est eī dicere, huic rhetori, aliud ab hoc rhe-
tore. Et intantum recte hunc casum additum con-
stat, ut etiam septimū casum nostri sermonis usus
exposcat, qui septimus casus ablatiui formam ha-
bet, sed præpositione subtracta. Interest enim plu-
rimum quum dicimus, ab oratore uenio, & orato-
re magistro utor. Ergo ad intellectum necessarius
est hic casus, etiam si à declinatione remotus sit.
Pleriq; etiam octauū casum putauerunt addendū,
ut dignus munere, maētus uirtute: sed hoc septi-
mo casui annumerandū nulla dubitatio est. Quæ-
dam nomina quum in usu sex casus habeant, decli-
nationes tamen non totidem habent, quo fit ut for-
mæ casuales sint sex: Monoptotos, diptotos, tri-
ptotos, tetrapptotos, pentapptotos, hexapptotos.
Monoptotos forma est, quoties in om̄ibus sex ca-
sibus nomina similiter declinant, flectiq; non pos-
sunt, ut cornu. Diptotos forma est, quoties no-
men per omnes sex casus duarum tantum uocum
habet mutationem: quamuis quidam dicant dipto-
ton non inueniri, ut Iupiter, Iouis, Diespiter. Tri-
ptotos est forma quoties nomē in sex casus tribus
uocibus immutatur, ut scamnū, scrinium. Tetra-
pptotos est forma, quoties nomē in sex casibus qua-
tuor uocibus immutatur & flectitur, ut stamen.
Pentapptotos est forma, quoties nomen in sex ca-
sibus uarietates inclinationū quinquies experitur,
ut est caro, Agamemnon, mūs, Iepus. Hexappto-
tos est forma, quoties formā per omnes sex casus
uarietas

uarietas declinationis operatur, ut unus, solus, nul-
lus. Sed in his formis hoc regulariter tenere debe-
mus, quod neutra nomina neque hexapptota, neq;
monoptota esse possint, ferè eī triptota esse pos-
sunt. Est tamē nominū quasi monoptotos genus,
quod neq; per omnes casus eat, & per quos uadit,
unam tantum inclinationem seruat. Item regula-
riter tenere debemus, quod pluralia cuiusuis gene-
ris sint nomina, neque unius, neq; omnium casuū
esse possunt. Vnde ea nomina quæ nullā inflexio-
nem, neque numeros, neque genera sentiunt, apto-
ta nuncupantur: ut est frugi, nihili, nequam, nugas.
De qua forma sunt omnia nomina literarū, & no-
mina numerorum à quatuor usq; ad centum: nam
ab uno usq; ad tres per omnes casus declinantur.
Item à ducentis & deinceps, præter mille quod a-
ppton est. Nec hæ solæ uarietates in omnibus in-
ueniuntur: nam sunt quædam nomina quorū no-
minatiuus in usu non est, ut si quis dicat, hunc late-
rem: nominatiuū eius nunquam inueniet. Item si
quis dicat, talis, huius nominis genitiuū in usu esse
nō perspiciet. Deinceps si diligentius rimetur, in-
uenientur per om̄es casus multa nomina deficere,
tamē ut nō per singulos, sed plures casus deficiāt.

DE ANALOGIA.

Nunc de analogia, & de regulis, de quibus pri-
ma parte libri huius libauimus, quæ sunt apta dice-
mus, si prius de differentia harum dixerimus.
Analogia est quam nos proportionē dicimus, hæc
quæ ad Grammaticā pertinet, longè angustior &
contractior res est quàm regula. Hæc enim latius

generaliusq; diffinitur. Analogia autem in paucis exemplis similibus ratione uersatur, intantum, ut plerunq; etiam in his dictionibus, quæ regulæ nō seruiant, quæq; sub regulam non cadant, inueniri analogia possit, sicut suo loco demonstrabimus. Ergo analogia nominū in collatione maxime parū est, ut homo, sermo, quæ & similitudine diminuti uorū, quæ ab his ueniunt, cōsistit atq; perspicitur. Regula autem est generalitate quadam magnam multitudinem nominū comprehendens, quæ sub eandem rationem cadant. Atq; ipsarum quæq; regularū, aliæ sunt alijs magis generales, sicut mox apparebit. De regulis autē quas Græci canones appellant dicemus, ac prius de his quas ablatiuus casus numeri singularis ostendit: quoniā hæc breuiore quadam uia ad emendationem loquendi sufficere posse creduntur. Omnia nomina ablatiuo casu singulari quinque literis uocalibus terminantur. Igitur per singulas literas quemadmodum similiter sibi per omnes casus nomina quæ ablatiuo fuerint terminata respondeant, quā breuissime differemus. Quæcunq; nomina ablatiuo casu singulari a litera fuerint terminata, genitium pluralem in rum mittunt, datiuum & ablatiuum in is syllabam mittūt, ut ab hac musa, harū musarū, his & ab his musis. Quæ regula exceptionem tamen recipit in his nominibus ubi ambiguitas discernenda est. Nam datiuū & ablatiuū nō in is, sed in bus exire necessitas cogit, ut dea, filia, deabus, filiabus, ne deos, non deas significare uideamur. Ea quoq; nomina quæ ablatiuo singulari o litera terminantur

minantur, similitudinem regulæ obtinent superioris: nam & ipsa genitium pluralem in rum, datiuum & ablatiuū in is syllabam mittūt: ut ab hoc magistro, horum magistrorū, his & ab his magistris. Quæ & ipsa regula exceptionem quorundā nominum recipit, quæ datiuum & ablatiuum pluralem non in is, sicut diximus, sed in bus mittunt, ut ab hac domo, ab hoc iugero, domibus, iugibus. Quæ tamen uarietas ex autoritate ueterū declinationis exorta est. Illi enim ablatiuū & ab hac domu, & ab hoc iugere declinabant: quā declinationem secuta est ratio, ut datiuus & ablatiuus in bus terminent. Sed euphonia, quæ plus in uocibus ualeat, pluralem numerum antiqua ratione retinet, quum declinationē ablatiuus singularis abiecerit. Ea uero nomina quæ ablatiuo singulari e litera terminantur, duplicem formā obtinent. Nam si producta e litera fuerit, in rum mittit genitium pluralem, datiuum & ablatiuum in bus, ut ab hac specie & reliqua: Quæ regula generis tantū fœminini dicitur. Quod si e correpto fuerit terminatum, genitium pluralem in um, datiuum et ablatiuum in bus syllabam mittit, ut ab hoc pariete, horum parietum, his & ab his parietibus. Quæ regula in quibusdam nominibus discretionem recipit, ut ab hoc uase, genitiuo plurali horum uasorum, facit datiuum & ablatiuū uasis. Sed & hæc eadem euphonia ratio uarietatem regulæ attulit. Veteres enim ablatiuū singularem ab hoc uaso, non ab hoc uase declinabant. Quæcūq; nomina ablatiuo casu singulari u literā fuerint terminata, genitium plura

lem geminata u. litera in uum, datiuū & ablatiuū in bus mittunt, ut ab hoc fluctu, horum fluctuum, his & ab his fluctibus. In hac autem regula plerique se antiquitatem sequi destinantes, u. literam retinent, ut fluctibus potius quàm fluctibus dicant. Sed consuetudo improbauit, neq; in alijs nominibus quàm ubi est ambiguitas discernenda retinetur, ut ab hoc artu, artibus, retenta u. efferamus, ne artes potius quàm artus dixisse uideamur.

Quaecunq; nomina ablatiuo casu singulari i. litera fuerint terminata, genitiuum pluralem in ium, datiuum & ablatiuū in bus mittunt, ut ab hac puppi, harum puppiū, puppibus. Datur tamē hic quaedam obseruatio, quæ dirigat iudicium nostrū, si quando dubium est, utrum ablatiuus singularis i. an e. debeat terminari, itemq; utrum accusatiuus singularis in im, an in em. Nam si in diminutione ultimæ syllabæ uocalis à nominatiuo ueniens producat, facit cōtingere in utroq; casu i. ponendū, sicut turris turricula, ac perinde à turri turrim facere. Quod si nō producat uocalis, ut hæc securis securicula, tunc facere debemus à secure, securem. Sed ita cōsuetudo & autoritas uariat, & intra hoc pugnat, ut pleriq; in hac parte dubiū dixerint ablatiuum: certe et qui ablatiuū i. litera efferunt, in septimum casum redigunt: ut Virgilius:

Puppi sic fatur ab alta. Lucanus:

Deserta puppe magister.

Ordiamur ergo à genitiuo singulari, qui quum & ipsa natura quodammodo per se ualeat, non enim rationi alicuius præcedentis casus debet cur hoc

aut illo modo efferatur, cæteros ex se gignit atque explicat. Atqui hæc ausus sum dicere, omnis illa uarietas, quam pleriq; à nominatiuo conati sunt explicare, tribus quatuorue à genitiuo certis regulis includitur. Ergo ex qualibet nominatiui inflexione Genitiuus singularis tres ferè formas exhibet: aut enim in is terminabitur, ut celer celeris, aut in i, ut aper apri, aut in æ, ut musa musæ. Quoties in is terminatur, datiuū in i mittit, accusatiuū in em, ut huic celeri, hunc celerem. Datiuus porro i. terminatus, ablatiuū singularem aut similem sui exhibet, aut in e compellit, ut est hoc ipsum nomen ab hoc celere. Similē uero sui exhibet, ut puta est huius naui, huic naui, ab hoc naui. Quoties uero i. terminat genitiuus, ut huius apri, datiuū in o mittit, accusatiuū in um, ablatiuum uero similem datiuo efficit. Quoties uero genitiuus singul. æ syllaba terminat, ut huius musæ, similem sui efficit datiuum, & accusatiuū in am cogit. Hoc quū erit, nō solum uocatiuus, sed & ablatiuus nominatiuo erūt similes, ut ô musa, & ab hac musa. Atqui his quidem tribus regulis omnis penè multitudo concluditur: sed quædam extra hæc in paucis admodum nominibus aliter eueniunt. Diximus Genitiuū interdum i. terminari, ut huius apri, sed ea res differentiam recipit, plerunq; enim gemina i. litera terminatur. Quando igitur gemina terminari debeat, nominatiuus singularis ostendit: si enim in us uel in um, præcedente i. uocali, nominatiuus fuerit terminatus, i. litera in genitiuo geminabit, ut Tullius, huius Tullij. Quam à plerisq; per unam i. e.

feratur iste genitiuus, ut est, Promissa Lauini mœ-
nia: Pauperis & tuguri: Nec cura peculi,

DE INCREMENTIS.

De incrementis syllabarum, quoniam & ipsum
ad rationem quandam pertinet, breuiter pauca di-
cemus. Numerus singularis partim nullum incre-
mentum sentit, partim diuerso & uario cumulat
augmento. Ea quæ singulari numero crescunt, qua-
tuor modis plurali numero experiunt augmentum.
Primus modus est ut statim in nominatiuo plurali
crescant, et æquale incrementum per omnes casus
seruent, ut monile, monilia, moniliū, & deinceps.
Secundus modus est, quum à genitiuo plurali au-
geri incipiant, id est ad finem usque custodiunt: ex-
ceptis casibus quos necesse est nominatiuo simi-
les esse, ut hæc nauis, harum nauium, his & ab his
nauibus. Tertius modus est, quum datiuus & abla-
tiuus plurales tantum augent, ut hic canis, canū, his
& ab his canibus. Quartus modus est, quum ge-
nitiuus pluralis tantum increfcit, ut hic doctus, horū
doctorū. Nunc quemadmodum nos dirigere ana-
logia possit breuiter ostendam. Si quando aliquid
controuersie accidit, quæ nos in diuersum aliqua
ratione trahere conetur, analogiam primo requi-
remus, ex qua quæ portio eligenda sit, per eupho-
niam iudicabimus, ut puta multi genitiuū huius se-
nati dicunt alij huius senatus. Discutiat hoc totum
primo analogia, si huius senati, sicut huius docti, ac
perinde horum senatorum sicut doctorum, hos se-
natus sicut hos doctos sequi necesse est. E diuerso
potest adferri analogia, ut sit huius senatus, quo
modo

Euphonia
iudicat in-
ter analo-
gias.

modo huius uultus, ac perinde huic senatui, quo
modo huic uultui, & horum senatuum, quo modo
horū uultuū, & hos senatus, quemadmodum hos uul-
tus. Ex utraq; parte uidemus analogiam allatam.
Hic nunc iudicet euphonia, quæ uoces aptiores quæ
decentiores sint: profecto illæ quarum ratio uul-
tui respondet. Quod si illæ decentiores sint, cer-
tante inter se analogia, uarijs exemplis id quod pul-
chrius est eligit euphonia. Sanè quoniam paulò di-
ximus superius, plerumque esse etiā nomina quæ ex-
tra regulam sint, in analogiam tamen uenire: scire
debemus, esse quædam nomina ita propria ac sola,
ut ne in analogiam quidem cadant, ut est caro car-
nis, anio anienis. Nulla enim alia nomina inueni-
untur quæ finita o, aut perdant eam uocalem in ob-
liquis casibus, aut in e transferant.

Nunc quoniā de latinis declinationibus abun-
de dictum est, quemadmodum debeant peregrin-
na declinari breui ratione monstrabimus. No-
minum peregrinorū declinatio est: Omne pere-
grinum nomen, siquidem iam id receptum est, ut
Gallorum manni, Medorū acinaces uel gaza, Pœ-
norum tubur, dirigi ad eius latini similitudinē de-
bet cui proximum est. Sed in his maior obseruatio
est circa græca nomina, quibus frequētius utimur.
Quæ igitur obseruatio declinandorū Græcorum
uocabulorum teneri debeat, quam breuissime fieri
potuerit explicabo. In græcorū nominum inclina-
tione nominatiuus singularis considerari debet,
qui si in suo statu manet, neque in latinam formam
mutat, græca declinatio sequenda est, ut est Pæan.

Peregrino
rū inflexio

Verbum est pars orationis factū aliquod habitum uel significans, cum tempore et persona, sine casu. Factum quod significat, agentis aut patientis uim continet: agentis, ut seco, uro: patientis, ut secor, uror. Quū uero neutrū horū significationi inest, habitus quidam tantummodo demonstratur, ut est sto, sapio, uiuo. Eorum autem quę actum significant, quędā talia sunt, ut in alio actus, in alio passio constituta sit: ut quum dicimus seco, uro: necesse est ut ministrantem et patientem unius intellectus ratio comprehendat. Quędā uero talia sunt, ut nullū patientem extrinsecus necesse sit intelligi, ut quū dicimus sedeo, & ambulo. Similiter quoq; ea quę patientem habent, interdum eiusmodi sunt, ut agentem extrinsecus demōstrent, sicuti sunt secor, pulfor. Quędā autem eiusmodi, ut patientia quę significantur nullam personam trahant extrinsecus, ut est esurio, algeo. Quędā sic dicuntur ut non sint plena, nisi aliquid addatur, ut uult, decernit, iubet: nisi em̄ addas quid uelit, quid decernat, quid iubeat, plenus intellectus non est. Quędā uero absolutum habent intellectum, ut sitit, esurit, satur est: neq; opus est eiusmodi adiectione, quid esuriat, aut quid sitiat, aut à quo satur sit. Quędā talia sunt, ut patientia uel ex uoluntate, uel contra uoluntatē euenisse uideatur: Ex uoluntate, ut doceor: contra uoluntatem, ut uror. Quędā uero talia sunt, ut neutrum horum (sicut Probus uir doctissimus adnotat) admittant, ut algeo, æstuo: neque

que enim, inquit, latine cōgrue dicitur, uolens aut inuitus quis æstuat aut alget, quum hoc ex necessitate pro qualitate temporis euenire uideatur.

Quędā eiusmodi sunt, ut nisi persona adiecta sit plenum intellectū non habeant, ueluti pingit quis Apelles, declamat quis Cicero. Quędā uero ex contrario eiusmodi sunt, ut ad plenitudinem intellectus, à quo scilicet administrentur opus nō sit adiectione personæ, ut pluit, tonat: sine dubio em̄ intelligitur deus. Item quędā uerba sunt, ut ait Probus, quę eatenus distinguuntur, ut quasi propria quędā singulorum generum uel natura uel consuetudine esse uideantur. Masculina erunt, quū masculinę res suberunt quę significantur: natura, ut genuit, consuetudine, ut tondetur: utrūq; enim maribus recte adsignatur. Fœminina, quum fœmininæ res significantur: natura, ut parit, nubit: consuetudine, ut textit, ornat: hæc enim fœminis apta sunt. Neutra, quum eiusmodi significantur, ut neque masculino neq; fœminino generi proprie applicari possint. Scire sanè debemus, non solum omnes ferè partes orationis, sed integram interdum orationem uerbi nomine solere censerī. Ideo que & uerba fecisse dici eum qui locutus sit: propterea quoq; uerba appellata sunt, quoniam scilicet oratio fieri non possit, nisi aëre uerberato. Sed aliud est quum specialiter unam partem orationis intelligi uolumus, de qua nunc loquimur.

Verbo accidunt septem: Genus, quod quidā significationem uocant, qualitas, tempus, numerus, figura, persona, coniugatio. Sed prius quàm de

singulis dicamus, illud generaliter admonendum
 est, quod omnes ferè partes quæ uerbo accidunt de-
 ficiunt, ut sub ipsis demonstrabimus. Quædam ta-
 men uerba non solùm in singulis partibus, sed inter-
 dum in pluribus defectiua sunt. Genera siue si-
 gnificationes quinque sunt: Actiuum, ut lego, scri-
 bo. Passiuum, ut legor, scribor. Neutrale, ut sto, cur-
 ro. Deponens, ut luctor, loquor. Comune, ut cri-
 minor. Horum omnium proprietates sic intelli-
 gimus. Actiua sunt quæ o litera terminata, si acci-
 piant r literam, faciunt ex se passiuua, ut lego, legor;
 scribo, scribor. Passiua sunt quæ r litera termina-
 ta, eam quum amittunt redeunt in actiua, ut legor,
 lego; scribor, scribo. Sed in hoc plerumque signifi-
 cationes suas mutant, ut fugio, timeo. Nam qui dicit
 fugio, timeo, quasi patitur, quum declinatio actiua
 sit. Et contra qui dicit fugior, & timeor, quasi actio-
 ne nescio quid significat, actus enim est quidam eius
 qui fugitur, uel qui timetur. Hæc & consideranda
 sunt diligenter, et per omnes modos declinationum
 suarum animaduertenda, utrum scilicet omnia con-
 uersa significatione procedant. Neutra sunt, quæ
 o litera terminata, si accipiant r literam latina non
 sunt, ut sto, curro: non enim est latinum stor, curror.
 Deponentia sunt quæ r litera terminata, si eam a-
 mittant latina non sunt, ut loquor, colluctor: non enim
 latinum est loquo & collucto. Communia sunt quæ
 r litera terminantur, & in duas formas cadunt, pa-
 tientis & agentis, ut consolor, crimino, hæc enim
 specie tantum passiuæ declinantur, sed actiua signi-
 ficatio casum accusatiuum sequitur: dicimus enim
 consolor

consolor fratrem, crimino fratrem. Passiua uero
 ablatiuum tantum, ut consolor à fratre, crimino à
 fratre. Illud sanè aduertere debemus, quod quum
 neutrale uerbum agendi ferè significationem ha-
 beat, deponens patiendi tantum, contra hoc inue-
 niuntur pleraque uerba: nam uapulo, ardeo, ueneo,
 quum neutralis uerbi terminentur modo, non acti-
 ui, sed uim passiuæ habent: Non enim agit, sed pati-
 tur qui uapulat, aut ardet, aut uenit. Item fungor,
 loquor, uel liqueor cum deponentis uerbi modo
 terminatur, non enim passiuæ uim habet, sed actiuæ,
 agit enim ipse aliquid qui fungitur, aut qui loquitur,
 aut liquetur, non patitur. Ex quo plerique etiã hanc
 deponentem significationem neutralem appellant,
 tribus de causis. Nam sicut illa quæ neutralis dicitur,
 passiuam declinationem non habet, ita ne hæc qui-
 dem actiuam: & sicut illa interdum passionem signi-
 ficant, ut est uapulo, ita hæc uicissim actum, ut est
 loquor, metior. Et sicut illa ideo actiua non est quæ
 passionem non recipit, ita quoque hæc ideo passiuæ
 dici non potest, quæ non redit ad actiuam. Item
 sunt anomala quædam, quæ quum formam neutra-
 lem habeant, non per omnia tamen speciem seruant
 ut est soleo, audeo. Nam soleo, solebam: audeo, au-
 debam actiua ratione declinantur. At uero solitus
 eram, ausus eram, passiuæ declinatio est. Ita ergo
 quæ utraque ratione declinantur inæqualia sunt, &
 à quibusdam quasi nouo nomine & numero adie-
 cto neutrapassiuæ dicuntur, de quibus uerbis ple-
 nius in coniugatione dicemus. Inspiciendum est
 diligentius num possit aliquod horum uerborum

ambigui esse generis, ut interdum in alio atq; alio intellectu & actiuum & passiuum esse possit, ut lauo, & lauor dicimus sub incerta significatione, si de nobis dicamus. At uero: omnes in fonte lauabo, aliter dicitur: non enim, potest dici omnes in fonte lauabor. Item tondeo uel tondeor, si de se dicat sub ambiguo scilicet genere recte dicitur: aliter Tondere curant uellera, non posset dici Tonderi uellera curant. Item, pascit iuuenca, recte dicitur absolute: & pascitur iuuenca, subincerte. At si latine dici potest, pascio te ad prandium, & pascor à te ad prandium, erit actiuum & passiuum, sicut est, pascite boues pueri. Item inspiciendum est, num ut incertum genus efficiatur, semper r litera inferat passiuam & declinationem & intellectum. An uero in hoc fiat, ut & sublata r litera actiui declinatio & uis inducat. Puto tamen omnia hæc uerba magis neutralia prima ratione, & superuenire ad similitudinem declinationis & intellectus passiuui sui per literam r. Item simile est incesso, quod est actiuum, quum dicis, regina ad templum incessit. In hac significatione additum r non facit passiuum, non enim incessor pro incedor dicas, sed pro pulsor, cui significationis sublatum r faciet eiusdem interdum significationis actiuum, nam ipsum dicere non desinit incessere, pro pulsare. Sunt etiam uerba incerta significatione, uel ambigui generis inter neutrale genus & deponens, ut tondeo, lauo, fabrico, punio, munero, partio, populo, adsentio, adulo, lucto, auguro &c. Hæc omnia sub eadem ui & in r literam finiuntur, ut tondeor. Atqui omnibus his uerbis tempora
parti

participiorum accidunt interdum penè omnia, ut puta quum liberum sit ab utralibet declinationis specie participia præsumpta formare. Ita à partio partiens fundum, partiturus fundum. A partior partitus fundum. Item à munero munerans, muneraturus: à muneror, muneratus. Item noui generis uerbum est facio, ita ut incertæ significationis sit, utrum hoc neutrale potius an actiuum esse uideatur. Nam si formam consideres, quæ accepta r latinum non est, facio uidetur neutrale esse. At rursus quoniam passiuum habet, potest dici actiuum: passiuum enim est fio, & cuiuscumq; passiuum extat, o quoque potest actiuum reputari. Sed figura ultimarum literarum quæritur, uocum enim tantum regulas Grammaticus habet, utrumq; utrius generis habendum est, & erunt in utroq; duo noua, id est facio uerbum, cuius passiuum extat actiuum non sit: & fio uerbum quum patientis significationem habeat, actiuumq; eius extat, nec passiuum sit nec deponens, sed neutrum potius habeatur: quoniam nō r litera terminet. Simile est uendo, & ueneo: nam uendo agentis significationem habet: ueneo patientis, eadem ratione qua est facio & fio. Munerat hospitem, muneratur hospitem eadem significatione est in utroq; sub diuersis declinationibus: habet enim in utroq; uim actiuam. Huic contrarium est, Induit albos cum uitta crines: & loricam induitur: habet enim in utroque uim passiuam. Nunc quoniam per singulas quæ uerbo accidunt partes deficere uerba paulò ante prædiximus, quemadmodum in genere uerbi defectiua intelligantur, breuiter complectemur.

Quædam sic deficiunt, ut nō inueniantur literæ solitæ, quæ prima persona præsentis temporis Indicatiui modi genus demonstrant, o scilicet & r, ea sunt huiusmodi, ut noui, memini, possum, tædet. Quædam uero non habent quidem primam personam, ut sis, inquit, aue. Nec solum hac ratione deficiunt, sed interdum nouū quiddam inuenitur in eo uerbo, quo genus per literam declaratur, scilicet ut contra rationem cæterorū in fine producta sit o litera, ut sto, do. Sed hæc tanquam monosyllaba contra regulam producuntur, quanquā Virgilio sic obseruatum sit, ut omne uerbum o terminatum, quocumque syllabarum esset, produceretur potius quam corripere. Quædam literam solennem ac legitimi temporis in fine habent, sed ad significandum genus nihil id prodest, quod id uerbum aut aliam personam, aut alium modum adfert quæ quo genus intelligitur, ut cedo. Non enim prima persona est indicatiui modi, temporis præsentis: cedo enim significat dic.

Et quoniam de confessis quinque generibus factis dictum est, de impersonali genere uerbi subiungere necessarium est: etenim de istiusmodi uerbis inter ueteres præceptores nonnulla dissensio est. Alij enim genus uerbi modis applicant: alij generibus potius & significationibus iungunt, & aiunt modos esse non posse, quoniam per omnes modos solenni figuratione decurrat. Nos quid sequendum arbitremur, exposita prius impersonalium omnium ratione pandemus. Sed prius quam de ipsis impersonalibus loquamur, hoc præmississe utile est,

ut

ut sciamus quæ personas significant, statim & tempora significare, ut puta legis, legit, legebat. &c. At uero quæ tempora significant, non statim & personas: uerbi causa, ut dicere, dicitur, dicebatur.

Nunc de impersonalium uerborum & ueritate dicemus. Verba impersonalia consensu plurimorum duas habent species, aut enim e & t litera finiuntur, ut libet, tædet, pœnitet, decet. Aut in tur exeunt, ut statur, uenitur, curritur, legitur, scribitur, dicitur, geritur. Sed hæc definitio plerisque non satisfecit. Denique addiderunt quidam uerba impersonalia etiam in it & in at: In it, ut contingit, euenit, accidit: In at, ut iuuat, stat. Et reuera siquidem impersonale hoc est, quum singula uerba enuntiantur, et omnem personam confuse trahat, neque ulla certa istam significatione distinguat, omnia quæ posuimus recte impersonalia esse dicentur. Denique nec declinari possunt, nec ullam discretionem facere personarum, nisi adiectis pronominum casibus & numeris separent. Quid igitur de supradictis modis, & qua ratione nascantur, quam breuissime potero paucis comprehendam. Ea impersonalia quæ in it & in at exeunt, ab indicatiuo modo prima persona temporis præsentis o litera terminato manant, ut contingo, contingit: iuuo, iuuat. Sed aliam quandam significationem exhibent, quum impersonalia efficiuntur, quam in ipsa positionis suæ enuntiatione obtinent. Denique & contingit tertia persona est eiusdem modi & temporis: & item iuuat. Sed non omnia tertiæ personæ uerba efficiunt impersonalem modum, ut est incendit, aut amat. Ergo quum

b 2

impersonale facit Cōtingit, aut Iuuat, deserit significationē suam quam habebat in natura uerbi positam, per tempora personasq; currentē. Nam aliter accipimus quum dicit Virgilius: Iuuat ire, & uidere castra Dorica. Et: Stat casus renouare omnes. Aut quum Cicero dicit: Accidit quum iste à Gn. Dolabella efflagitasset. Aut quum Terentius dicit: Euenit senibus ambobus iter, illi in Lemnum ut esset. Aliter porrò si iuuo, iuuas, iuuat: contingo, contingis, contingit, ad personarū actū uarietatemq; referatur. Quum ergo animaduertemus unde nascantur, illud nihilominus quod in promptu est scire necessarium est: non omnia nomina sicut dixi impersonalia effici, quæ ista ratione nascant. Quæ uero in et̄ exeunt, duas formas habent: partim enim ab indicatiuo temporis præsentis primæ personæ ō litera terminato manant, ut sedeo sedet. Sed hæc, simili exemplo ut de superioribus diximus non ferè semper impersonalia erunt, nisi personæ certam significationem confusione suspendant. Nam quū dico, hoc sedet, aliud quiddam significo quàm habet ille ordo ubi actū tenentis signo, quum dicimus sedeo, sedes, sedet. Partim uero à se oriūtur. Sed ea quæ à se oriuntur modo nullam habent prorsus originem, aut similitudinem tertiæ personæ uerbi, ut est pudet, tēdet, piget, pœnitet: modo ex aliquo uerbo similitudinem, ut misereor, miseret, quod utrum à misereor, misereris, an à misereor miseraris ueniat, incertum est. Quartum genus est impersonaliū, quod tur syllaba finiit, quod ab indicatiuo ō litera terminato pri

to primæ personæ præsentis temporis uenit, ut lego, legitur: gero, geritur: quod indiscrete ab eiusmodi uerbo semper omnino nascitur, exceptis quibusdam quæ & in hac parte deficiunt. Vnde ducti sunt quidam, ut hunc modum declinationi applicarent, quoniã quidem nullum ferè uerbū inueniri potest, ex quo nō ex declinationū figuris modus iste nascatur. Sed in hoc errauerunt, qđ eundē istum modū qui ab actiua declinatione manat, etiã passiuis declinationibus applicauerūt, quū nequaquam est illa declinatio passiue significationis, nisi partem eandem uerba repræsentent. Nam quū dico sedetur, licet omnis persona confusa sit, nūquid aliud uideor dicere, quàm de his qui sedent? Aut potest ullus intellectus esse, ut hoc dixisse uidear de his qui sedent cum permixtione personæ? Ergo quoniã hæc declinatio ita perpetua semper ferè est ab actiua significatione, ut nūquam omnino desit, tolerabiliter mihi in actiua declinatione positus à quibusdā hic modus impersonalis uidet. Et quia per cæteros modos potest duci, non plurimū officit quin excepto infinitiuis ferè per omnia succurrat, quamuis paulo latius diffundat. Cætera uero impersonalia uerba recte sine dubitatione secreta à declinationū modis, generibus ac significationibus applicantur, quia hæc ex omni uerbo manant. Est noui generis quædam species à generibus positis discrepans. Nos tamē hæc omnia uerba impersonalia, exceptis declinationum modis, generibus in totum applicamus: absurdū enim uisum est eiusdem uerbi naturam & inter genera, &

inter modos annumerare. Satis aperte & de ui & de ueritate impersonaliū uerborū diximus, & cui parti ea rectius applicari oporteret ostendimus. Nunc pauca, intellectus gratia, de hoc ipso proximo impersonali uerbo differemus, ut uim ipsius possimus aduertere. Ait Virgilius:
 Vsque adeò turbatur agris.

Item Terentius: Per quem res geretur maxime. Vtrunq; uerbum impersonale est: alterū præsens temporis, futuri alterū: sed huius rei intellectū uideamus. Quod ait Terentius, Per quem res geretur maxime: uideamus quid dixerit geretur, utrum ad rem, an ad Phormionem referendum sit. Si ad Phormionem qui acturus, genus est impersonalis uerbi ab actiuo modo, id est à gero geritur, gerebatur, gestū est, gestū fuit, gestum erat, geretur. Si ad rem nos trahit intellectus, quæ gerenda est, erit passiuū uerbū indicatiui futuri id est geror gereris, geretur. Simili ratione discutiamus et eam significationem qua dixit Virgilius: Vsque adeò turbañ agris: & quid cui applicari debeat. Discernamus plerunq; concurrentes significatus duas figuras exhibere, passiuum & actiuum: aliud enim esset, si aut ille nō adiecisset, res, aut ille agris. Hæc duplex intelligentia etiā infinitiuo modo euenit. Ait Cic. Rem agi. Dicit Virg. Iam tēpus agi res. In hoc si ipsam uocē attendamus, agi, uenit ab infinitiuo modo passiuo, id est ab agor, ageris, agitur: infinitiuū facit agi. Si uero eos contemplemur per quos agitur, uenit à uerbo impersonali agitur, cuius origo ab actiuo manat, id est ab ago, agis, agit: qui
 per

per omnes rursus modos declinatus, facit infinitiuū modū agi, actū esse, actū iri. Verba impersonalia quū ferè per omnes modos declinent, tamen sunt quædā cuiusmodi, ut defectiua inueniantur, ut liquet: præteritū enim perfectū & plus quàm perfectū prorsus nō habet. Item miseret, habet quidē præteritū perfectū & plus quàm perfectū, sed alterius modi quàm forma uerbi exigat: nam illud ex actiuæ declinationis significatione in passiuam formam transit. Pœnitent enim pœnituit facit præterito perfecto. Miseret, miserū est, ut tædet, pertæsum est, & in hoc tædet uerbo duas res forma adfert, quas declinatio exigebat, & non aliter quàm si compositum ex simplici fiat. Nam pertædet nō dicimus, quum præteritum non possimus aliter dicere, quàm si cōponamus, ut faciamus pertæsum est, pertædet præsentis nō posse dici, quum pertæsum est præterito tempore sit dicendum.

DE QUALITATE VERB.

Qualitas uerborum aut finita est, aut infinita. Finita est quæ notat certam personam, certum numerum, certū tempus, ut lego, scribo. Infinita est in qua hæc uniuersa confusa sunt, ut legere. Legere enim & ego, & tu, & ille potest. Item legere & unus & plures dicuntur. Item legere etiā possum hodie, & heri potui, & cras potero. Quoniam ergo hæc neq; personam, neq; numerum, neq; tempus certū definiunt, & ubiq; natura simplici eodē modo respōdent, infinita dicunt. Igitur prima erit animaduersio qualitatis, ut uerba finita sint an infinita noscamus. Ex quo sequit̃ alia animaduersio,

ut ea quoque quæ finita sint, quoniã quidem per plures modos eunt, eatenus inspiciamus, ut non solum finita esse, sed modum in ipsis quæ finita sunt possimus aduertere.

De modis Modus autem est quem Græci *ἐκτασις* dicunt, conuersio scilicet & transfiguratio eius syllabę quæ ultima in uerbo est: His positis intelligimus utique in modis positam qualitatem esse uerborum. Hi modi licet à quibusdam uariè numentur, tamen nobis ut uideatur quinque omnino sunt: In eo quod Pronuntiatuus dicitur, ut lego, Imperatiuus ut lege, Optatiuus, ut utinã legerem, Coniunctiuus, ut quũ legam, Infinitiuus, ut legere. Indicatiuus modus est, cuius ex instanti tempore primæ personæ numero singulari literis ultimis genera intelliguntur, ut uro, uror. Ex secundæ uero personæ literis coniugationes colligunt, quod in ipsis coniugationibus plenius referemus. Huic modo futurum tempus quidam abscidendũ putant, & faciunt modũ quem appellant Promissiuum, qui longe à ratione disiunctus est. Nam futurum tempus ex præsentis tempore formã semper accipit, nec potest dici aut præsens tempus futuro carere, aut futurum ex se oriri, propterea pronuntiarĩ, uel indicari etiam in futurum recte dicimus, & tam bona quàm mala. Promissiuus autem modus, quem futuri tantum temporis esse uolunt, in acyrologiæ uitium incidat necesse est. Promitti autem bona tantum, non etiam mala possunt. Quomodo enim promissiuo modo dicemus uram, affligã, cruciabo: Recte ergo à doctioribus magistris exclusus hic modus est, maxime quum eum etiã Græci non

ei non habeant. Imperatiui modi hoc proprium est, quod neque præteritum tempus, neque primam potest habere personam. Nemo enim sibi ferè unquam ipsi in præteritũ imperat, quanquam plerique futuri tantum temporis uelint imperatiuum. Nam et qui dicit fac, ante imperat quàm id fiat, sed hic tamen properat, ut ait Celsus, Ille etiam morari sinit qui dicit facito. Itaque ut præteriti temporis triplex forma est, sic in hoc futuri duplicem dicunt. Optatiuus modus hoc propriũ habet, quod in am iunctis temporibus declinatur: Præsens enim & præteritum imperfectum simul effert, ut utinã legerem. Item præteritũ perfectum & plus quàm perfectum simpliciter adfert, ut utinã legissem. Coniunctiuus modus currit per omnia tempora, sed quæcunq; sunt optatiua uerba, eadem & coniunctiua sunt, ut ait Palæmon. Atqui coniunctiuus non eadem & optatiui, dicimus enim quum fecero, & fecerim: quum legero, & legerim: non dicimus utinã fecero, utinã legero. Item in actiuis coniunctiuum modũ in tempore futuro duplicem dicunt, dicimus enim quũ legam, & quum legero. In passiuis uero eodem modo & tempore triplicem: dicimus enim quum legar, ulteriore quum lectus ero, Item alio ulteriore, quũ lectus fuero. Infinitiuus modus, quem perpetuum eò quod speciem suã non mutet quidam uocant, hanc distinctionem recipit. Nam id quod uidetur præsentis temporis speciem præferre, usquequaque confusum est, sicut iam diximus, legere: legisse autem & lectum ire, quamuis & ipsa numero personisq; indistincta sunt, tamen

Celsus.

Palæmon.

definitam speciem temporū tenent. Scire sanè debemus, sicut ante iam dixi, quod quidam impersonalem modum adiiciunt, sed hunc nos non accipimus, quoniā uerba impersonalia generibus rectius applicantur quàm modis. Hæc igitur paulò latius insinuanda credidi, ut qualitatem quæ uerbo accidit facilius intelligere possimus, si horum modorum proprietates cognitās haberemus: in his enim qualitas quæ uerbo accidit cōstituta est. Ex quo recte improbata est horū diuisio, qui modos hos inter accidentia uerbo adnumerandos esse dixerunt, quum in his qualitas ipsa uersetur, sicuti qualitas nomini accidit: ex quo spectatur, quia aut propria aut appellatiua sunt nomina, neque tamē quisquā aut proprium aut appellatiuū nomini dixit accidere, quū his ipsis quæ nomini accidit qualitas illa cernatur.

FORMAE.

Item uerborum latinorū qualitas, nam & in his ipsis deficit græca lingua, consideratur in formis, quas formas quidam generibus uel significationibus prauè adiungunt. Formæ autem uerborum prima species duplex est. Intereſt enim plurimum utrum uerbum unumquodq; opus ante consuetudinem operis significet. Si opus significet, perfecta forma dicitur, ut facio, curro. Quod si consuetudinem operis, frequentatiua dicuntur, ut factito, cursito. Accidunt his meditatiua & inchoatiua. Meditatiua sunt, quibus nō actus, sed agendi apparatus ostenditur, ut amaturio. Inchoatiua sunt, quæ nondum perfectam formam, sed initium quoddā signifi-

significationis ostendūt. Ergo omnes formæ sunt quatuor: Perfecta, ut amo, caleo, pario, ferueo, lego, scribo. Frequentatiua, ut lectito, scriptito. Meditatiua, ut amaturio, parturio. Inchoatiua, ut caleſco, ferueſco. Hæc omnes formæ & per omnes modos currunt, et per ea omnia quæ uerbo accidunt, nisi ubi forsitan certa ratione deficiunt. Perfectæ qualitatis uerbum, ut est lego, per omnia tempora declinatur. Frequentatiuæ qualitatis uerbum semper primæ coniugationis est. Meditatiuæ qualitatis uerbum à perfecta forma sumitur, prout lego, lecturio. Inchoatiuæ qualitatis uerbum ferè à neutrali uerbo uenit, & non per omnia tempora declinatur, quia quæ inchoantur præteritū tempus nō habent. Ac de perfecta forma nihil plus uerborū adiiciendum est: quippe & quum plura iam dicta sint, & per cætera accidentia plura dicenda sint. Frequentatiuam ergo formā diligenter debemus aduertere. Venit enim interdū à perfecta forma, ut à canto, cantito. Et interdum in tres gradus deducit uerbum, ut curro, curso, cursito. Interdum in duos, & frequentatiuū creditur, ut uolo, uolito, & hoc ipsum canto, cantito. Interdū ueniunt sine origine perfectæ formæ, & frequentatiua creduntur, ut pitisso, uacillo. Interdū quasi diminutionis speciem gerunt, quū sint frequentatiua, ut sorbeo, sorbillo: suggero, suggillo. Interdū regulā frequentatiuis datā nō seruāt, ex quo possunt uideri frequentatiua nō esse, ut est facello, facellis: capeſso, capeſsis. Quū enim omnia frequentatiua primæ cōiugationis sint, hic tertia coniugatio est. Quæ dā quod

ad formam ipsam loquendi pertinent frequentatiua creduntur, sed usu pro meditatiuis aut inchoatiuis usurpantur, ut est dormio, dormito. Nam hoc dormito magis pro meditatiuo aut inchoatiuo dici possit uel potest, quam pro frequentatiuo. Scire autem debemus etiam fieri à nominibus frequentatiua uerba: ab appellatiuis, ut græcizat, patrizat Et à proprijs, ut Lentulizat. In inchoatiuis quoque quadam animaduersione opus est. Nam quum à neutrali uerbo perfectæ formæ semper ferè nascatur, ut horreo, horresco, inueniuntur tamen sine origine perfectæ formæ, ut quiesco, cōsuesco. Item sunt quæ inchoatiuorum uerborum similitudinem representant, quum inchoatiua non sint, ut compeasco. Quæ inde intelligimus inchoatiua non esse, quoniam habent præteritum tempus, quo inchoatiua carere diximus. Præterea fiunt etiam à nominibus inchoatiua uerba: ab appellatiuo, ut æger, ægrescit: à proprio, ut Antonius, Antonescit. De meditatiuis abūde est id quod supra diximus. Nunc quoniam & modos & formas diligenter explicuimus, per quod qualitatem quæ in uerbo accidit intelligi possit prædiximus, ostendamus que uerba uel in modis defectiua sunt, uel in formis: in quibus aliqd exemplorū satis est collocari ex quibus alia qui diligentius scrutatur inueniet. Verbum Cedo per omnes modos deficit, quia nō nisi imperatiui modi est. Item possum, & aio uerba imperatiuum modum non habent. In forma autē frequentatiua defectiuum est, quod paulò ante diximus, ut facecco, uel capesso: quoniā regulariter prima coniugatio

iugatio inueniri debeat in frequentatiuo, potest uideri defectiōne quadam frequentatiuæ formæ regula non teneri.

TEMPORA.

Tempora à uerbis generatim accidunt tria, quæ naturalia appellantur, Præsens, Præteritū, & Futurum. Sed præteriti temporis distinctiones tres inueniunt: Una quæ est quasi uetustissima, & quæ dicimus plus quam perfectum, ut est cucurrerat. Alia proxima huic, quæ est perfecta, ut est cucurrit. Tertia, quæ infecta appellatur, ut currebat, & hæc artificialis dicitur. Ergo omnia tempora quinque sunt: Imperfectum, ut currebam: Perfectum, ut cucurri: Plus quam perfectum, ut cucurrerā: Præsens, ut curro: Futurum, ut curram. Per hæc tempora omnium modorum uerba declinantur. Quidam tamen adnumerant præteriti temporis & futuri uerba ulteriora in passiuis, quæ in declinatione ponemus. Sed scire debemus quorundam modorum uerba regulariter non posse currere per omnia tempora, ut in imperatiuo modo, præteritū tempus, sicut supra diximus, uerba non exhibent, quia nemo in præteritū imperat. Inchoatiua quoque uerba præteritum tempus non habent. Infinitiu quoque modi uerbum est legere, hoc tamē præteriti temporis differentias non recipit: declinatur enim sic tempore futuro, lectum ire, præterito legisse. Ita ergo in præterito tres illæ differentiæ in infinitiuo non inueniuntur, præterito imperfecto prorsus nō existente. Item sunt uerba quorum uis quum in præsentis uel in præterito sit, futurum ha-

bere non possunt, ut soleo, solitus sum, solebā, quoniam hæc totam sui naturā ex his quæ aguntur aut acta sunt sumunt, futurum non habent: non enim potest dici solebo. Atqui hæc quidē perpetua obseruatione in omnibus uerbis ita se habent. Sed in hac parte quoque uerba pleraque in defectum incurunt, qui defectus triplici modo euenit. Nam prorsus nonnullum est uerbū quod alicui temporis non possit aptari, uel alterius formæ quàm exigit ratio inclinationis aptat. Vel etiā uox alieni generis subrogatur: Deficit omnino uerbū uacante prorsus tempore citra aliquam alterius substitutionem, ut in his, pando, sisto: nam pando præteritum perfectum in modo indicatiuo non habet. Item sisto, neque præteritum perfectum, neque plus quàm perfectum, ac per cæteros modos in temporibus quibusdam deficit, quò etiā participio futuro caret. Item deficit uerbum per tempora, non quod deficit declinationi, sed quod alterius formæ substituatur quàm ratio cceptæ declinationis admittit. Sunt enim quædam uerba quæ per tempora formam declinationis suæ mutāt, eaque anomala, sicut iam diximus, appellantur: hæc ferè sunt soleo, audeo, gaudeo. Etenim tempore præsentis soleo, soles, solet actiuo modo declinatur. Item tempore imperfecto solebā, solebas, solebat, æque actiuo modo. Sed præterito perfecto formam suam mutat, & facit solitus sum, es, est, quod est passiuæ declinationis: nō enim facit solui soluiisti. Ita ergo quod unum atque idem uerbum in alijs atque alijs temporibus nunc passiuæ declinationem habet, nunc actiuæ, in æquale appellatur.

Gell. tamē
sui formæ
ri à sisto di
cit libro 2.
cap. 14.

In æqualia
uerba.

latur. Item est per tempora in declinatione defectus, quum ut significationē temporis expleamus, uerbum, ut ait Panfa, alterius uocis generi subrogamus, ut adfert, & ferit: in his enim dissimilice significationem præteriti temporis declarabimus. Dicimus enim adfert, attulit. Item dicimus ferit, percussit præterito perfecto. Tale est sum, fui, ero. Sunt præterea quædam quæ quum sint præsentis temporis, speciem præteriti exhibent, ut est meminī, noui. Sunt etiā præsentis tempore & præterito perfecto quædam uerba cōmunia, ut incendit, obruit, pluit, fluit. Hæc enim nulla mutata præsentis temporis forma, in declinatione præteriti temporis proferuntur, intantum ut etiam pluit utrobique pronuntietur priore correpta: quāuis Plautus produxerit in Menechmis: Fortè ut multum pluerat. Ea quoque quæ infinita diximus omnibus communia sunt, ut obruere, incendere.

NUMERI.

Numeri uerbis accidunt duo: Singularis, & Pluralis. Singularis ut lego: Pluralis, ut legimus. Quāuis quidam dicant tempore præteriti perfecti personæ tertiæ esse dualem numerum, ut legimus, legistis, legerunt. Legere autem dualem esse dicunt, ut hoc de duobus recte dici uideatur: legerunt autem de pluribus. Sed hanc rationē usus improbrauit. Sunt uerba pleraque per numeros defectiua, ut est faxo, infit, non enim ad pluralitatem transeunt, ut faciant faximus, aut infitis. Verum an uicissim sint pluralia tantum uerba, quæ in singularem numerum non transeant, nondum repperi.

Figurae uerborum sunt duae: Simplex, & Composita. Aut enim simplicia sunt, ut scribo: aut composita, ut describo. Componuntur autem uerba modis quatuor, ut caeterae partes orationis: ex duobus integris, ut proscribo: ex duobus corruptis, ut sufficio: ex integro & corrupto, ut reficio: ex corrupto & integro, ut suffero: componuntur ex pluribus, ut recompenso. Illud autem in dubium non uenit, pleraque uerba non posse componi, ut aio, quaeso. Et pleraque rursus composita simplicia fieri nullo modo posse, ea scilicet quae aut ex duobus corruptis, aut certe ex posteriore corrupto componuntur, ut sufficio. Plerique asserunt esse uerba per figuras defectiua, ut impleo: sed hoc absurdum uidetur, quum omne uerbum si componi non possit, habeat figuram simplicem. Si uero compositum sit, compositam habeat figuram. Neque sit ullum quod nec aut simplex aut compositum dici necesse sit, nisi si forte quum alterius partis compositio uel integra uel corrupta appareat, alterius omnino non extet, ut est hoc ipsum impleo, aut impero.

PERSONAE.

Personae uerbis accidunt. Earum uarietates sunt tres, quae figuris uerborum distinguuntur. Prima est lego: secunda legis: tertia legit: quae distant ac plurali quoque numero seruantur. Nam primae personae est quum dicitur legimus. Secundae quum dicitur legistis. Tertiae quum dicitur legerunt. Sunt quaedam uerba quae non per omnes personas flexi possunt. Ea quae uel primam personam indica-

tiuo

tiuo modo statim non habent, ut inquit: uel si primam personam habeant solenni littera terminata, in alias personas non transeunt, ut quaeso: non enim dicimus inquit, inquit: quaeso, quaesis, quaesit. Et quidem de quinque generibus uerborum facilis intellectus est, ut per personas eorum declinatio figuretur, tantum hoc admonendi sumus, in his quinque significationibus primam personam casu non egere, admittente tamen nominatiuum: dicimus enim, uerberor innocens, seruius uir fortis: quem casum trahit etiam tertia persona: dicimus enim, uerberatur innocens, seruit uir fortis. Secunda uero persona casum trahit uocatiuum: dicimus enim, uerberaris innocens, seruis uir fortis. Haec de personis circa quinque genera uerborum dixisse abunde est. De impersonalis autem generis uerbi, quod nullam omnino personam designat, illud scire debemus, quod non aliter per uarietates personarum declinari potest, nisi adiectis pronominum casibus numerisque. Qui ergo pronominum casus unicuique uerbo repraesentent speciem personarum, quam breuissime potero declarabo. Ea quae in itinere exeunt, datiuo casu discriminantur: ut contigit mihi, tibi, illi: euenit mihi, tibi, illi. Quae in accusatiuo casu discriminantur: ut iuuat me, te, illum, nos, uos, illos. Interdum tamen interpositis uel nominibus: ut si dicas, stat sententia: uel uerbis infinitiuis, ut si dicas, Stat casus renouare nouos: personae per datiuum discriminabuntur, ut stat sententia mihi, tibi, illi, nobis, uobis: stat casus renouare mihi, tibi, illi, nobis, uobis, illis. Quae in itinere exeunt, quaedam accusatiuo discriminantur: ut tædet me, te, illum,

f

nos, uos, illos. Quædam datiuo, ut libet mihi, tibi, illi, nobis, uobis, illis. Ea autem impersonalia quæ in tur exeunt, discriminationem personarum multis modis experiuntur: Nam nunc ablatiuū trahūt: ut geritur à me, à te, ab illo. Nunc accusatiuū cum præpositione: ut geritur per me, per te, per illum, per nos, per uos, per illos. ut Terentius: Per quem res geretur maxime. Nunc per datiuū: ut dicitur mihi, tibi, illi.

CONIUGATIO.

Coniugatio est collectio quædam, quam Græci *συνζυγία* appellant, uerborū simili declinatione concurrentium. Hæ autem coniugationes tres sunt: Prima, secunda, tertia: quibus ordinem numeri literarum in quibus perspiciuntur ordo distribuit. Harum regulas si diligenter attendamus, loquendi emendatio subsequitur, & primum illud nos scire conuenit, quod literam quæ coniugationem declarat, indicatiuo modo temporis præsentis, numeri singularis, in persona secunda requirere debemus. Deinde quod actiuum & neutrale uerbum si miles semper regulas in coniugationibus tenent, Passiuum uero, cōmune, & deponens, similes. Est ergo prima coniugatio, quæ indicatiuo modo tempore præsentis singulari, sicut dictum est, persona, uerbo actiuo & neutrali a habet ante nouissimam literam, passiuo, cōmuni, et deponenti, ante nouissimam syllabam, ut uoco, uocas: uocor, uocaris, & hæc semper litera quæ cōiugationem istam primam ostendit longa est. Futurum tempus indicatiui modi quod ad actiuū & neutrū pertinet in bo, quod ad

ad passiuum & cōmune & deponens, in bor mittit: nam uoco, uocabo facit futurum: & uocor futurum facit uocabor, & naturā longitudinis suæ imperatiuo & infinitiuo seruat. Secunda coniugatio indicatiuo modo tempore præsentis, numero singulari, persona secunda, uerbo actiuo & neutrali e productam habet ante nouissimam literam, passiuo & communi & deponenti ante nouissimam syllabam, ut moneo, mones: moneor, moneris. Futurumque tempus indicatiui modi, actiuū & neutrum quidem in bo, passiuū & cōmune & deponens in bor syllabam mittit, ut moneo, monebo: moneor, monebor. Itidem imperatiuus & infinitiuus propria productione constant. Tertia coniugatio duplex est, sed eius prima pars est quæ indicatiuo modo tempore præsentis, numero singulari, secunda persona, uerbo actiuo et neutrali i correptam habet ante nouissimam literam. In passiuo, cōmuni, & deponenti e correptum pro i litera accipit ante nouissimam syllabam, ut lego, legis: legor, legeris: & futurum tempus actiuū quidem et neutrale in am: passiuū uero & cōmune et deponēs in ar syllabam mittit, ut lego, legam, legor, legar. Altera pars tertiæ coniugationis est, quæ secunda persona uerbo actiuo et neutro i productū habet ante nouissimam literam: passiuo, communi, & deponenti ante nouissimam syllabam, ut audio, audis: audior, audiris. Et hanc nonnulli quartam cōiugationem appellant, quod futurum tempus in bo & in am mittit: ut audio, audis: audiam, audibo: seruiō, seruis: seruiam, seruiō: & audior, audiris: audiar,

audibor. Sed hanc plerique non accipiunt, negantque in bo et in bor exire posse tertiā coniugationē istā, nisi in eo uerbo quod in prima persona indicatiui modi tēpore præsenti, numeri singularis e ante o habuerit, ut eo, queo: tūc enim recte dici, eam, queam ibo, quibo. Illud animaduertendū est, quod quædam uerba sunt quæ non singulis coniugationibus inueniuntur addicta, interdum enim binæ coniugationes inueniuntur, ut est in actiua significatione declinationū labo, labas, nā & labis facit quod est tertiæ, nec dissonat huic conditioni, idque à passiuā declinatione descendit: siquidem hoc uerbū incertæ significationis uel ambigui generis est, nam labo facit labaris, quod est primæ coniugationis, facit & laberis, quod est tertiæ. Quædam aliam coniugationē habent ab actiua significatione: aliam à passiuā, ut labo, labas, facit primam coniugationē: labor uero, nam hoc incertæ significationis est, laberis facit, non labaris.

*Defectiua
uerba.*

Nunc quoniā abunde de coniugatione dictum est, dicendū est quomodo in coniugationibus uerba deficient. Diximus coniugationem in secunda persona modi indicatiui præsenti temporis inueniri. Ergo plerumque talis uerborū in coniugatione defectus est, ut ipsa secunda persona in qua queri solet coniugatio, non extet: ut est cedo, faxo, amābo, inquit, inquam, quæso. In his enim omnibus non est secunda persona: quæ si deest, quemadmodum in ea litera quæ coniugationem prodit, poterit inueniri? Alter defectiois est modus, quū est quidem secunda persona, sed in ea aliæ literæ inueniuntur

tur quā illæ quibus coniugatio continetur, ut est fers, meministi, nouisti: nulla enim ex tribus illis uocalibus, quæ coniugationes ostendunt, ante ultimam literā syllabam uel deprehenditur. Tertius defectiois modus est, quū & secunda persona extat, & in ea solennis litera coniugationis apparet, sed ea tamē alterius temporis est quā ratio coniugationis exposcit, ut sum, es, est: adsum, ades, adest: possum, potes, potest. Est quidem e litera qua diximus coniugationem demonstrari, sed ea breuis est, quum in ostendenda coniugatione longa esse debeat. Quartus modus est quoque defectiois, ille est qui bitariē diuiditur, quod quædam uerba licet coniugationibus seruiāt, tamen uel sibi in declinatione non constant, uel ex aliqua parte deficient, ut est soleo, audeo, præterito perfecto transferuntur in formā passiuæ declinationis, sicut & alio loco diximus, solitus sum, solitus eram: ausus sum, ausus eram. Aliqua parte deficient, ut est ferio, edo, hæc enim non per omnia tempora figurantur, neque enim facit ferui, aut ederam. Et quoniam satis inde collectum est, coniugationem in secunda persona indicatiuo modo præsenti temporis queri debere, illud scire debemus, ipsam coniugationem in secundæ personæ literis consistentem, ex primæ personæ modo & ratione formari, quod quā breuissime potero paucis ostendā. Quoties primæ coniugationis literā habitura est secunda persona, prima persona, ante ultimam aut consonantes habebit, ut amo, canto, & similia: aut e ante habebit, ut calceo, calceas: nauseo, nauseas: aut i, ut lanio, la-

nias, aut u pro consonanti, ut adiuuo, adiuuas.
 Quoties secundæ coniugationis habitura sit literã
 secunda persona, prima persona e ante o ultimam
 habebit, ut moneo, uideo. In hac ergo coniugatio
 ne hoc nouũ est, quod in præterito pfecto & plus
 quàm pfecto quædam uerba formã regulæ non
 seruant, sed potius consuetudine declinantur. In
 terdum enim formã exhibent passiuorũ, ut ab eo
 quod est gaudeo, gauisus sum, similiter gauisus e
 ram, quum alia multa præterea uerba istius coniu
 gationis formam regulamq; custodiant, ut sedeo,
 sedi: moneo, monui. Quoties uero tertiæ coniu
 gationi correptã literam exhibitura est secunda per
 sona, tũc primæ personæ o ultima litera aut à con
 sonantibus præcedet, ut lego legis, peto petis, et si
 milia: aut ab i, aut ab u uocalibus, ut rapio rapis,
 induo induis. In hac coniugatione illud nouũ eue
 nit, quod quædã sunt uerba in forma pfecta quæ
 secundũ consuetudinem potius quàm secundum re
 gulam declinant, nam quũ lego, pungo, expungo
 similia sint, aliter atq; aliter tamẽ in præteritis tem
 poribus efferuntur, faciunt enim legi, legerã: rexi re
 xeram: pupugi, pupunxeram: expunxi, expunxe
 ram. Quoties uero tertiæ coniugationi producta
 litera est futura in secunda persona, tunc prima per
 sona ante o ultimam aut e habebit, ut adeo, pro
 deo: aut i, ut audio, nutrio. In hac cõiugatione tria
 noua sunt, unũ quod quũ præteritũ pfectũ adie
 cta ad imperatiuum uĩ syllaba faciat, ut adi, prodi,
 nutri, adiuui, prodiui, nutriui, consuetudo breuita
 tis causa u literam subtrahit, & i literam ultimam
 geminat.

geminat, ut adij, prodij, nutrij, quæ litera æque &
 in plus quàm pfectum subtrahitur, ut adieram,
 prodieram, nutrieram, & quod plerunq; coniu
 gationis litera mutatur, ut salio dissilio, non salio, nõ
 saliere, sed salüere facit, ut Virgilius: Salüere per
 utres. Et: Dissiluit Turnus. Idem est quod præ
 teritum imperfectũ diuerso modo effert. Nam ea
 quæ e ante o habent, adiecta ad imperatiuum bam
 syllaba faciunt præteritum imperfectum, ut adeo,
 adi, adibam: ea uero quæ i habent ante nouissimã
 literam, non solum bam syllabam imperatiuo ad
 dunt, ut præteritum imperfectũ faciant, sed etiam
 ipsi syllabæ e productam præponunt, ut audio, au
 di, audiebã: nutrio, nutri, nutriebã: quod & ipsum
 ueteres exemplo superioris declinationis breuita
 tis causa absq; e litera proferebant, ut apud Virgi
 lium legimus: Quem matris ab ubere raptũ Nu
 tribant. Tertium illud nouũ est, quod ea quæ e ha
 bent ante o ultimam, futurũ indicatiui & in am &
 in bo mittunt, ut adeam, adibo, sicut iam paulò ante
 diximus, & participij declinationem non similem
 exhibent, nam nominatiuus tantum coniugatio
 nis literam retinet, ut transeo, transiens: prætereo,
 præteriens: ab eo uero cæteri casus literam mutãt,
 ut transeuntis, abeuntis. Restat nunc ut illud ad
 moneamus, nõ omnia uerba quibuslibet efferrĩ ca
 sibus posse. Sunt em̃ quæ genitiuo casu. Sunt quæ
 datiuũ casum, sunt quæ septimum regant. Ex quib
 us nos exempli gratia pauca ponemus. Genitiui
 casus uerba, misereor illius, tædet laboris, pudet in
 cepti, piget facti. Datiui casus uerba, mando, pro

pinquo, maledico inimicis, suadeo amicis, imputo iudicibus, parco uicinis, noceo aduersarijs. Accusatiui casus uerba, accuso inimicos, inuoco iudices, misereor afflictos, imitor bonos, alleuo amicos, rideo stultum. Ablatiui casus uerba, discedo ab inimicis, discrepo ab ignaro, auerfor à petulante, maledicor ab inimicis, absum à stulto, dissentio ab inimicis. Septimi casus quoque uerba sunt, quæ hoc distabunt ab ablatiuo, quod præpositiones non adduntur, ut fruor amicitijs, potior pecunia, priuor potestate, careo molestia, cedo possessione, uitor toga, interdico amicitijs, sacrifico uictima, glorior uiribus. Item sunt uerba quæ binos casus non singulos regant: Genitiuum & accusatiuum, ut obliuiscor iniuriarum, obliuiscor iniurias; meminī numerorum, meminī numeros. Genitiuum et septimum casum, ut egeo panis, egeo pane. Datiuum & accusatiuum, ut illudere capto, illudere captum. Accusatiuum & ablatiuum, ut auerfor à petulante, auerfor fontes.

P. CONSENTII GRAM-
matices finis.

COMPENDIUM EX MAGNO

Aurelio Cassiodoro Senatore
uiro Clarissimo.

De artium diuisione.

RTIUM alia sunt positæ in inspectione, id est cognitione et æstimatione rerum, qualis est Astrologia, nullum exigens actum, sed ipso rei cuius studium habet, intellectu contenta est, quæ θεωρητικὴ uocatur. Alia in agendo, quarum in hoc finis est, ut ipso actu perficiatur, nihilque post actum operis relinquatur, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis saltatio est. Alia in effectu, quæ operis quod oculis subicitur consummatione finem sortitur, quæ ποιητικὴ appellamus, qualis est pictura.

Orationum genera.

Duo sunt orationis genera, alterum enim perpetuum est, quæ Rhetorica dicitur: alterum concisum, quæ Dialectica. Quæ quidem Zeno adeo coniunxit, ut hoc compressæ in pugnum manui, illud explicatæ simile dixerit. Nam quæ attingit argumentis tantummodo dialecticus, ea si incidant in rhetorem sic tractantur, ut nihil nec ad ornatum, nec ad elegantiam reliquum cuiquam faciat. Initium dicendi natura suppeditauit, arti uero obseruatio dedit initium. Homines enim, sicut in medicina, quum uiderent alia salubria, insalubria alia, ex obseruatione eorum artem fecerunt. Atque hic accidit quod & ali

bi ut sero quid esset factum opus animaduertetur: id postquam est semel deprehensum, coeptum est regulis, præceptisq; in posterum custodiri, hinc tandem artis emerit perpetua obseruatio. Facultas orandi consummat, natura, arte, exercitatione. Quibus partem quartam adijciunt quidam, imitationis, quam nos arti subiicimus, secuti Fabium Quintilianum. Sunt autem ei qui ad dicendum uenerit tria peculiariter efficienda, ut doceat, moueat, delectet. Hæc enim clarior est diuisio, quam eorum qui totum opus in res et affectus partiuntur. Quauis tamen ea ipsa sic tractet Orator, ut quædam sint ueluti legitima: nam quis feret Oratorem nisi docuerit? Ut autem delectet, id iure habitum est honorarium, ita ut ne quidem semper debeat expectari, præstari uero nequaquam possit ubilibet.

Suasorium genus.

In suadendo ac dissuadendo tria præcipue sunt spectanda: Quid sit de quo deliberet: Qui sint qui deliberent: Qui sit qui suadeat rem de qua deliberatur. Ita plurimum intererit cuiusmodi sustineat personam qui suadet, Cato quippiam dixerit, an Therites: Cunctator Fabius, an Flaminius. Et quædam per se suasu quidem erant utilia, tamen quia alienos fortiuntur auditores, locum, tempus, ideo amittunt pondus. Partes suadendi sunt, honestum, utile, necessarium. Quidam, ut Quintilianus, *δυσωστόν* hoc est possibile quoque approbant & recipiunt. Nec putamus hic nostri esse officij quicquam de utili & honesto differere, quemadmodum natura sint cõiuncta; nam hic locus non modo à Cicerone, uerum etiam à Fabio

Tria efficienda oratori.

à Fabio prolixè tractatur. Optimum autem quoniam admonitum esse uolumus, ne unquam in eam opinionem ueniat, ut putet quid esse utile, nisi id quoque honestum, neque ediuerso.

Proœmium unde dictum sit.

Clarè pars ante ingressum rei de qua dicendum sit, ostendit hoc uerbo. Nam siue propterea, quod *ὄμνη* cantus est, & citharædi pauca illa quæ antequam legitimè certamè inchoent, emerendi fauoris gratia canunt, proœmium cognominarunt. Oratores quoque ea quæ prius quam causam exordiantur, ad conciliandos sibi iudicum animos præloquuntur, proœmij appellatione signarunt: siue quod *ὀμιον* Græci uiam appellant, sic quod ante ingressum rei ponitur, institutum est hoc modo uocari. Principij causa hæc est, ut auditorem quod sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, si beneuolum, attentum, docilemque feceris. Quamuis uero in cæteris quoque partibus illa animorum conciliatione sit opus, inijtis tamen maxime, & ueluti ex condicito tribuitur.

Principium

Proœmium ab epilogo quemadmodum differat.

Quidam putarunt sic differre quod in proœmio præterita, in epilogo futura dicantur. Quintil. autem eo differre existimat, quod in ingressu parcius & modestius prætentanda sit Iudicis misericordia. In epilogo uero liceat totos effundere affectus, & factam orationem induere personis, & defunctos excitare, & pignora reorum producere, quæ omnia proœmij parum rectè sunt.

De narratione.

Narratio aut tota pro nobis est, aut tota pro aduersarijs, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, cōtenti sumus his tribus partibus, ut Iudex intelligat, meminerit, credat. Nec quicquid reprehensione dignū dicat, nam id principio maxime cauet.

Narrationis uirtutes.

Quoties sequentia satis rem declarant, ijs contenti esse debemus, & priora ommittere. Satius est narrationi aliquid superesse, quā deesse: nam superuacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Quæ probatione tractaturi sumus, persona, loco, tēpore, instrumēto, occasione, in narratione delibabimus. Multæ sæpe in una causa sunt narrationes, maxime si causa sit multiplex, ut est repetundarum. Non semper eo ordine est narrandum quo res gesta est, qua in re causæ cōditionem spectabimus. Tanta est enim uarietas causarum, ut qui eundem aut ordinem ubique sequatur, aut præceptis quenquā certis alliget, non modo operam perdat, uerum etiam cogat in re diuersissima unum semper spectare finē: quod quā sit absurdū facile intelliget qui Ciceronis orationes legerit. *Ἐπιδιόγκσις* fit ad augmentum uel inuidiæ, uel miserationis in aduersis. Initium narrationis à persona fit, & ea si nostra est ornetur, si aliena infametur. Finis narrationis fit, quum eò perducitur expositio, unde quæstio oritur.

De egressionibus.

Egressus est uel egressio, hoc est *ἔκβασις*, quum intermissa parum re proposita, quiddā interferitur delecta

delectationis, utilitatis uel causa. Sed hæ sunt plures quæ per totam causam uarios excursus habent: ut laus hominum, locorumque, & descriptio regionū, expositio quarundam rerum gestarū, uel etiam fabulosarum. Sed indignatio, misratio, inuidia, conuitium, excusatio, conciliatio, maledictorum refutatio, & similia: amplificatio, minutio, omnis affectus genus, de luxuria, de auaritia, de religiōe, aut officijs neglectis uel obitis, cum suis argumentis quia cohærent, egredi non uidentur.

De credibilibus.

Credibilium tria sunt genera, unum fortissimū, quia ferè semp accidit, ut liberos à parentibus amari. Alterum uelut propensius: ut eum qui recte ualeat ad craftinum peruenturum. Tertium tantum non repugnans: ut ab eo in domo furtū factū, qui domi fuerit, munus aliqd domi administrauerit.

Argumenta unde ducantur.

Argumenta ducuntur à personis, causis, temporibus. Cuius tres partes sunt: Præcedēs, insequēs, coniunctum. Si agimus, nostra confirmanda sunt prius, tum ea quæ nostris opponuntur refutanda. Si respondemus, sapius incipiendum à refutatione: locuples enim, speciosa, et imperiosa esse debet eloquentia. Epilogus.

Conclusio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem. Ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus, rerum repetitione et cumulo, quæ græcè *ἀνακεφαλαίωσις* dicitur, à Latinis quibusdam renumeratione appellata. Ea autem memoriā iudicis reficit, et totam simul causam ponit ante oculos, ut etiam

si singula minus ualeant, turba tamen moueat. Ita tamen ut breuiter eorum capita cursimq; tangantur. Sed tunc fit, quādo multae quæstiones inferuntur. Nam si breuis simplexq; sit, nō est necessaria.

De affectibus.

Affectuū duæ sunt species, quas Græci ἠθος καὶ πάθος uocant, quasi dicas mores & affectus concitatos. πάθος quidem affectus turbulentos, ἠθος uero mitis atq; compositos. In illis uehementes motus, in ijs lenes. Et πάθος quidem imperat, ἠθος uero per suadet. His ad perturbationē, illis ad beneuolentiam utimur. Et est πάθος temporale, ἠθος uero perpetuum. Vtrūq; ex eadem natura, sed illud maius, hoc minus. In aduersos plus ualet inuidia, quā conuiciū: quia inuidia aduersarios, conuiciū nos inuisos facit. Nam sunt quædam quæ si imprudentibus excidant, stulta sunt, quum simulamus, uenusta creduntur. Altercator iracūdiæ uitio careat: nullus enim affectus rationi magis obstat, & fert extra causam plerūq; ac deformia cōiitia facere ac mereri cogit, & nōnunq; in ipsos iudices incurrit.

Coniectura omnis aut de re, aut de animo est. Vtriusq; tria sunt tempora, Præteritum, præsens, futurū. De re generales sunt quæstiones, & definitæ: id est & quæ nō continent personis, alijsq; circumstantijs, & quæ continentur. De animo quæri non potest, nisi ubi persona est. Et de facto, quum de re agitur, aut quid factum sit in dubiū uenit, aut quid fiat, aut quid futurum sit, & similia.

De amphibologia.

Amphibologiæ species sunt innumerabiles, adeò

adeò ut nōnulli philosophi putent nullum esse uerbum, quod nō plura significet. Aut enim uocibus singulis accidit per δμουνμίαν, aut cōiunctis per amphibuam constructionem. Vitiosa oratio fit quum inter duo nomina medium uerbum ponitur. Alias tamē uitiosæ orationis species nec enumerare cuiquam facile promptū est, in uniuersum uero id sic præcipitur, ut quicquid parū propriè, clarè, locoq; dicatur, id ferè in uitium incurrat.

NUNC ad artis Rhetoricæ definitiones diuisionesq; ueniamus: quæ sicuti est copiosa & uaria, ita & à multis & claris scriptoribus tractata est non eodem modo. Nam sunt qui genus demonstratiuū in scholis sic relegant, ut Oratori nec faciant copiā alterius partis, aut maiore aut frequentioremq; iudicialis. Qua quidē in re quid spectent uideo: nam eam demum partem multò speciosissimam se tantum iudicant dignam, in qua multum sit & ostentationis & utilitatis. Quū interim, ut ad hanc forensē lucem perueniatur, in demonstratiuis ferè ludamus: Ideoq; fit, ut in scholis ubi uerarum actionum progymnasmata tractantur, nullus locus tractetur aut felicius aut sepius quā laudis, uitupationisq; qui est demonstratiui generis proprius. Hoc tamē sciat futurus Orator, non esse genus ullum dicendi, quin admittere possit aliquid è genere demonstratiuo, id quod sic se habere sibi persuadebit, qui ueterum scripta legit accuratius.

Rhetorica, ut fert cōmunis ferè omnium opinio, est bene dicendi sciētia, in ciuilibus quæstionibus. Orator igitur est uir bonus dicendi peritus. Oratoris

toris autem officium est apposite dicere ad persuadendum. Finis, persuadere dictione, quatenus rerum & personarum conditio uideatur admittere in ciuilibus quaestionibus, sic enim Hermagoras caelum occurrat plurimis. Ciuiles quaestiones sunt, quae in communem animi conceptionem possunt cadere, id est quae unusquisque potest intelligere, quum de aequo quaeritur & bono. Causa est res quae in se habet controuersiam in dicendo positam, personarum certarum interpositione, quae *ὑπόθεσις* dicitur: ut, Sitne philosopho uxor ducenda.

Quaestio est res quae in se habet controuersiam positam in dicendo sine certarum personarum interpositione, quae à Græcis *θέσις* appellatur: ut, Sitne nauigandum. In hypothese nascitur ferè quaestio: in thesi continetur. Circumstantiae rerum hic plurimum habent locum, quae ab Hermagora *ἡδυσίασσις* uocantur, quas & elementi nomine appellant, eò quod ex eorum coniunctione tanquam ex elementis quibusdam quaestiones fiant. Sunt autem numero ferè septem: Quis, quid, quando, ubi, cur, quem admodum, quibus adminiculis.

De partibus Rhetoricæ.

Partes autem, atque, ut sic dixerim, membra Rhetoricæ sunt quinque: Inuentio, dispositio, elocutio memoria, pronuntiatio. Inuentio est excogitatio rerum uerarum aut uerisimilium, quae causam probabilem reddunt. Ea præceptis non constat, sed quo quisque est ingenio promptior, hoc magis hac re excellit. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem pulchra distributio. Vbi cauendum est, ne sis

ne sic distribuamus, ut partium multitudo adferat obscuritatem. Elocutio est idoneorum uerborum ad inuentionem accommodata perceptio. Memoria est forma animi rerum ac uerborum ad inuentionem perceptio. Pronuntiatio est rerum ac uerborum cum dignitate uocis & corporis decora moderatio.

Genera causarum.

Tria maxima rhetorum pars fecit genera causarum, licet alijs atque alijs nominibus appellauerint. Demonstratiuum, quod Græci *ἐγκωμιαστικόν* à laude dicunt: & *ἐπιδικητικόν*, quod demonstrationis uim habeat. Deliberatiuum, *συμβουλευτικόν*, quod Aristoteles concionale appellat. Et iudiciale. Demonstratiuum in laudem & uituperationem diuiditur. Deliberatiuum in suasionem & dissuasionem, adhibeturque maxime utilitas & inutilitas. Iudiciale in accusationem & defensionem, petitionem præmijs & negationem.

Demonstratiuum genus est quum aliquid demonstramus, in quo laus aut uituperatio tractatur, quod quum in prophanis studijs sit usitatissimum, tum etiam nonnunquam incidit in sacris literis, ut in Dauide: Domine in caelo misericordia tua &c. Deliberatiuum genus est in quo suasio aut dissuasio occurrit: appetere et fugere. Iudiciale in quo est accusatio, defensio: præmijs petitio uel negatio.

De statibus.

Status, qui græcæ *στάσις* dicitur, est ueluti cardo in quo tota causa uertitur. Fit autem ex intentione & depulsione. Eum uocant nonnulli constitutionem: alij quaestionem: alij quod ex quaestione appareat.

Statuum alij sunt rationales, alij legales. Rationales diuiduntur in quatuor: In coniecturales, finitiuos, qualitatis, translationis. Coniecturalis status est, quū factum quod ab aliquo obijcitur, ab aduersario pernegatur: ut fecisti, non feci.

Finitiuus est, quum id quod obijcitur, non hoc esse contendimus, sed quid illud sit adhibitis definitionibus probamus: ut, nō erat sacrilegij crimen intentandum, qui priuatam rem sustuli. Hic maxime opus erit definitione sacrilegij. Qualitatis est status, quū qualis sit res quæritur, & quia de re & genere negocij controuersia est, constitutio generalis uocatur. Translatiuus est, quū causa ex eo pendet, quod nō is agat qui aut agere deberet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet. Huic subijcitur confutatio.

Constitutione causæ reperta, protinus considerandum est simplex utrū sit quæstio causæ, an coniuncta. Simplex est, quæ unam in se quæstionem complectitur: ut si quærat, Sint ne literæ uirtutū incunabula? Et: Sit ne Corinthijs bellum indicendum? Coniuncta est, quæ ex pluribus quæstionibus constat: ut si quærat, sit ne Carthago diruenda, an Carthaginēsis reddenda, an colonia deducenda. Legales uero status in scripti & rationis uersantur controuersia. Scripti autem controuersia est, quæ plurimum pendet ex ambiguitate unius aut alterius uerbi, dum tuemur mordicus legis uerba, interim nihili facientes rationē, hoc est, animum medullamq; legum, quæ æquū bonumq; tuetur, seq; ad animum legumlatorū accommodat.

Supererit

Supererit tum ut quum cognitus fuerit controuersia locus, uideamus quæ quæstio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod deniq; firmamentū sit causæ.

Est ergo quæstio, in qua causæ disceptatio constat: ut iure feci, nō iure fecisti. Ratio est, qua reus utitur cur iure fecerit: ut, Orestes accusatus paricidij, inquit iure feci, illa enim patrem meum occiderat. Iudicatio est ex ratione deducta summa, huiusmodi, rectum ne fuerit ab Oreste matrem occidit, quum illa patrem Orestis occiderit. Firmamentum est firmissima argumētatio defensoris: ut si Orestes dicit: Eiusmodi fuisse matris animum in patrem suum, in seipsum, in regnum, demum in omnem familiam, ut ab ea liberi potissimū deberent pœnas sumere. Generalis cōstitutio est, quæ quale factū sit quod reo obijcitur docet. Et habet partes duas, iuridicialem, & negocialem.

Negocialis est, in qua quid iuris sit ex ciuili more per æquitatē considerat, cui diligentie præsunt Iudices. Et habet sibi connexam controuersiam. Iuridicialis est, in qua æqui rectiq; natura, præmij & pœnæ ratio quæritur. Huius partes sunt duæ, Absoluta & assumptiua. Absoluta est, quæ in se continet iuris & iniuriæ quæstionem. Assumptiua uero est, quæ ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autē aliquid defensionis assumit. Cuius sunt quatuor partes: Cōparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio.

Comparatio est, quū aliud aliquod factum honestum aut utile cōtenditur, quod ut fieret & illud quod arguitur dicitur esse cōmissum. Remotio

criminis est, quum id crimen quod infertur à se & à sua culpa, in alium reus transferre conatur. Relatio criminis, quum ideo iure quid factum dicitur, quod aliquis ante laceffiuerit. Concessio criminis est, quum reus nō id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur postulat. Eius partes sunt duæ: Purgatio, & deprecatio. Purgatio est, per quam eius qui accusatur nō factum ipsum, sed uoluntas defenditur. Ea rursus tres habet partes, Imprudentiā, casum, necessitatem. Imprudentia est, quū scisse se aliquid is qui arguitur negat. Casus autem infertur in cōcessionem, quum demonstratur aliquā fortunæ uim obstitisse uoluntati. Necessitudo autem erit, quū ui quadā reus id quod fecerit, fecisse se dixerit. Scripti & uoluntatis est controuersia, quando uerba ipsa cum sententiā scriptoris pugnare uidentur: quæ est in iure ciuili frequentissima, et tractatur à Cicerone quum aliās, tum in Oratore.

Legum contrariarū status sunt, quando inter se duæ aut plures leges pugnare uidentur, quā Græci appellant *ἀντινομία*. Qua in re hoc memoriæ reliquerunt ueteres, ut semper ueterem legem noua & nuper lata putemus aboleri. Ambiguitas est, quum id quod scriptū est duas aut plures res significare uidetur. Collectio, quæ & ratiocinatio uocatur, est quādo ex eo quod scriptum est quid inuenitur. Definitio legalis est, quū uis uerbi quasi in definitiua constitutione in qua posita sit quaeritur.

Status ergo tam rationales quàm legales à quibusdam XVIII sunt numerati. Cæterū secundū Ciceronem XIX inueniuntur: eò quod Translationem

tionē inter rationales præcipue status recensuerit. Qui tamen seipsum in alijs libris reprehendens, Translationem legalibus statibus annumerauit.

De generibus causarum.

Quinque sunt genera causarum: Honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum genus causæ est, cui statim uel sine oratione nostra fauet animus auditoris, ut parentes à liberis educari. Admirabile, à quo alienatus est animus auditoris. Humile est quod negligitur, nec magnopere dignum est ad quod admodū simus attentī. Anceps, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa partiiceps est honesti & turpis, ut eadem opera pariat et beneuolentiā & odium. Obscurū, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilibus ad cognoscendū negocijs causa implicata est.

De exordijs.

Vt quodlibet genus cōparatū fuerit, sic præbet occasionē exordijs. Nam in honesto genere aperte lucideq; exordimur. Anceps uero, humile, atq; turpe genus insinuatione indiget, quæ clam animū auditoris subeat. In uniuersum uero uolumus exordia quū grauitate sententiarū esse prædita, tum uero maxime perspicuitate, et omni eo quod dignitatem aliquam adferre poterit. Est autem exordium oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Narratio est rerum gestarum, aut ut gestarū expositio. Cuius tres sunt præcipuæ dotes, ut breuis sit, aperta, probabilis. Breuis erit, si inde incipiamus expositionis ordinē unde necesse est. Apertam facies, si ut quidq; pri-

mo gestum fuerit enarres. Probabilis autem erit, si uidebuntur inesse ea quæ uel maxime apparent, adhibita etiam personarum dignitate,

De partitione.

Narrationem sequitur partitio, quæ est rerum ad causam pertinentium diuisio. Ea ueluti lumen quoddam toti orationi infert, si rite fuerit facta. Quarum una quid cum aduersario conuenit, & quid in controuersia reliquum sit declarat. Altera est in qua compendio auditori statuimus ob oculos quid si mus dicturi.

De confirmatione.

Postulat deinde naturæ quædam ratio, ut protinus ad confirmationem nostrorum incumbamus, quæ est argumentatio, qua nostræ causæ fidem & dignitatem conciliamus. Idque uel ex personis, uel ne gocio ipso. Ex personis tractatur nomen, natura, uictus, fortuna, habitus, affectio, studium, consiliū factum, casus, oratio. Ex ijs enim singulis possunt argumenta duci, ut uidebitur commodum accusatori & reo ex æquo communia. In negotio tria ferè consideramus, quid in re, quid ante rem, quid post sit secutum. Reprehensio est annexa confirmationi, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut eleuatur.

De conclusione seu epilogo.

Restat conclusio, quam ultimam fecimus partium orationis, quam sic finiunt: Est exitus & determinatio totius causæ. Quæ tractatur tribus maxime rationibus: Enumeratione, indignatione, quæstione. Enumeratio est per quam res dispersæ in unum locum

locum coguntur, id tamen quod necesse est fieri quæ breuissime, ne repetita incutiant auditori tædium, & omissa penitus securitatem. Indignatio affectibus maxime tractabitur uehementioribus, ut iracundia, inuidia. Quæstio uero misericordiam captat.

De argumentis rhetoricis.

Argumentatio est oratio ipsa qua iunctum probabiliter exequimur argumentum. Ea diuiditur in Inductionem & ratiocinationem. Inductio, sic enim Cicero, quam Græci *επαγωγική* appellant, est qua rebus non dubijs captamus assensionem eius, cum quo instituta est oratio. Ea habet species tres: Propositionem, illationem inductionis, conclusionem.

Propositio est quæ similitudine concedendæ rei unius inducitur aut plurius: ut, Si tempestas uitanda est, omittenda est nauigatio. Illatio, quæ & assumptio dicitur, est quæ rem de qua contenditur, & cuius causa similitudines adhibitæ sunt introducit: ut, Sunt autem qui mundum dicant sine diuinâ administratione consistere. Conclusio, quæ aut concessionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur ostendit: ut, Vera est igitur diuina scientia. Ratiocinatio est, qua id de quo est quæstio comprobamus. Quæ diuiditur in *επιχειρήματα*, *επιχειρήματα*, *ἀποδείξεις*. *επιχειρήματα*, quod nos autore Fabio commentum poteramus, nec tamen satis commode appellare, est certa quædam argumenti conclusio, ex consequentibus uel repugnantibus. Eum multi rhetoricum syllogismum, nonnulli imperfectum uocauerunt. *επιχειρήματα*, quam Cicero ratiocinationem uocat, longitudine & productione sermonis distat à

RHETORICAE COMPENDIUM.
dialecticis syllogismis. Diuiditur autē in Triper-
titum, quadripertitum, quinquepertitum syllogi-
smum epicherematicum.

Tripertitus syllogismus epicherematicus est,
qui cōstat membris tribus, id est propositione, as-
sumptione, cōclusionē. Quadripertitus, qui cō-
stat membris quatuor, assumptione, & una propo-
sitionis siue assumptionis coniuncta probatione et
conclusionē. Quinquepertitus est, qui constat
membris quinque, propositione, probatione, as-
sumptione, & eius probatione & conclusionē.
Hunc ita facit Cicero: Si deliberatio et demonstra-
tio genera sunt causarum, nō possunt recte partes
alicuius generis causae putari: Eadem enim res alij
genus, alij pars esse potest: idem genus & pars es-
se non potest.

De memoria.

Memoriam, quam Cicero thesaurū appellat to-
tius orationis & praeceptorum, recte putant non-
nulli arte quadam tractari, quum signa constituūt
certis quibusdam locis. Quod ut non omnino im-
probamus, sic plus tribuimus exercitationi & con-
suetudini eorum qui certas solent partes memoria
complecti subinde. Qua re confirmari
maxime & augeri memoriam
arbitramur.

MAGNI AVRELII CASS.
Rhetorices finis.

DIALECTICAE

COMPENDIUM EX MAGNO

Aurelio Cassiodoro Senatore
uiro Clarissimo.

NUNC ad Logicam, quae & Dia-
lectica dicitur, sequenti ordine ue-
niamus, quam quidem disciplinā
quidam artem appellare malunt:
dicentes quādo apodicticis id est
probabilibus disputationibus ali-
quid differat, disciplinā debere appellari. Quan-
do uero aliquid uerisimile tractet, nomen artis ob-
tineat, ut in syllogismis sophisticis. Ita utrunq; no-
men pro argumentationis qualitate obtinet diale-
ctica. Qua quidem ueteres sunt usi plurimum, ta-
men ad artis non redegerunt normam. Primus fe-
re Aristoteles, eorū quidem qui in aliquo sunt pre-
cio, ad regulas quasdam huius disciplinē argumen-
ta perduxit, quae ante sine lege tractabantur uariē
pro cuiusq; ingenio.

Dialecticam uero à Rhetorica sic Varro separa-
uit in libris nouem disciplinarū, tanquam illa breui
oratione argumenta concludat: ista per omnes fa-
cundiae campos copioso sermone discurrat. Illa uer-
ba contrahat: ista distendat. Dialectica siquidē ad
differendū acutior est: Rhetorica uero facundior.
Illa in scholas nōnunq; uenit: ista in foro perpetuō
uersatur. Sed priusquā de syllogismis dicamus,
ubi totius Dialecticæ uis ostenditur, de eius initijs
quasi quibusdam elementis pauca sunt differenda.

Nā sicut à maioribus solet fieri, qui prius quā ad Isagogen ueniāt, obiter diuisionem philosophiæ paucis attingunt: ad eorū nos quoque rationē accōmodemus. Philosophiæ diuisio.

Philosophia, ut maxima pars ueterū afferit, tres partes habet: Naturalem, quæ in inspectione rerū est sita, quam Græci θεωρητικὴν appellant: Moralem, quam πρακτικὴν dicunt: & Rationalem, quæ peculiariter tractat differendi modos, atque ob id propria dialectices. Definiunt autem philosophiam, diuinarū humanarumque rerum scientiam, quantā est possibile ut assequatur homo. Ea autem quoniā in definitionibus est sita, indiget quibusdā quæ uel maxime repetenda sunt ex dialecticis, ut propriè recteque intelligantur. Ideo partes primas faciunt quinque: Genus, speciem, differentiā, proprium, accidens. Genus est ad species pertinens, quod differētibus specie in eo quod quid sit prædicatur, ut animal: per singulas enim species, ut bouis, hominis, equi, genus animal prædicatur. Species est, quod de pluribus & numero differentibus in eo quod sit prædicatur, nam de Socrate, Platone, Cicerone homo prædicat. Differentia est, quæ de pluribus & differentibus specie in eo quod quale sit prædicat, sicut rationale & mortale, in eo quod quale sit de homine prædicatur. Proprium est, quo unaquæque species uel persona certo additamento insignitur, & ab omni communione separatur, ut est risibile homini, hinnibile equi. Accidens est, quod accedit & recedit præter subiecti corruptionem: uel id quod sic accedit, ut penitus

non

non recedat: ut album esse, eruditum esse.

De categorijs siue prædicamentis.

Organa siue instrumenta categoriarū sunt ὁμοειθύμα, σωώνυμα, ἁδώνυμα, id est, æquiuoca, uniuoca, denominatiua. Æquiuoca dicuntur, quorū nomen solum cōmune est, secundū nomen uero substantiæ ratio diuersa: ut homo ad eum qui uiuit, & qui pingitur. Vniuoca dicuntur, quorum & nomen cōmune est, & secundum nomen discrepare eiusdem substantiæ ratio nō probatur, ut equus, homo, animal. Denominatiua, id est deriuatiua sunt, quæcunque ab aliquo sola differentia casus secundū nomē habent appellationē: ut à grammatica grammaticus: à fortitudine fortis.

Categoriæ autem siue prædicamenta sunt decem: Substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, facere, pati, situs, quando, ubi, habere. Quamuis nō ignorem, solere à quibusdam hunc numerum contrahi, nos tamen secuti sumus Aristotelem.

Substantia, quæ præcipuè proprièque dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur, neque in subiecto prædicatur, neque in subiecto est: ut homo, equus.

Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus principaliter illæ substantiæ primo dictæ sunt atque clauduntur, ut in homine Cicero. Secundæ
substantiæ

Quantitas in continuam & discretam diuiditur. Continuæ partes sunt: Linea, superficies, corpus. Discretæ numeri sunt. Ad aliquid uero sunt, quæcunque hoc ipso quod sunt, aliorum esse dicuntur: ut pater ad filium: dominus ad seruum.

Qualitas est, secundum quam quales esse dicuntur

mur. Quæ sic substantiæ adest, ut instrumentorū magna pars hoc nomine significetur, qua substantiæ utuntur. Facere est, ut secare, urere, id est aliquid operari. Pati est, ut secari, uri. Situs est, ut stare, sedere, iacere. Quando est, ut heri, uel cras. Vbi est, ut in Asia, Lybia. Habere, ut habere uxorem. Hæc pars eò est attentius legenda, quod quicquid loquimur, aut excogitamus, in aliqua horum specie inuenitur.

De syllogismis.

Nomen est uox significatiua secundum placitū, sine tempore, cuius nulla pars est significatiua separatim, ut Socrates. Verbum est quod conuincit tempus, cuius pars nihil extra significat. Et est semper eorum quæ de altero dicuntur nota: ut ille cogitat. Oratio est uox significatiua, cuius pars aliquid separatim significat: ut Socrates disputat. Enunciatiua uero uox est significatiua de eo quod est aliquid, uel non est: ut Socrates est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo: ut Socrates est sapiens. Negatio est alicuius de aliquo: ut Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio: ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc omnia minutissime sunt ab alijs diuisa, quæ nos tamen breuiter attigisse sufficiat, præsertim quū à clarissimo uiro Boëthio Seuerino sex libris hoc sit tractatum.

Nunc ad syllogisticas formulas species quæ ueniamus, in quibus nobiliū philosophorū exercentur ingenia. Sunt autem formæ categoricorū syllogismorum, id est prædicatiuorū tres. Quarum prima sub

ma sub se nouē habet species: Nam una colligit ex uniuersalibus dedicatiuis dedicatiuum uniuersale directum: ut omne iustum honestum, omne autem honestum bonum, omne igitur iustum bonū. Vel concludit ex uniuersalibus dedicatiua & abdicatiua abdicatiuū uniuersale directum, ut omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe. Vel concludit ex dedicatiuis particulari & uniuersali dedicatiuū particulare directum, ut quoddam iustum honestum, omne honestū utile, ergo quoddam iustum utile. Aut concludit ex particulari dedicatiua & uniuersali abdicatiua abdicatiuū particulare directum: ut quoddam iustum honestum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe. Atque de alijs in hunc quoque modum. Secundæ formulæ inueniuntur quatuor ferè species, nam ex uniuersalibus dedicatiua & abdicatiua concludit abdicatiuū uniuersale directum, ut omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullū igitur iustum turpe. Vel ex uniuersalibus abdicatiua & dedicatiua abdicatiuum uniuersale directum. Vel ex particulari dedicatiua & uniuersali abdicatiua abdicatiuum particulare directum. Vel ex particulari abdicatiua & uniuersali dedicatiua abdicatiuum particulare.

Tertiæ formulæ inueniuntur species sex. Quas omnes, atque eius generis alia, qui plenius nosse desiderat, legat librum Apuleij Madauren-
sis, qui de hac re eleganter & copiose differuit.

Apuleius

Apuleij Madaurensis de syllogismis categoricis libellum, desideratum quidem multorum uotis, superiore anno ex bibliotheca Heresfeldensi descripsimus, hoc consilio ut per occasionem publicis studijs adeoq̄ iuuentuti donaremus. Eam nunc oblatam nobis tam appositam magnopere gratulamur. Nam quum Cassiodorus ad eum sic prouocet, ut quicquid huius erat generis pretermitteret, uisi sumus officium nostrum facturi si annexuerimus, libellū quidem in speciē puerilem, & qui primo aspectu contemni poterat, sed quo uix sit alius nunc magis ē puerorum re, ut quidem nunc habet studiorū ratio. Ridiculū est enim contemni ut parua, sine quibus magna constare non possunt. Nos uero sic sumus erga totam uetustatē animati, ut nostri seculi ingenijs quū plurimum tribuamus, putemus tamē maximo in omni eruditionis genere interuallo à maioribus relinqui. Vale. & sicubi aliās hic uel maxime cogita magnorum fluminum esse ipsos etiam fontes nauigabiles.

De syllogismo categorico.

TVDIVM sapientiæ, quod philosophiam uocamus, plerisque uidetur tres species seu partes habere: Naturalē, Moralem, et de qua nunc dicere proposui Rationalem, qua continetur ars differendi. Sed quum differamus de oratione cuius uariæ sunt species, ut imperandi, fauendi, miserandi, admirandi, cōtendendi, obiurgandi, pœnitendi, mandandi, succensendi, optandi, fauendi, irascendi, obediendi, inuidendi, deplorandi, tum uoluntatem asserendi, tum metū incutiendi, in quibus oratoris excellentis est lata angustē, angusta latē, uulgata decenter, usitata nouē, noua usitatē, extenuare magna, maxima ē minimis posse efficere, aliāq̄ id genus plurima, est una inter has ad propositū potissima, quæ Pronunciabilis appellatur, absolutam sententiam comprehendens, sola ex omnibus ueritati aut falsitati obnoxia, quam uocat Sergius Eufatum, Varro proloquiū, Cicero enunciatiū, Græci ὑπόθεσις, tum axioma, ego uerbum ē uerbo, tum propensionem, cum rogamentū, familiarius tamē dicetur propositio. Propositionum ergo perinde ut ipsarum conclusionum duæ species sunt. Altera prædicatiua, quæ etiam simplex est, ut si dicamus: Qui regnat, beatus est. Altera substitutiua, uel cōditionalis, quæ etiam cōposita est, ut si dicas: Qui

regnat si sapit beatus est: Substituens enim cōditionem, qua nisi sapiens est, beatus nō est. Nos nūc de prādicatiua dicemus, quæ natura prior est, ac uelut elementum substitutiua. Sunt & aliæ differentiae quantitatis & qualitatis. Quantitatis quidē quod aliæ uniuersales: ut omnis spirans uiuit. Alię particulares: ut quoddam animal non spirat. Aliæ indefinitæ: ut animal spirat. Non em̄ definit utrū omne an aliquod. Sed tamen pro particulari semp̄ ualet, quia tutius est id ex incerto accipere quod minus est. Qualitatis autem, quod aliæ dedicatiuę sint, quæ dedicant aliquid de quopiā: ut uirtus bonum est: Dedicat enim uirtuti inesse bonitatem.

Aliæ abdicatiuæ, quę abdicant aliquid de quopiā, ut uoluptas nō est bonum: Abdicat enim uoluptati inesse bonitatem. At Stoici hanc quoq; dedicatiuam putant, quum dicunt: Euenit cuidam uoluptati bonum non esse. Ergo dedicat quid cuenerit ei, id est quid sit. Idcirco dedicatiua inquitur est, quia in quo negauit esse, dedicat id quod non uidetur esse. Solum autem abdicatiuum uocant, cui negatiua particula præponitur. Verum hi quidem quū alijs, tum in hac re uincuntur, si qui ita rogauerit: Quod nullam substantiam habet, non est. Cogenitur enim secūdum quod dicunt confiteri esse quod non est, quod nullam substantiā habet. Cæterum

Due partes orationis secundum nonnullos.

est propositio, ut ait in Timæo Plato, quæ duabus paucissimis orationis partibus, constat nomine & uerbo: ut, Apuleius differit, quod aut uerū aut falsum est, & ideo propositio est. Vnde quidam rati sunt has duas solas orationis esse partes, quod ex
ijs

ijs solis fieri possit oratio perfecta, id est quod ab unde sententiā cōprehendant. Aduerbia autem et pronomina & participia & coniunctiones, & id genus cætera quæ Grammatici numerant, nō magis partes orationis esse quā nauū amplustria, et hominum pilos, aut certe in uniuersa compage orationis uice clauorum & picis, & glutinis deputanda. Porrò ex duabus prædictis partibus, altera subiectiua nominatur ueluti subdita: ut Apuleius. Altera declaratiua: ut differit, non differit: Declarat enim quid faciat Apuleius. Licet autem eadem imminente, utramuis partem in plura uerba protrudere, ut si pro Apuleio dicas, philosophum Platonium Madaurensē. Item pro differendo, dicas eum uti ratione. Plerunq; autem subiectiua minor est, declaratiua maior. Et non hanc modo sed alias etiam subiectiuas comprehendens: non enim solus Apuleius differit, sed etiam plurimi alij qui sub eadem declaratione possunt contineri, nisi forte proprium cuiuspiam de eo declararetur. Ut si dicas: qui equus, hinnibile est: At proprium est equi hinnire. Et idcirco in ijs proprijs par est declaratiua, par subdita, ac non ut in cæteris maior, quippe quum eadem possit mutata uice subdita fieri, & quā prius habuerit subditam, nunc habere sui declaratiuā: ut si cōuerso ordine ita dicas, quod hinnibile est, equus est. At nō itidem ubi impares partes sunt, cōuertere uices possis: Non enim quia uerum est omnem hominē animal esse, idcirco si quæras uerum erit, omne animal hominem esse. Neq; enim ut proprium est equi hinnibile, ita proprium
k

*Subiectiua.
Declaratiua.*

homini est animal esse, quū sint animalia innumera. Agnoscit hic de pluribus declaratiua, licet conuerso ordine rogamentū proponat. Primo quidē plura cōprehendere potest declaratiua quā subdita, dehinc quod nunquam uocabulo sed semper uerbo terminatur. Quo prācipue etiam nullis proprietatibus à pari subiectiua discernitur. Id etiam pro similitudine tenendum est, quia sicut propositiones definitæ & indefinitæ: ita etiam cōstat particulas tam subiectiuas quā declaratiuas partim definitas esse, ut homo animal: partim indefinitas, ut non homo, non animal. Non enim definiunt quid sit, quum hoc nō sit, sed tantum ostendunt præter hoc aliud esse. Nunc dicendum est quemadmodum & illæ propositiones affectæ inter se sint, quas non ab re est in quadra formula spectare. Sunt igitur in superiore linea, ut infra scriptum est, uniuersalis prædicatiua & abdicatiua: ut omnis uoluptas bonum est: nulla uoluptas bonum est, dicanturque hæ inter se incongruæ. Item in inferiore linea, sub utraque particulares subnotantur: ut, quædam uoluptas bonum est: quædam non est bonum: dicanturque hæ inter se supbares: deinde obliquæ ducantur lineæ angulares, altera pertingens ab uniuersali prædicatiua ad particularem abdicatiuam, altera ab uniuersali abdicatiua ad particularem prædicatiuam, quæ inter se & qualitate et quantitate contrariæ alterutris nominentur, quod iam necesse est alterutram ueram esse, quæ dicitur perfectæ & integra pugna. At inter supbares & incongruas diuisua pugna est: Quod incongruæ nunquā quidem fiunt

fiunt simul ueræ, interdū tamen simul mentiuntur. Supbares autē mutata uice, nunquā quidem simul mentiuntur, interdum tamen fiunt simul ueræ. Et ideo utriusuis harum reuictio confirmat alteram. Non tamen & utriusuis confirmatio reuincit alteram. De incongruis qui utramuis posuit, utique alteram tollit, non tamen mutata uice, qui utramuis tollit, unquam alteram ponit. Enimuero qui de alterutris utramuis comprobat, nunquam alteram refutat: qui utramuis tollit, utique alteram comprobat. Cæterum uniuersalis utrauis particularē suam cōprobata utique confirmat, reuicta nō utique infirmat. Particularis autem uersa uice uniuersalem suam reuicta utique infirmat, probata nō utique firmat. Hæc omnia sic esse ut diximus, ex propositionibus facile ostenditur infra scriptis.

Omnia uoluptas bonum est / Nulla uoluptas bonum est
Quædam uoluptas bonum est / Quædam non est bonum.

Certum est enim quod cōcedat qui aliquid proposuerit. Destruitur autē utrauis uniuersalis trifariā. Dum aut particularis eius falsa ostenditur, aut utrauis ex duabus cæteris uera, siue incongrua, siue subiectiua. Instruitur autē uno modo si alterutra eius falsa ostenditur, contra particularis uno quidē modo destruetur, si alterutra uera ostendit. Instruitur autem trifariam, si aut uniuersalis eius uera est, aut utrauis ex duabus cæteris falsa, siue supbar eius subiectiua. Eadem seruamus etiam in æquipollentibus propositionibus. Æquipollentes autem dicuntur, quæ alia enunciatione tantundē possunt, et simul ueræ fiunt, aut simul falsæ. Altera ob

Æquipollentes.

alteram scilicet sicut indefinita & particularis. Omnis propositio si assumat in principio negatiuam particulam, fit alterutra eius æquipollens. Vt quū sit uniuersalis dedicatiua, omnis uoluptas bonum est, si ei negatio proponatur, fiet, non omnis uoluptas bonā. Tantundem ualens, quantū ualebat alterutra eius, quædam uoluptas non est bona. Hoc in ceteris tribus propositionibus intelligendū est. Deinde de cōuersione. Conuersibiles propositiones dicunt uniuersalis abdicatiua, et alterutra eius, id est particularis dedicatiua, eò quod particulæ earū subiectiua et declaratiua possunt inter se seruari uices, permanente cōditione ueritatis & falsitatis. Nam ut uera est propositio, Nullus prudēs est impius, ita si conuertas partium uices uerum erit, nullus impius prudens. Item ut falsum est, Nullus homo est animal: ita si conuertas falsum est, nullū animal homo. Pari ratione & particularis dedicatiua conuertitur, Quidam Grammaticus homo est, & quidam homo grāmaticus est. Quod duæ cæteræ propositiones semper facere nō possunt, quanquā interdū conuertant, nec tamē idcirco cōuersibiles dicuntur: Nam quod alicubi fallit, pro certo repudiatur. Ergo unaquæq; propositio per omnes significationes reperienda est, an etiam conuersa congruat. Nec innumeræ sunt istæ, sed quinque solæ: aut enim proprietas declaratur alicuius, aut genus aut differentia, aut finis, aut accidens. Nec præter hæc unquā inueniri potest ulla propositio: ut si hominē substituas, quicquid de eo dixeris, aut propriū significaueris, ut cachinnabile: aut genus, ut animal:

DE SYLLOG. CATEG. 39
mal: aut differentiā, ut rationalis: aut definitionē, ut animal rationale mortale: aut accidens, ut Orator. Quippe omne declaratiuū alicuius aut potest uicissim eius fieri subiectiuum, aut non potest.

In uetusto sanè codice deerrant per pauci uersus uetustate obliterati. Ea uero quæ sequuntur sunt Cassiodori.

DE SYLLOGISMIS
hypotheticis.

Ad hypotheticos nunc syllogismos ordine suadente ueniamus: quos quū superiores multis prolixisq; uoluminibus tractarint, consilium nobis est quam breuissime quid sentiamus ostendere, & maxime imitari Victorinum Marium destinauimus, qui de hac re elegantissime scripsit. Prolixius tamē hoc idem tractatur argumentum à Tullio Marcello Carthaginense, septem nimirum libris, & Stoicorum opinioniones, qui eiusmodi syllogismis frequentius sunt usi exhausti: quos qui uolet legat. Nobis satis est uisum atq; sup attingere huius rei capita.

*Tullius
Marcellus*

Modi syllogismorum hypotheticorum qui sunt cum aliqua cōiunctione, sunt septem, quos nisi professi essemus rem totam attingere uerius quam per tractare nos uelle proponeremus pueris. Sed quū à paulò prouectioribus ignorari non possint, reliquimus in medio. Hoc tamen unum admonentes, eiusmodi esse inter se modos istos, ut unus ex alio semper ferè sumat occasionem, & unus inuersus duos efficiat. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt, ut possint iurè dici ornamenta orationum & quæ

Definitiones.

dam lumina. Est autem definitio oratio breuis unius cuiusque rei naturam a communione diuisam propria significatione concludens. Hæc multis præceptis conficitur modisque. Nam una est definitionum species quam latine poteramus substantialem dicere: quæ proprie uereque dicitur definitio, ut est: Homo est animal rationale, mortale, sensus disciplinæque capax. Hæc enim definitio per genus & differentiam descendens, uenit ad proprium, & designat plenissime quid sit homo. Secunda species definitionis notio latine nuncupatur, quam notionem communem non proprio dicimus uocabulo: hæc sic efficitur, homo est quod rationali conceptione & exercitatione præest animalibus cunctis. Non enim dixit quid sit homo, sed quid agat, quasi quodam signo in notitiam deuocato. In istis enim & huius generis reliquis notio rei profertur non substantia ut in prima. Et ut aliquid attingamus sacrarum literarum, quum David dicit: Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, definitione usus est non substantiali, quæ id quod esset beatum ostenderet, sed per officij munerisque rationem indicat quis uere mereatur beati nomen. Tertia definitionum species qualitatum poterat dici utrumque latine, hæc quum dicit quale quidque sit, euidenter ostendit id quod sit: ut, homo est qui ingenio ualet, artibus pollens & cognitione rerum. Aut, qui cum delectu id quod est officij sui agit, præteritque damnosa. Quale etiam est illud Davidis: Tu autem in sancto habitas, in te sperauerunt patres nostri &c. Quarta species definitionum descriptio nalis appellatur, quæ adhibita circuitione dictorum facta

factorumque rem ostendit: ut si luxuriosum depingere uelis, sic dices: Luxuriosus est immoderati uictus & sumptuosi appetens, delicijs affluens, in omnem libidinem promptus. Quæ omnino definitionum species sic est oratoribus peculiaris, ut quum in dialecticis rarissime tractetur, a rhetore uero frequentissime & cum laude in omni causarum genere tractatur. Quinta species definitionum ad uerbum dicitur, quæ uocem illam de qua dicitur alio uerbo declarat, uno tamen, ut conticescere est tacere: aut quum populos agros dicimus uastatos. Sexta species definitionum quæ per differentiam fit, ut quum quærimus quid inter regem et tyrannum intersit, adiecta differentia decernitur: ut si respondeas, Rex clementiam adhibet atque leges ad imperium: Tyrannus cum libidine pro legibus utitur, sumit occasionem facile in quocumque defæuendi. Septima species est quæ uocamus per translationem. Hæc tamen uariè tractari potest: modo enim ut moueat, ut caput est arx corporis: modo ut uituperet, ut diuitiæ sunt breuis uite longum uaticum: modo ut laudemus, ut adulescentia flos est ætatis. Sic quum Psaltes legem domini immaculatam conuertentem animas uocat, usus est hoc genere definitionis. Octaua species fit per priuationem contrariam ei quod definitur: ut bonum est quod malum non est: iustum est quod iniustum non est. Quod tam esse uerum naturali lege necesse est, ut certam cognitionem unius comprehensio ne connectat. Eiusmodi uero exempla nec desunt Davidi, nam quum dicit: Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum &c. aliud nihil uult, quam

priuatione ostendere id quod antea dixerat suis uerbis. Sed hic comonendi sunt adolescentes, ut quam uelint uti hac definitione, uideant ut contrarium sit antea notum. Certa enim ex incertis quis probaret? Quo genere recte definis deum, quum omnia que Græci *θεο* dicunt de eo negas, quemadmodum Dionysium uides fecisse in eo libello qui est de negatiua theologia: sublatis enim omnibus quæ de deo negantur, tum ferè apparebit deus cuiusmodi sit.

Nona species est per quandam imaginationem, ut Aeneas Veneris & Anchisæ filius. Hæc semper in indiuiduis quæ Græci *ἀρμα* dicunt, et in ijs que pudor aut metus dicere prohibet accidit. Decima species nec satis idoneo nomine uocatur, eam tamen plerique ueluti dicunt, ut cunque expresso eo quod agitur in ea definitione, ut si queratur quid sit animal, respondeatur homo. Non enim dicitur manifeste animal tantum esse hominem, quum sint alia innumerabilia: sed, quum dicitur homo, uelut ipsum hominem animal designat. Undecima species per indigentiam uocatur pleni ex eodem genere, ut si dicas: triens est cui dodrans deest, ut fiat assis. Duodecima species quam per laudem dicimus, ut quum dicimus: Pax tranquilla est libertas. Fit & per uituperationem, ut quum dicimus: Seruitutem postremum malorum omnium, non modo bello sed morte quoque repellendam. Tertiadecima species iuxta rationem appellatur. Sed hæc locum habet maxime quam maioris rei nomine definitur res inferior: ut quam dicimus, Homo minor est mundus. Quæ etiam definitione sic Cicero utitur quum

quum dicit: Edictum legem esse annuam. Quartadecima uocatur ad aliquid, ut est: Pater est cui est filius. Et Cicero: Genus est quod plures partes amplectitur. Quintadecima est quam rei rationem uocamus: ut dies est sol super terras.

Eas uero definitionis rationes hoc uberius tractauimus, quod in topicis magnus earum fiat usus, & nusquam non occurrant, adeo ut inter locos topicos à plerisque connumerentur.

DE LOCIS.

Locus est, ut Mummio Tullio placet, argumenti sedes. Argumenti autem sedes partim maxima propositio intelligi potest, partim propositionis maxima differentia. Nam quum sint aliæ propositiones quæ per se notæ sint, ut nihil ulterius addas quo demonstrantur, atque hæc maximæ & principales uocantur, sic sunt quarum fidem ex maximis pendere necesse est. Ergo quæ per se non satis sunt cognita, ea per maximas illas & principales probantur, quæ adeo mox ut sunt auditæ fidem faciunt, ut ijs nihil notius possit usquam inueniri: Nam argumentum est quidem quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius esse oportet, ita ut aliena probatione non indigeat, ad id ut fidem faciat. Sed huiusmodi propositio nonnunquam intra argumenti ambitum continetur. Aliquoties uero extra posita argumenti uires supplet ac perficit. Omnes igitur loci, id est maximarum differentiarum propositionum aut ab ijs ducantur necesse est terminis, qui in questione sunt propositi, prædicato scilicet atque subiecto, aut extrinsecus assumantur aut horum medij atque

Mummio
Tullio.

in utrisque uersantur. Eorum autem locorum, qui ab ijs terminis, de quibus in questione dubitant, deducuntur, duplex est modus. Unus quidem ab eorum substantia: hi uero qui substantiam ipsam tractant in sola definitione consistunt. Definitio enim causam explicat, & substantiae integra demonstratio definitio recte appellatur. Sed exemplo id doceamus: si quaeras an arbores sint animalia, atque sic agas: Animal est substantia animata sensibilis: arbor non est animata sensibilis: arbor igitur animal non est. Hic quaestio de genere est, utrum enim arbores sub animalium genere ponendae sint, in dubium uenit. Locus, qui in uniuersali propositione consistit hic est: Cui generi definitio non conuenit, id eius cuius ea definitio est species non est. Descriptio autem quia idem habet momentum includitur in definitione, nisi quod haec accidentibus quibusdam aliunde repetitis hoc idem efficit, quod definitio per differentiam & genus.

Consequuntur etiam nonnulli termini substantiam, quorum multa est diuisio, quandoquidem tot sunt quae substantiis inhærescunt. Nos ea dicemus quae quam plurimum accidunt. Ab hijs ergo quae cuiuslibet substantiam comitantur argumenta duci solent aut ex toto, ex partibus, ex causis uel efficiētibus, uel materia, uel fine, à corruptionibus, ab usibus, aut præter hos omnes ex cōmuniter accidentibus. Totum autem bifariam interpretamur, uel ut sit genus, uel id quod integrum ex multis partibus constat. A cōmuniter autem accidentibus argumenta fiunt, quoties ea sumuntur accidentia, quae substantiam

substantiam uel non possunt, uel non solent deserre, ut si dicas: Sapiens non ducitur poenitudine. Poenitudo enim est mala. Comitatur factum, quaestio. Ea autem est, an cadat in sapientem poenitentia. Maxima propositio, cui non inest illa perturbatio, ei ne illud quidem inesse consequens est. Vocatur locus à cōmuniter accidentibus.

Tractatis ijs qui ab ipsis terminis in propositione positae assumuntur, nunc de ijs dicendum est, qui licet extrinsecus positi, argumenta tamen quaestionibus subministrant. Hi uero sunt uel ex rei iudicio, ex similibus, à maiore, à minore, à proportionem ex oppositis, ex transsumptione. At ille quidem locus qui rei iudicium tenet eiusmodi est, ut id dicamus esse quod uel omnes iudicant uel plurimi, & hi maxime sapientes: ut caelum est uolubile: quod sic esse doctissimi quique rei astronomicae iudicauerunt. Quaestio est de accidenti. Propositio maxima: quod omnibus uel pluribus, uel doctissimis quibusque uidetur, contra id statui quicquam non possit. A similibus atque alijs locis non uidetur admodum opus plura dicere, quandoquidem Compendium in gratiam puerorum non iustos commentarios destinauimus exhibere, unde occasionem capiant & maioris curae et diligentiae circa eas res quae si incuria fuerint praeteritae, non uidemus quid praeterea frugis possit sperari ex alijs, quae his nituntur ueluti elementis.

Medij loci sumuntur ex casu, ex coniugatis, ex diuisione. Casus est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium: ut à iustitia iuste. Coniugata, quae ab eodem diuerso modo ducta fluxerint,

ut à iustitiâ iustum. Ex quibus quo pacto argumen-
ta ducantur in promptu est: nam si id quod iustum
est bonum est, & id quod iuste fit recte fit. Medi-
j uero uel etiâ mixti appellantur, quoniâ argumen-
ta quæ ex his ducuntur, neq; ab ipsis terminis in-
tus positis proprie, neque ab ijs quæ sunt extrinse-
cus posita uidentur trahi, sed ex ipsorû casibus, id
est quadam leui immutatione deductis. Diuisio
uero tractatur aut negatione, aut partitione, ut si
quis ita dicat per negationem: Omne animal aut
est rationis capax, aut nō est. Partitionem: Omnis
homo aut sanus est, aut æger. Fit autem diuisio aut
generis in species, aut totius in partes, uel uocis in
propriâs significationes, uel accidentis in subiecta
uel subiecti in accidentia. Quorum omnium ratio-
nem plenius tractauimus in eo libro quem de diui-
sionibus iam pridem edidimus, unde sumantur ex-
empla: nec enim iuuat nunc repetere. Quorum om-
nium typum uides hic annexum.

Locorum quidam sunt,

Interni	In substantia	} Definitio } Descriptio.	} Generis } Partium
			Corruptione
			Cōmuniter accidentib.

Externi à	} Iudicio rei } Similibus } Maioribus } Minoribus } Proportione } Oppositis } Transsumptione.
-----------	---

Medij à	} Casu } Coniugatis } Diuisione, quæ cōstat	} Negatione } Partitione.
---------	---	------------------------------

M. AVRELI CASS.

Dialectices finis.

ARITHMETICAE

COMPENDIUM EX MAGNO

Aurelio Cassiodoro Senatore

uiro Clarissimo.

MATHEMATICA, quam latine doctrinalē dicere possumus scientiam, quæ abstractam considerat quantitatem, id est intellectu à materia separatam, diuiditur in Arithmetica, Musicam, Geometriam, Astronomiā. Primas autem dederunt ueteres ob eam causam Arithmetica, quod Musica & Geometria & Astronomia indigerent numerorum ratione ut recte possent tractari. uerbi gratia: Musica simplū ad duplum habet, id uero indiget iam Arithmetica. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundū se. Præest enim hæc numeris. Numerus uero est multitudo ex monadibus cōflata. Numerus aut diuiditur in parem et imparem. Par est, qui in duas partes æquales diuidi potest: ut duo, quatuor. Impar est, qui in duas partes æquales diuidi nullo modo potest: ut quinque. Deinde numerus quidā pariter par est, cuius diuisio in duabus partibus æqualibus fieri potest, usque ad monada: ut lxiiiij. diuiduntur in xxxij. Pariter impar est qui similiter in duas tantūmodo partes diuidi potest: ut decem in quinque, quatuordecim in septem. Impariter par numerus est, qui plures diuisiones secundum æqualitatem parium recipere potest, non tamen ad assem peruenire: ut uiginti

ARITHMETICAE COMPENDIUM. 44
uiginti quatuor in bis duodecim, & xij. in bis sex.

Est & alia diuisio numeri in primum & simplicem, secundum & compositum, tertium & medium. Ita ut primus & simplex numerus sit qui modicam possit capere mensurā: ut iij. v. vij. Secundus & compositus sit, qui non solum monadicam mensuram, sed & arithmetica recipere potest: ut ix. xv. xxi. Mediocris autem qui quodāmodo simplex & compositus esse uidetur, alio uero atque alio modo: ut ix. ad xxv dum comparatus fuerit, primus est & incompositus, quia non habent communem numerum nisi solum monadicum. Ad quindecim uero si comparatus fuerit, secundus est & compositus, quia inest illi communis numerus præter monadicum, id est trinarius, qui nouem mensurat ter ternis, & quindecim ter quinis.

Præterea sunt quidam superflui, indigentes, & perfecti numeri. Superfluū dixere qui de paribus descendit: is dum sit superfluus, partes quantitatis suæ habere uidetur, ut xij. habet medietatem, sexta pars duo, quarta pars iij. tertia iij. & duodecima pars unum, qui omnes assumpti unā faciunt xvi. Indigens est qui & ipse de paribus descendit, sed quantitatis suæ summam partibus inferioribus habet: ut viij. cuius medietas est iij. quarta pars duo, octaua pars unum. Quæ simul congregatæ efficiunt vij. Perfectus uero est qui quoque ipse de paribus procedit, dum par sit, omnes partes suas assumptas æquales habet: ut vi. cuius medietas iij. tertia pars duo, sexta pars unū, quæ assumptæ partes faciūt ipsum numerum senarium. Istos

uero numeros tandem cōsideramus aut per se, aut ad aliquid. Per se, qui sine relatione aliqua dicitur: ut iij. iiij. v. vi. Ad aliquid, qui ad alios comparatur, ut quatuor ad duo, dum comparatus fuerit, duplex dicitur: ut sex ad tria. Isti aut sunt aut æquales, aut inæquales. Aequales sunt qui secundū quantitatem sunt æquales, ut duo ad duo, decem ad decem. Inæquales qui ad inuicem cōparati, inæqualitatem demonstrāt, ut tria ad duo. Et in uniuersum maior minori, aut minor maiori dum comparatus fuerit, inæqualis dicitur. Nec contenti sunt qui tractant Arithmetica ijs diuisionibus quamlibet multis, quin etiam addunt aliā, ut sint numeri quidam discreti, quidam continentes. Discreti, qui discretis monadibus continentur, ut tria à quatuor. Contingens, qui à coniunctis monadibus continetur, ut ternarius numerus si in magnitudine intelligatur, id est in linea, aut spacio, aut solido, dicitur continens, id est trifariam: nam aut linealis hic est, id est qui incipiens à monade scribitur usque ad infinitū linealiter. Vnde α ponitur pro designatione linearum, quoniā hęc litera unum significat apud Græcos: Aut superficialis, qui non solum longitudine, sed & latitudine continetur, ut trigonus, numerus quadratus, quinquangulus circulus. Aut solidus, qui in longitudine, latitudine, uel altitudine continetur, ut sunt pyramides quæ in modum flamme consurgunt. Huius disciplinæ tota uis in exemplis, additionibus, et detractionibus partium est sita, quā partem qui uolet plenissime pernosse, L. Apuleiū legit, qui primus Latinis hęc argumēta illustrauit.

ARITHMETICAE FINIS.

PENDIUM EX MAGNO AVE

religio Cassiodoro Senatore
uiro Clarissimo.

DE Musica nūc nobis sermo erit, quam quum Fabius omnium disciplinarum primam faciat, Gaudētius, qui de Musica eleganter sanè & prolixè scripsit, à Pythagora ortā asserit, huiusque rei principia quædam ex nescio quo malleorum sonitu, & chordarū intensione accepta. Qui liber quū sit nuper à Mutiano amico nostro ex græco uersus, & ob id plerisque in manibus, pauca dicemus de ea, id est quæ præteriri non possint ab eo qui cōpendio studeat. Clemens Alexandrinus à Musis nomē habere æstimat, id est non ab re: quis enim nescit ob id à ueteribus dictos *ἀμύσους*, quod non modo à Musica, uerum ab omni Musarum cōmertio alieni qui essent, hoc nomine tanquā probro notarentur.

Musica ueteres definiuerunt bene modulandi numerorumque scientiam: qua Pythagoras cœlum etiam ipsum creataque omnia constare affirmabat. Diuiditur autem in harmonicam, rhythmicā, metricam: ita ut harmonica sit quæ decernit inter sonos, de acuto & graui. Rhythmica, quæ in cōcursione uerborū diiudicat, bene secus uel sonus cohæreat. Metrica, quæ mensuras diuersorum metrorū probabili ratione cognoscit, ut de heroico, iambico. Sunt autem instrumentorū musicorum gene

m

Gaudētius

Clemens
Alexandri
nus.

ra tria: Pulsatilia, tensilia, inflatilia. Pulsatilia, ut acceptabula aenea uel argentea, et quæcūq; metalli duricie tactu sonū reddant. Tensilia sunt chordarum fila, quæ plectro percussa aures permulcent, in quibus sunt species omnium cithararum. Inflatilia, quæ spiritu animantur, ut tubæ, calami, organa, pandiria. Et quoniã de concentu & symphonia circa institutum nostrum magna fit mentio, dicendum quoq; est quid sit symphonia. Est temperamentum sonitus grauis ad acutū, & acuti ad grauem, cōcentum efficiens siue uocis siue pulsus. Earum sex numerant̃ ab omnibus ferè: Diatessaron, diapente, diapason, diapason et diatessaron, diapason & diapente, disdiapason.

Διὰ τεσσάρων symphonia est quæ constat ex ratione epitrita, & fit ex sonis quatuor, unde nomen accepit. Διὰ πέντε est symphonia quæ constat ex ratione hemiola, & fit ex sonis quinque, unde et hæc habet apud Græcos nomen. Διὰ πασῶν quæ etiã diocto dicitur, constat ex ratione diplasia, hoc est dupla. Fit autem per sonitus octo. Et quia apud ueteres citharæ octo chordis constabant, inde diapason dicebant quæ ex omnibus sonis constaret.

Διὰ πασῶν ἡδὲ διὰ τεσσάρων est symphonia, quæ constat ex ratione quam habet uiginti quatuor numerus ad octo. Fit autē ex sonis undecim. Διὰ πασῶν ἡδὲ διὰ πέντε symphonia est, quæ constat ex ratione triplasia: fit autem per sonitus duodecim. Διὰ διὰ πασῶν, id est dupla diapason, symphonia est quæ constat ex ratione tetraplasia: fit autē per sonitus quindecim.

Tonos dixere totius constitutionis harmonicæ differentiam, & quantitatem quæ in uocis accentu siue tenore consistat. Eos uero diuisere in quindecim species. In hypodorium, hypoiastium, hypophrygium, hypoæolium, hypolydium, dorium, iastium, phrygium, æolium, lydium, hyperdorium, hyperiastium, hyperphrygium, hyperæolium, hyperlydium. Hypodorius tonus est omnium grauiissime sonans, propter quod & inferior nominatur. Hypoiastius autem hypodorium hemitonio præcedit. Hypophrygius est, hypoiastium hemitonio, hypodorium tono præcedens. Hypoæolius est hypophrygiū hemitonio, hypoiastium tono, hypodorium tono semis præcedens. Hypolydus est hypoæolium hemitonio, hypophrygiū tono, hypoiastium tono semis, hyperdorium ditono præcedens. Dorius est, hypolydium hemitonio, hypoæolium tono, hypophrygium tono semis, hypoiastium ditono, hypodorium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia præcedens. Iastius est, dorium hemitonio, hypolydium tono, hypoæolium tono semis, hypophrygium ditono, hypoiastiū duobus semis, hoc est diatessaron symphonia, hypodorium tribus tonis præcedens. Phrygius est, iastium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono semis, hypoæolium ditono, hypophrygium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia, hypoiastium tribus tonis, hypodoriū tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia præcedens. Aeolius est, phrygiū hemitonio, iastium

tono, dorium tono semis, hypolydium duobus semis, hoc est diateffaron symphonia, hypophrygiū tribus tonis, hypoiastiū tribus semis, id est diapente symphonia, hypodorium quatuor tonis præcedens. Lydius, æolium hemitonio, phrygium tono, iastium tono semis, dorium duobus tonis, hypolydium duobus semis tonis, hoc est diateffaron symphonia, hypoæolium tribus tonis, hypophrygium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia, hypoiastium quatuor tonis, hypodoriū quatuor semis præcedens. Hyperdorius est lydiū hemitonio, æolium tono, phrygiū tono semis, iastiū duobus tonis, dorium duobus semis, id est diateffaron symphonia, hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia, hypophrygium quatuor præcedens. Hyperiastius est, hyperdorium hemitonio, lydiū tono, æolium tono semis, phrygiū duobus tonis, iastium duobus semis, hoc est diateffaron symphonia, dorium tribus tonis, hypolydium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia, hypoæolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor semis, hypoiastium quinque tonis, hypodorium quinque semis. Hyperphrygius, hyperiastium hemitonio, hyperdoriū tono, lydiū tono semis, æolium duobus, phrygium duobus semis, hoc est diateffaron symphonia, iastium tribus tonis, dorium tribus semis, hoc est diapente symphonia, hypolydiū quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque, hypoiastium quinque semis, hypodoriū sex, id est diapason symphonia præcedens.

Hyper

Hyperæolius est, hypophrygiū hemitonio, hyperiastium tono, hyperdoriū tono semis, lydiū duobus tonis, æolium duobus semis, hoc est diateffaron symphonia, phrygiū tribus tonis, iastium tribus semis, hoc est diapente symphonia, doriū quatuor tonis, hypolydiū quatuor semis, hypoæoliū quinque, hypophrygium quinque semis, hypoiastium sex tonis, id est symphonia diapason, hypodoriū sex semis præcedens. Hyperlydius est nouissimus & acutissimus omniū, hyperæoliū hemitonio, hyperphrygium tono semis, hyperiastium duobus tonis, lydiū duobus semis, hoc est diateffaron symphonia, æolium tribus, phrygium tribus semis, hoc est diapente symphonia, iastiū quatuor tonis, dorium quatuor semis, hypolydiū quinque, hypoæolium quinque semis, hypophrygiū sex tonis, id est diapason symphonia, hypoiastium semis sex, hypodorium septem tonis præcedens.

Hinc satis claret, quod hyperlydius acutissimus omniū septem tonis præcedit hypodorium omniū grauissimum. In quibus omnibus M. Varro tantum dicit inesse nescio quid energiae, ut quum animos uel concitent uel compefcent, tum etiam ipsa quoque bruta animalia pertrahant ad auscultandi libidinem quandam. Nam ut fabulosa illa Orphei taceamus, refert Asclepiades medicus extra controuersiam doctissimus, phreneticū quendam esse pristinae sanitati restitutū beneficio Musicae. Reliqua quae huius sunt loci ex Alypio, et Ptolemaeo petantur. Quamuis & Censorinus de his quae uoci accidunt non nihil attingat huius rei.

GEOMETRIAE

COMPENDIUM EX MAGNO

Aurelio Cassiodoro Senatore

uiro Clarissimo.

GEOMETRIAM, quam terræ dimensionē dicimus, Varro doctissimus Latinorum huiusmodi originem habuisse testatur. Primo quidem dimensiones terrarū terminis positis præstitisse populis pacis emolumenta, dum quisque certo se sine patitur includi, deinde totius anni circulum menstruali numero ueteres fuisse partitos; unde & ipsi menses, quod annum metiantur dicti sint, Verum postquam hæc ita reperta essent, extiterunt qui à terrenis illis oculisque obuijs animos ad altiora erigerēt, cœperuntque quærere quanto à terra spacio luna, à luna sol ipse distaret. Quōque assequerentur huius studij perfectam cognitionem, cœpti sunt uocari Geometræ. Quamuis sint autores, qui malint Aegyptijs donare huius artis inuentū, propter exundantem Nilum, qui quum sic oblimaret agros exundans, ut de finibus orirentur cōtrouersia, certā rationē initam fuisse quā uel remotis terminis, uel limo obductis possit quisque quantū possedisset anteprehendere. Sed nos ad rem ipsam potius.

Geometriam definierunt esse disciplinā magnitudinis immobilis, formularūque descriptionē contemplatiuam, per quam uniuscuiusque termini declarari solent. Diuiditur autē in solidum, in magnitudinem

GEOMET. COMPENDIUM. 48

tudinem rationalem et irrationalem, in figuras planas. Solidum est, quod longitudine latitudine uel altitudine continet. Numerabilis magnitudo est, quæ numeris arithmeticae diuidi potest. Magnitudines rationales sunt, quarū mensurā scire possumus. Irrationales uero, quarum mensuræ quantitas cognita nō habetur. Planæ figuræ sunt, quæ longitudine & latitudine continentur.

Principia Geometriæ sunt punctū et linea. Punctum est, cuius pars nulla est. Linea uero quæ habet præter latitudinē longitudinem. Lineæ uero finis est punctū. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis sita est. Superficies uero, quæ longitudinē ac latitudinē solas habet; eius autē fines sunt lineæ. Plana superficies est, quæ ex æquo in suis rectis lineis sita est. Planus angulus est duarū linearū in plano inuicem sese tangentium, & nō in directo iacentium ad alterutrā conclusio. Quum uero lineæ quæ angulum continent rectæ sunt, tum angulus uocatur rectilineus. Quando recta linea super rectam stans circum se angulos æquos sibi fecerit, rectus est uterque angulorum æqualium. Ea uero quæ incumbit iacenti lineæ uocatur perpendicularis. Obtusus angulus uocatur recto maior. Acutus autem minor recto.

Figura est quæ sub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Terminus porrò est, qui cuiusque est finis. Circulus, est figura plana, quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorū quæ intra figuram sunt posita, omnes quæ accidunt rectæ lineæ æquæ sibi inuicem sunt. Hoc uero pun-

*mensures un
de dicti.*

ctum Centrum circuli nominatur à Geometris.
 Diametrus circulus, est recta quaedam linea per centrum ducta, & ab utraq; parte ad circumferentiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circumlum diuidit. Semicirculus est figura plana, quæ sub diametro & ea quæ diametrus apprehendit differentia continetur. Rectilineæ figuræ sunt, quæ sub rectis lineis continentur. Trilatera figura quæ sub tribus rectis lineis continetur. Quadrilatera uero quæ sub quatuor. Multilatera quæ sub plurius quàm quatuor. Angulus est qui tribus æquis lateribus clauditur. Isosceles, quod duo tantummodo æqualia habeat. Scalenon, quod tria latera inæqualia habeat amplius trilaterum figurarum. Orthogonium, id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet angulum rectum. Ampligonium uero quod est obtusi anguli. Oxigoniū acutum angulum, in quo tres anguli sunt acuti. Quadrilaterarum uero figurarum quadratum uocatur, quod est æquilaterū atq; rectiangulum, parte uero altera longius, quod rectiangulum quidem est, sed æquilaterū nō est. Rhombos quod æquilaterum quidem est, sed rectiangulum non est. Rhomboides autem quod in contrarium collocatus, lineas atq; angulos habet æquales. Id autē nec rectis angulis, nec æquis lateribus continetur. Præter hæc omnes figuræ quadrilateræ mensuræ uocantur Parallelæ, id est alternæ rectæ lineæ, quæ in eadem plana superficie collocatæ, atque utrinque in neutra parte concurrent. Petitiones sunt quinque; Nam petatur ab omni puncto in omne punctum

punctum rectam lineam ducere. Item definitam lineam in cōtinuum rectumq; producere, aut omni centro & omni spacio circulū designare, & omnes rectos angulos æquos sibi inuicē esse. Et si in duas rectas lineas linea incidens interiores ad eas partes duos angulos duobus rectis fecerit minores, productas in infinitum rectas lineas cōcurrere ad eas partes quibus duobus rectis anguli sunt minores. Cōmunes animi cōceptiones sunt hæc: Quæ æqualia sunt, et sibi inuicem sunt æqualia: Et: Si ab æqualibus æqualia auferuntur, quæ relinquuntur æqualia sunt. Et: Si æqualibus addant æqualia, tota quoq; æqualia sunt. Et: Quæ sibi met conueniūt æqualia sunt. Omnes autē parallelogrammi spacij eorum quæ circa eandem sunt diametrū quodlibet parallelogrammorum cum supplementis duobus gnomon nomine. Magnitudo minor maioris magnitudinis est pars, quando minor maiorē magnitudinē permetit. Magnitudo uero maior minoris magnitudinis multiplex est: quoties à minore maior integra dimensione cōpletur. Proportio est duarū magnitudinū cognatarū ad se inuicē ex comparatione ueniens habitudo. Proportionē uero ad se inuicem magnitudines habere dicunt, quæ possint sese inuicē multiplicatæ transcendere. Eandem uero proportionē prima magnitudo ad secundam, tertiāq; ad quartā magnitudinē tenere perhibet. Quæ uero eandem retinent proportionē, proportionaliter esse dicunt. Quando uero earū quæ sunt æque multiplices primæ quidē magnitudines multiplicem superant, tertiæ uero magnitudinis multi-

plex secundæ magnitudinis multiplicè superat: tertiæ uero magnitudinis quartæ magnitudinis multiplicè minime transcendit, tunc prima magnitudo ad secundam maiorem proportionem quam tertia ad quartam tenere perhibet. Proportionalitas uero in tribus ut minimè terminis inuenit, quum proportionales, id est eiusdem magnitudinis proportionales esse dicuntur præcedentes præcedentibus, et consequentibus consequentes. Quando autem tres magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad tertiam duplicem proportionem quam ad secundam dicitur possidere. Quando autem quatuor magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad quartam triplicem proportionem quam ad secundam dicitur obtinere. Conuersim sumere, est sic se habere consequens ad præcedens, sicuti est præcedens ad consequens. Alternatim sumere est, ut sese habet præcedens ad præcedens, sic se habet consequens ad consequens. Componentè sumere est, ut se habet præcedens cum consequente uelut ad unum id ipsum quod consequitur. Diuidentem uero sumere est, ut sese habet eminentis qua eminet ab eo quod consequitur ad id ipsum quod consequitur, ita se habere eminentiam præcedentis qua eminet ab eo quod consequitur. Retrorsum uero sumere est, ut sese habet præcedens ad eminentiam, qua præcedens eminet eò quod est consequens, ita se habere præcedens ab eminentia, qua præcedens eminet, ab eo quod consequens est. Confusa proportionalitas appellatur, quando fuerit ut præcedens ad consequens, sic consequens ad præcedens, & ut consequens ad aliud aliquid, sic aliud aliquid ad præcedens.

GEOMET. FINIS.

ASTRONOMIAE ⁵⁰

COMPENDIUM EX MAGNO

Aurelio Cassiodoro Senatore
uiro Clarissimo.

ASTRONOMIA superest, quæ caligini humanarum mentium magnam affert lumen si sobriè synce reque tractetur. Cuiusmodi enim est, ad cælos usque animo cogitationeque penetrare: totamque illam machinam supernam tam certa ratione perpendere? Ea itaque de qua nobis hic est institutus sermo, est astrorum lex, eò quod nesciant ullo modo aliter que sint creata uel consistere uel moueri. Vel ut clarius aliquanto definiamus, est disciplina, quæ cursus cælestium siderum & figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram certa ratione perquirat. In ea ferè tractantur communes quidam loci, quorum nos capita attigisse satis fuerit. Sphærica positio est per quam cognoscitur positio sphæaræ, qualiter se habeat. Sphæricus motus est per quem sphæaræ rite mouentur. Orientalis locus, unde stellæ aliquæ oriuntur. Occidentalis, ubi nobis occidunt quædam stellæ. Septentrionalis, quo sol peruenit diebus prolixioribus. Australis est, quo sol peruenit prolixioribus noctibus. Hemisphæriū supra terram, pars cæli quæ tota à nobis uidetur. Hemisphæriū sub terra est, ut aiunt, quod uideri non potest. Numerus circularum stellarum est, per quæ cognoscitur, per quam

tum tempus unaquæq; stella circulum suum completere potest, siue per longitudinem, siue per latitudinem. Præcedentia uel antigradatio stellarū est, dum stella motum suum consuetum agere uidetur, & aliquando præter consuetudinem præcedit.

Remotio uel retrogradatio est stellarū, in qua stella dum motum suum agit, simul & retro submoueri uidetur. Status stellarū est, dum stella semper moueatur, attamē in aliquibus locis stare uidetur.

Nam & M. Varro in eo libro quem de astrologia scripsit, stellā à stando dictam affirmat. *Augmentum computi est, quoties Astronomi secundum astronomicas regulas computum computo addere uidentur. Ablatio computi est, in qua secundū astronomicam præscripta cōputantes à computo iudicant auferendum.* Climata sunt quasi septem lineæ ab oriente in occidentem directæ, quæ uocitate sunt à locis quibusdam: quorū hic est ordo: *Meroë, Syene, Africa, Rhodus, Hellepontus, Mesopotus, Borysthenes.*

M. AVRELII CASS.

Astronomiæ finis.

CENSORINI

OPUSCULUM DE DIE

Natali, ad Q. Cerellium.

CAPVT I.

MVNERA ex auro uel quæ ex argento nitent, cælato opere nonnunquam materia cariora, cæteraq; hoc genus blandimenta fortunæ inhiant ij qui uulgo diuites uocantur: Te autem Q. Cerelli uirtutis non minus quàm pecuniarum diuitem, id est uere diuitem ista non capiunt. Non quod earū possessionē uel etiam usum à te omnino abieceris, sed quod sapientiū disciplina formatus satis liquidò cōprendisti huiusmodi sita in lubrico, bona malaue per se non esse, sed *ἢν μισῶν*, hoc est bonorum malorumq; media cenferi. Hæc, ut comicus ait Te rent, perinde sunt, ut illius est animus, qui ea possidet. Qui uti scit, ei bona: illi qui nō utitur bene, mala. Igitur quoniā quisq; nō quanto plura possidet, sed quanto pauciora optat, tanto est locupletior. Opes tibi in animo maximæ, & eæ quæ nō modo bona generis humani præcedunt, sed quæ ad deorum immortalium æternitatem penitus accedunt. Quod em̄ Xenophon Socraticus dicit: Nihil ege re est deorum. Quàm minimū autem, proximum à dijs. Quare quum dona preciosa neq; tibi per ani

mi uirtutem desint, nec mihi per rei tenuitatem super-
 persint, quodcunq; hoc libri est, meis opibus com-
 paratum Natalitij titulo tibi misi, in quo nō ut ple-
 risq; mos est, aut hic aperte philosophiæ præcepta
 ad beatè uiuendum, quæ tibi scriberem, mutuatus
 sum, aut ex artibus rhetorū locos laudibus tuis ce-
 lebrandis persecutus: Ad id enim uirtutū omniū
 fastigiū ascendisti, ut cuncta ista, quæ uel sapienter
 monentur, uel familiariter prædicantur, uita mori-
 busq; superaueris. Sed ex philologis cōmentarijs
 quæsdā quæstiunculas delegi, quæ congestæ pos-
 sent aliquantum uolumen efficere. Idq; à me uel do-
 cendi studio, uel ostentandi uoto nō fieri prædico,
 ne in me uetus elogiū iure dicatur: Sus Mineruam
 docet, quum tuo collatu scirem me didicisse: Ne be-
 neficijs tuis uiderer ingratus, nostrorū ueterū san-
 ctissimorū hominū exempla sum secutus. Illi enim
 quod alimenta patriā, lucem, se deniq; ipsos deorū
 dono habebant, ex omnibus aliquid deis sacra-
 bant, magis adeò, ut se gratos approbarent, quàm
 quod deos arbitrarent hoc indigere. Itaq; quū per-
 ceperant fruges, antequā uescerentur, deis libare
 instituerunt. Et quū agros atq; urbes deorū mune-
 re possiderent, partem quandam templis sacellisq;
 ubi eos colerent, dicauere. Quidā etiam pro cate-
 ra bona corporis ualitudine crinē deo sacrū pasce-
 bant. Ita ego à quo plura in literis percepi, tibi hæc
 exigua reddo libamina. Nunc quoniā liber de die
 natali inscribitur, à uotis auspicia sumantur. Itaque
 hunc diem (quod ait Persius) Numerameliore la-
 pillo, idq; quàm sæpissime facias exopto. Et quod
 idem

Miscellæ
 nec dicit.

Templa.

idem subiungit: Funde merum genio. Hic forsitan
 quis quærat: Quid causæ sit, ut merum fundendū
 Genio,† non hostia faciendū putauerit. Quod scili-
 cet ut Varro testatur in eo libro cui titulus est Arti-
 culus, siue de numeris, id moris institutiq; maiores
 nostri tenuerūt. ut quū die natali munus annale Ge-
 nio soluerent, manū à cæde ac sanguine abstinerēt,
 ne die qua ipsi lucē accepissent, alijs demerēt. De-
 niq; Deli ad Apollinis genitoris aram, ut Timæus
 autor est, nemo hostiā cædit. Illud etiam in hoc die
 obseruandū, quod Genio facta neminē oportet an-
 te gustare, q̄ eum qui fecerit. Sed hoc à quibusdā
 sæpe quæsitum soluendū uidetur: quid sit Genius,
 cur ue eum potissimū suo quisq; natali ueneretur.

† Forte le-
 gendū est:
 non hostiā
 feriendā.

De Genio & Lare. Cap. II.

Enius est deus, cuius in tutela ut quisq;
 natus est uiuit. Siue q̄d ut generemur,
 curat: siue quod unā gignitur nobiscū:
 siue etiā quod nos genitos suscipiat, ac
 tueatur. Certe à gignendo Genius appellat̄. Eun-
 dem esse Genium & Larem multi ueteres memo-
 riæ prodiderunt. In quīs etiam C. Flaccus in libro
 quem ad Cæsarem de indigitamentis reliquit scri-
 ptum. Hunc in nos maximā, quinimò omnem ha-
 bere potestatem creditum est. Nonnulli binos Ge-
 nios in ijs dūtaxat domibus quæ essent maritæ, co-
 lendos putauere. Euclides autē Socraticus dupli-
 cem omnibus omnino nobis Genium dicit apposi-
 tum: quam rem apud Luciliū in libro Satyr. nono
 licet cognoscere. Genio igitur potissimum per o-
 mnem ætatem quotannis sacrificamus, quanquam

nō solum hic, sed & alij sunt præterea dei complu-
res homini uitam pro sua quisq; portione admini-
culantes. Quos uolentē cognoscere, Indigitamen-
torum libri satis edocebunt. Sed omnes n̄ semel in
unoquoq; homine numinum suorum effectum re-
præsentant. Quocirca nō per omne uitæ spacium
nouis religionibus arcessuntur. Genius autem ita
nobis assiduus obseruator appositus est, ut ne pun-
cto quidem temporis longius abscedat. Sed ab ute-
ro matris acceptos ad extremum uitæ diem comi-
tetur. Sed quum singuli homines suos tantūmodo
propriis colant natales, ego tamē duplici quotan-
nis officio huiusce religionis astringor. Nam quū
ex te tuāq; amicitia honorem, dignitatē, decus at-
que præfidiū, cuncta deniq; uitæ præmia recipiā,
nephas arbitror, si diem tuum, qui te mihi in hanc
lucē edidit, meo illo proprio negligentius celebra-
uero. Ille enim mihi uitam, iste fructum uitæ atque
ornamentum pepererunt. At quoniam ætas à die
natali initium sumit: suntq; ante hunc diem multa,
quæ ad hominum pertinent originem, non alienū
uidetur de his dicere prius, quæ sunt naturæ pro-
pria. Igitur quæ ueteribus de natura humana fue-
rint opiniones, ex his quædam breuiter exponam.

Varia opinio ueterum philosophorū
de generatione. Cap. III.

Rima & generalis quæstio inter anti-
quos sapientiæ studiosos uersata est,
quod quum constet homines singulos
ex parentū seminibus esse procreatos,
successione prolis multa secula prorogare, alij sem-
per ho

per homines fuisse, nec unquam nisi ex hominibus
natos, atque eorum gratia caput exordiumq; nul-
lum extitisse arbitrati sunt. Alij uero fuisse tempus
quum homines non essent, et his ortum aliquando
principiumq; natura tributū. Sed prior illa senten-
tia, qua semper humanum genus fuisse creditur, au-
tores habet Pythagorā Samium, & Cereium Lu-
canum, & Architam Tarentinum, omnesq; adeo
Pythagoricos: sed & Plato Atheniensis & Xeno-
crates & Dicearchus Missenius, itē antiquæ Aca-
demia philosophi nō aliud uidentur opinati. Ari-
stoteles quoq; Stagiritis, & Theophrastus, mul-
tiq; præterea non ignobiles Peripatetici idem scri-
pserunt, eiusq; rei exempla dicunt, quod negant
omnino posse reperiri, aues ne ante oua generata
sint, quum & ouum sine aue, & auis sine ouo gigni
non possit. Itaq; & omniū quæ in sempiterno isto
mundo semper fuerunt, futuraq; sunt, aiunt princi-
pium fuisse nullum, sed orbem esse quendam gene-
rantium nascentiūq; in quo uniuscuiusq; geniti ini-
tium simul & finis esse uideatur. Qui autem homi-
nes aliquos primigenios diuinitus natura factos
crederent, multi fuerunt, sed aliter atque aliter hac
existimatione uersati. Nam ut omittā quod fabu-
lares Poëtarum historiae ferunt, homines primos
aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deuca-
lionis Pyrrhæq; duris lapidibus esse natos. Virg.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos Saturnia regna. & ali-
bi: Quo tempore primum Deucalion uacuum la-
pides iactauit in orbem. Vnde homines nati du-
rum genus. Quidam ex ipsis sapientiæ professori-

CENSORINI LIB. AD CEREL.
bus, nescio an magis monstruosas, certe nō minus
incredibiles rationum suarū proferunt opiniones.
Anaximander Milesius uideri sibi ex aqua terraque
calefactis exortos esse, siue pisces, siue piscibus si-
milia animalia, in ijs homines concreuisse, foetusque
ad pubertatem intus retentos, tum demum ruptis
illis uiros mulieresque, qui iam se alere possent pro-
cessisse. Empedocles autem egregio suo carmine,
quod huiusmodi esse predicat Lucretius, ut uix hu-
mana uideatur stirpe creatus, tale quiddam confir-
mat: Primo membra singula ex terra quasi pregnan-
te passim ædita, deinde coisse & effecisse solidi ho-
minis materiā, igni simul & huiusmodi permixtā.
Cætera quid necesse est persequi, quæ nō capiant
similitudinem ueritatis? Hæc eadem opinio etiam
in Parmenide uel inserta fuit, pauculis exceptis ab
Empedocle dissentiente. Democrito uero Abde-
rite ex aqua limoque primū uisum esse homines pro-
creatos. Nec longe secus Epicurus: is enim credi-
dit limo calefacto uteros nescio quos radicibus ter-
ræ increuisse, et infantibus ex se editis ingenium la-
ctis humorem natura ministrante præbuisse, quos
ita educatos et adultos genus hominū propagasse.
Zenon Citæus Stoicæ sectæ conditor, principiū
humano generi ex nouo mundo constitutum puta-
uit, primosque homines ex solo adminiculo diuini
ignis id est dei prouidentia genitos. Denique etiā uul-
go creditū est, ut plerique genealogiæ autores sunt:
quarundā gentiū, quæ ex aduentitia stirpe nō sint,
principes terrigenas esse, ut in Attica & Arcadia,
Thessaliaque, eosque Autochthonas uocitari, ut in Ita-
lia

DE DIE NATALI. 54
lia poëta cecinit, nymphas indigenasque faunos ne-
mora quædam tenuisse, non difficile rudis antiquorū
credulitas recepit. Nūc uero eō licentię poëtię pro-
cessit libido, ut uix auditu ferēda cōfingat, post ho-
minū memoriā progeneratis iam gentibus, et urbi-
bus cōditis homines è terra diuersis modis editos,
ut in Attica fertur regione Erichthonius ex Vulca-
ni semine homo exortus, & in Colchide uel Bœo-
tia cōsitis anguis dentibus armati partus, è quibus
mutuò inter se necatis pauci superasse tradunt, qui
in conditu Thebarū Cadmo fuerunt adiumento.
Necnon in agro Tarquinienſi puer dicitur diuini-
tus exortus nomine Tages, qui disciplinā cecinerit
extispicij, quā Lucumones Hetrurię potentes ex-
cripserūt. De semine hominis. Cap. IIII.
 Actenus de prima hominum origine.
Cæterum quod ad præſentes nostros
pertinet natales eorūque initia, quā po-
tero cōpendioſe dicā. Igitur semen un-
de exeat inter ſapientiæ profefſores non conſtat.
Parmenides enim tum ex dextris, tum læuis parti-
bus oriri putauit. Hipponi uero Metapōtino, ſiue
ut Ariſtoxenus autor eſt, Samio ex medullis pro-
fluere ſemen uidetur. Idque eò probari, quod poſt
emiſſionē pecudū ſi quis mares perimat, medullas
utpote exhauſtas nō reperiat. Sed hanc opinionē
nōnulli reſellunt, ut Anaxagoras, Democritus, &
Alcmæon Crotoniates. Hi em̄ poſt græcā conten-
tionem non medullis modò, uerū et adipe multa-
que carne mares exhauriri reſpondent. Illud quoque
ambiguam facit inter autores opinionē, utrum ne-

ex patris tantummodo semine partus nascatur, ut Diogenes, & Hippon Stoicique scripsere. An etiam ex matris, ut Anaxagoræ, & Alcmaeon, necnon Parmenidi Empedocli & Epicuro uisum. Quæ differens non definite se scire Alcmaeon confessus est, ratus neminem posse perspicere.

Quid primū in infante formetur, et quomodo alatur in utero, & cur mas aut foemella nascatur. Cap. v.

Empedocles, quem in hoc Aristoteles secutus est, ante omnia cor iudicauit includere, quod hominis uitam maxime contineat. Hippon uero caput, in quo est animi principale, cerebrū. Democritus aluū cum capite, quæ plurimum habent ex inani. Anaxagoras cerebrum, unde omnes sunt sensus. Diogenes Apolloniatas ex humore primū carnē fieri existimauit, tum ex carne neruos, & ossa, & cæteras partes enasci. At Stoici unā totum infantē figurari dixerunt, ut unā nascatur, alaturque. Sunt qui id opinentur ipsa fieri natura, ut Aristoteles atque Epicurus. Sunt qui potentia spiritus semen comitatis, ut Stoici ferūt uniuersi. Sunt qui æthereum calorem inesse arbitrantur qui membra disponat, Anaxagoram secuti. Vtuncque tamen formetur infans, quemadmodum in matris utero alatur, duplex opinio est. Anaxagoræ enim cum alijs pluribus per umbilicum cibus administrari uidetur. At Diogenes et Hippon existimauere esse in aluo prominēs quiddam, quod infans ore apprehendat, ex eo alimentum ita trahat, ut quū editus est ex matris uerberibus.

ribus. Cæterum ut mares foeminae uel nascantur, quid causæ esset, uariè ab eisdem philosophis proditum est. Nam ex quo parente seminis amplius fuit, eius sexū repræsentari dixit Alcmaeon. Ex seminibus autem tenuioribus foeminas, ex densioribus mares fieri Hippon affirmat. Vtrius uero parentis sedem prius occupauerit, eius reddi naturā Democritus retulit. At inter se certare foeminas et mares, & penes utrū uictoria sit, eius habitū referri, autor est Parmenides. Ex dextris partibus profuso semine mares gigni, at leuis foeminas, Anaxagoras Empedoclesque consentiunt. Quorū opiniones ut de hac specie congruæ, ita de similitudine liberorū dispariles. Super qua re Empedoclis disputata ratio talis profertur. Si par calor in parentū seminibus fuit, patri similem marem procreari. Si frigidus, foeminā matri similem: quod si patris calidus erit, et frigidus matris, puerū fore qui matris uultū repræsentet. At si calidus matris, patris autē si erit frigidus, puellam futuram quæ patris reddat similitudinem. Anaxagoras autē eius parentis faciem referre liberos iudicauit, qui seminis amplius contulisset. Cæterum Parmenidis sententia est, quum dexteræ partes dederint, tunc filios patri consimiles: quū læuæ, tunc matri. Sequitur uero de geminis, qui ut aliquando nascantur modo seminis fieri Hippon ratus, id enim quum amplius est quam uni satis fuerit, bifariam diduci. Id ipsum ferme Empedocles uidetur sensisse. Nam causas quidem cur diuideretur non posuit, partus tantummodo, ait, si uterque sedes æque calidas occupauerit, utrunque

marem nasci. Si frigidas æque, utranq; foeminam. Si uero alterum calidiorē, alterum frigidiorē, dispari sexu partū futurū. De conformatione aut partus nihilominus in prima hebdomade dentes homini cadere: in secunda pubem apparere: in tertia barbam nasci: in quarta uires: in quinta maturitatem ad stirpem relinquendā: in sexta cupiditatibus tentari: in septima prudentiam linguamq; consummari: in octaua eadem manere: in decima hominem fieri mortū maturū: tamen in secunda hebdomade uel incipiente tertia, uocem crassiorē & inæquabilem fieri, quod Aristoteles appellat *ἡρμιτις*, antiqui nostri hircuitallire: & inde ipsos putant hircuitallos appellari, quod tum corpus hircū ole re incipiat. De tertia autem ætate adulescentulorū tres gradus esse factos in Græcia prius quàm ad uiros perueniatur, quod uocent annorū xiiij. *ωἰδία*, Mellephebon aut xv. deinde xvi. ephebon: tunc xvij. *ἑξεφισβορ*. Præterea multa sunt de his hebdomadibus, quæ medici ac philosophi libris mandaerunt: unde apparet ut in morbis dies septimi suspecti sint, & Crisimi dicuntur: ita per omnem uitam septimum quenc; annum periculosum & uelut crisismon esse, & climactericū uocari. Sed ex his genealogiaci alios alijs difficiliores esse dixerunt. Et non nulli eos potissimū, quos ternæ hebdomades conficiunt, putant obseruandos. Hoc est unū & uiginti, & xliij. & deinde lxiiij. postremum lxxxiiij. in quo Staseas terminū uitæ defixit. Alij aut non pauci unum omnium difficillimū climactera, prodidere anno scilicet uno de quinquagesimo, quæ cōplent ann

Hircuital
lire.

Crisimi
dies.

Annus cli
macteri
cus.

anni septies septeni. Ad quā opinionē plurimorū cōsensus inclināt. Nā quadrati numeri potētissimi dicunt. Deniq; Plato ille, uenia cæterorū, philosophiæ sanctis. quadrato numero annorū uitam humanā cōsummari putauit, scilicet nouenario, qui cōplent annos lxxx. et unū. Fuerūt etiā qui utroq; recipiāt numerū, xlix. & lxxxii. et minorē nocturnis genesibus, maiorē diurnis ascriberent. Pleriq; aliter moti, duos istos numeros subtiliter discreuere, dicētes septenariū ad corpus, nouenariū ad animū pertinere. Hūc medicinæ corporis & Apollini attributū, illum musis, quia morbos animi, quos appellat *pathe*, musica lenire ac sanare consueuerit. Itaq; primū climactera annū xlix. esse prodiderūt. Ultimū autē lxxxii. Mediū uero ex utroq; permixtum, anno tertio & lx. quæ hebdomades ix. uel vij. enneades conficiūt. Hūc licet quidā periculosissimū dicant, quod ad corpus et animū pertineat: ego tamen cæteris non duco infirmiorē, nam utranq; quidem supradictum continet numerū, sed neutrū quadratū: & ut est ab utroq; nō alienus, ita in neutro potēs: nec multos sanē, quos uetustas cloro nomine celebrat, hic annus absumpsit. Aristotelem Stagiritem reperit, sed hunc ferunt naturalem stomachi infirmitatē crebrasq; morbidi corporis offensiones ad eō uirtute animi diu sustentasse, ut magis mirū sit ad annos lxxiiij. eū uitā pertulisse, q̄ ultra nō pertulisse. Quare sanctissime Cerelli, quū istū annū qui maxime fuerat corpori formidolosus sine ullo incōmodo transieris, cæteros qui leuiores sunt climacteras minus tibi extimesco. Præsertim

Musica lenit
perturbationes
animi.

quum in te animi potius quàm corporis naturam
sciam dominari, eosq; uiros qui tales fuerunt non
potius uita excessisse, quàm ad annū illum lxxxii.
peruenerint, in quo Plato finem uitæ et legitimum
esse existimauit, & habuit legitimum. Hoc anno &
Dionysius Heracleotes, ut uita abiret cibo absti-
nuit: & cōtrā Diogenes Cynicus cibi cruditate in
cholera solutus est. Eratosthenes quoq; ille orbis
terrarum mensor, et Xenocrates Platonius uete-
ris Academiæ princeps, ad eundem annum uixe-
runt. Non pauci etiam per animi spiritū molestijs
corporis superatis limitem istum transgressi sunt,
ut Carneades, à quo tertia Academia est quæ dici-
tur noua: uel Cleanthes qui uno minus centum ex-
pleuit. At Xenophanes Colophonius maior an-
norum centum fuit. Democritum quoq; Abderi-
tem, & Isocratem rhetorem ferè propè ad id æta-
tis peruenisse, quo Gorgiam Leontinum, quem om-
nium ueterū maxime senem fuisse, & octo supra
centū annos habuisse constat. Quod si cultoribus
sapientiæ siue per animi uirtutem seu lege fati diu-
tina obtigit uita, nō despero quin te quoq; diu cor-
pore atque animo ualentem longior maneat sene-
ctus. Quem enim ueterum nunc memoria suscepi-
mus, quem prudentia, uel temperantia, uel iustitia,
uel fortitudine, tibi antestare dicimus? Quis corū
si adesset, non in te omnium uirtutum prædicatio-
nem cōferret? Quis tuis laudibus se postponi eru-
besceret? Illud certe, ut arbitror, dignum est prædi-
catione, quod quum illis fermè omnibus quamuis
prudentissimis & procul à Repub. motis non con-
tigerit

*Noua Aca-
demia.*

*Cerellij
laus.*

tigerit sine offensione & odio plerunq; capitali ui-
tam degere: Tu tamen officijs municipalibus fun-
ctus, honore sacerdotis in principibus tuæ ciuita-
tis conspicuus, ordinis etiā equestris dignitate gra-
dum prouincialium supergressus, nō modo sine re-
prehensione & inuidia semper fuisti, uerum etiam
omnium omnino amorē cum maxima gloria conse-
cutus. Quis à te nosci aut ex amplissimo senatus or-
dine non expetiuit? aut ex humiliore plebis non
optauit? Quis mortalium uel te uidit, uel de tuo no-
mine accepit, quin & loco fratris germani diligat,
& iure parentis ueneretur? Quis ignorat probita-
tem primam, fidem summam, benignitatem incre-
dibilem, modestiam uerecundiæq; singularem, cæ-
teraq; humanitatis officia penes te unum esse? &
quidem maiora quàm possint dignè à quoquā re-
ferri? Quare & ego his nunc commemorandis su-
per sedebo. De eloquentia quoq; sileo, quā omnia
nostrarum prouinciarum tribunalia, omnes præsi-
des nouere: quam denique urbs Roma & audito-
ria sacra mirata sunt: hæc se & ad præsens & in fu-
tura secula satis ipsa nobilitat. Nūc uero quatenus
de die natali scribo, meū munus implere conabor.
Tempus quoq; hodiernum quo maxime flores q̄
potero lucidissimis notis signabo, ex quo etiā pri-
mus ille tuus natalis liquidò noscetur. Tempus au-
tem non diem tantūmodo, id est mensem uel annū
uertentem appello, sed & quod quidam lustrum,
aut unum annum magnum uocant, & quod seculū
nominant. Cæterū de æuo quod est tempus unū
& maximum, nō multum est quod in præsentia di-

catur. Est enim immensum, sine origine, sine fine, quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quenquam hominum magis quam ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur tempora: Præteritum, præsens, futurum: ex quibus præteritum initio caret: exitu futurum. Præsens autem quod medium est, adeo exiguum & incomprehensibile est, ut nullam accipiat longitudinem, neque aliud esse uideatur, quam transacti futurique coniunctio, adeo porro instabile ut ibidem sit nunquam, & quicquid transcurrit, à futuro decerpit. Hæc inter se tempora, antea dictum dico & futurum, neque propria sunt, neque ita ut alterum altero longius breuiusue uideatur. Quicquid enim non habet finem, collationem mensuræ non recipit. Quapropter æuum neque annorum neque seculorum numero, nec denique ullo finito temporis modulo metiri conabor. Hæc enim ad ætatem infinitam non sunt brumalis unius instar horæ. Itaque ut secula possim percurrere, & hoc nostrum præsens designare, omissis aureis argenteisque & hoc genus poetice, à conditu urbis Romæ patriæ nostræ communis exordiar.

De seculo. Cap. VI.

Seculum est spacium uitæ humanæ longissimum, partu et morte definitum. Quare qui annos triginta seculum putarunt, multum uidentur errasse, hoc enim tempus *ἡρώα* uocari Heraclitus autor est, quia orbis ætatis in eo sit spacio. Orbem autem uocant ætatis, dum natura humana ad sementem reuertitur. Hoc quidem geneas tempus, alij aliter definire. Heraclitus annos quinque et uiginti scribit dici geneas.

Zenon

Zenon triginta. Seculum autem quid sit, usque ad huc arbitror ad subtile examinatum non esse. Poëtarum quidem multa incredibilia scripserunt, nec minus historici Græci, quamuis à uero par non fuit decedere: ut Herodotus, apud quem legimus Arganthonium Thartessorum regem centum & quinquaginta annorum fuisse. Aut Ephorus, qui tradit Arctas dicere, apud se reges antiquos aliquot ad trecentos uixisse annos. Verum hæc ut fabulosa prætereo. Sed inter ipsos astrologos, qui in stellarum signorumque ratione uerum scrutantur, nequaquam etiam conuenit. Epigenes CXII annis longissimam uitam constituit. Berofus autem CVI. Alij ad CXX annos produci posse. Quidam etiam ultra credere. Fuere qui non idem putarent ubique obseruandum. Sed uarie per diuersas regiones, prout in singulis sit cæli ad circulum finitorum inclinatio, quod uocatur Clima. Sed licet ueritas in obscuro lateat, tamen in unaquaque ciuitate quæ sint naturalia secula Rituales Hetruscorum uidentur docere, in quibus scriptum esse fertur, initia sic poni seculorum: Quo die urbes atque ciuitates constituerent, de his qui eo die nati essent, eum qui diutissime uixisset, die mortis suæ primi seculi modulum finire. Eoque die qui essent reliqui in ciuitate, de his rursus eius mortem qui quam longissimam egisset ætatem finem esse seculi secundi. Sic deinceps tempus reliquorum terminari. Sed ea quod ignorarent homines, portenta mitti diuinitus, quibus admonerentur, unumquodque seculum esse finitum. Hæc portenta Hetrusci pro aruspicij disciplinæque suæ

Rituales
libri.

peritia diligenter obseruata in libros retulerunt. Quare in Thuscis historijs, quæ octauo eorum seculo scriptæ sunt, ut Varro testatur, & quot numero secula ei genti data sint, & transactorum singula quanta fuerint, quibus uel ostentis eorum exitus designati sint, continetur. Itaque scriptum est, quatuor prima secula annorum fuisse CV, quintum CXXIII, sextum unum deingenti &c. Septimum totidem: octauum tum demum agi: nonum & decimum superesse. Quibus transactis finem fore nominis Hetrusci. Romanorum autem secula quidam ludis secularibus putant distingui. Cui rei fides si certa est, modus Ro. seculi est incertus. Temporum enim interualla, quibus ludi isti debeant referri, non modo quanta fuerint retro ignoratur, sed ne quanta quidem esse debeant, scitur. Nam ita institutum esse, ut *Antias* centesimo quoque anno fierent, id tum Antias alijque historici autores sunt, tum Varro de scenicis originibus lib. primo ita scriptum reliquit: Quum multa portenta fierent, & murus & turris, quæ sunt inter portam Collinam et Exquilinam, de cælo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adissent, renunciauerunt, uti Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostiæ furuæ immolarentur, utique ludi centesimo quoque anno fierent. Itē T. Liuius lib. cxxxvi. Eodem anno ludos seculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno, his eî terminus seculi, fieri mos. Utque centesimodecimo quoque anno repetantur, tam cōmentarij Quindecim uirorum, quam diui Augusti edicta testari uidentur.

adeò

adeò ut Horatius Flaccus in carmine, quod de secularibus ludis cantatum est, id tempus hoc modo designauerit:

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos,
Ter die clara totidemque grata
Nocte frequentes.

De temporibus ad pariendum aptis.

Caput VII.

Vperest dicere de temporibus, quibus partus soleant esse ad nascendum maturi. Qui locus eò mihi cura maiore tractandus est, quod quædam necesse est de Astrologia, Musicaque, & Arithmetica attingere. Iam primum quoto post conceptionem mense infantes edi soleant, frequenter agitatum inter ueteres nondum conuenit. Hippon Metapontinus à septimo ad decimum mensem nasci posse existimauit. Nam septimo partum iam esse maturum, eò quod in omnibus numeris septenarius plurimum possit. Siquidem septimis à partu formentur dentes mensibus, additisque alteris recti consistere incipiamus, & post septimum cadant annum, decimoquarto autem pubescere soleamus. Sed hanc à septem mensibus incipientem maturitatem usque ad decimum perductam, ideo quod in alijs omnibus hæc eadem natura est, ut septem mensibus annis uel tres aut menses, aut anni ad consummationem accedant. Nam dentes septem mensium infanti nasci, & maxime decimo perfici mense, septimo anno primos eorum excidere, decimo ultimos, post decimum quartum annum

nonnullos. Sed omnis intra decimumseptimū annum pubescere. Huic opinioni in parte aliqui repugnant: alij in parte consentiūt. Nam septimo mense parere mulierē posse plurimi affirmāt, ut Theano Pythagoricus, Aristoteles Peripateticus, Diocles, Euenus, Stratō, Empedocles, Epigenes, multiq; præterea: quorum omnium cōsensus Euriphonem Gnidium nō deterret, id ipsum intrepide pernegantem. Contra eum fermē omnes Epicarmū secuti, octauo mense nasci negauerunt. Diocles tamen Caristius & Aristoteles Stagiritēs aliter sentiunt. Nono autem et decimo mense, tum Chaldæi plurimi, & idem supranominatus Aristoteles edī posse partum putauerūt. Neque Epigenes Bizantius nono fieri posse contendit. Nec Hippocrates Cous decimo. Cæterum undecimo mense Aristoteles solus recipit: cæteri uniuersi improbarunt. Sed nunc Chaldæorū ratio breuiter tractanda est, explicandūq; cur septimo mense, & octauo, & decimo tantum posse nasci homines arbitrentur.

Rationes Chaldæorum de tempore partus. Cap. VIII.

Nte omnia igitur dicunt actum uitamq; nostram stellis tam uagis quam stantibus esse subiectam, earumq; uario multipliciq; cursu genus humanum gubernari. Sed ipsarum motus schemataq; & effectus à Sole crebro immutari. Nam ut aliæ occasum, nonnullæ stationem faciant, nosq; omnes hac sua disparitate pariter afficiant, Solis fieri potentia. Itaque eum qui stellas ipsas quibus mouemur permouet, animam

animā nobis dare, qua regamur, potentissimumq; in nos esse, moderariq; quando post conceptionē ueniamus in lucem. Sed hoc per tres facere conspectus. Quid autem sit conspectus, & quot eius genera, ut liquidō perspici possit, pauca prædicam.

De circulo Zodiaci, & de aspectibus.

Caput IX.

Irculus est, ut ferunt, signifer, quē Græci uocant Zodiacon, in quo sol & luna cæteræq; stellæ uagæ feruntur. Hic in duodecim partes totidem signis redditas æquabiliter diuisus est: eum sol annuo spacio metitur, ita in unoquoq; signo fermē unū mensem moratur. Sed signū quodlibet cum cæteris singulis habet mutuū conspectum, non tamen uniformem cum omnibus: nam ualidiores alij, infirmiores alij habent. Igitur quo tēpore partus concipiē, sol in aliquo signo sit necesse est & in aliqua eius particula, quem locum cōceptionis proprie appellant. Sunt autem hæ particulæ in unoquoq; signo tricenę: totius uero zodiaci numero CCC LX, has μέρας Græci uocant: & hæ particulæ nobis uelut fata sunt, nam qua potissimū oriente nascantur plurimum refert. Sol ergo quum in proximum signū transcendit, locum illum conceptionis aut imbecillo uidet cōspectu, aut etiā nec conspicit. Nam plures proximantia sibimet Zodia inuicem se uidere omnino negauerunt: at quum in tertio est signo, hoc est uno medio interposito, tum primum illum locū unde profectus est uidere dicitur. Sed ualde obliquo & inualido lumine, qui conspectus dicitur ^{non}

ταεξάγωνον, quia sextam partem circuli succedit. Na-
tura cuius à primo Zodio ad tertiū, sic à tertio ad
quintum, inde porrò ad septimum, ac deinceps al-
ternæ lineæ emittant hexagoniæ, qui lateralis for-
ma in eodem circulo scriberetur. Hunc quidã con-
spectum non usquequaq; receperunt, quod mini-
mum ad maturitatem partus uidebatur conferre.
Quum uero in quartum signū peruenit, & media
duo sunt, uidet καταπετράγωνον, quoniã illa linea qua
uisus pertendit, quartam partem orbis abscidit.
Quum autem in quinto est, tribus interiacentibus
medijs, καταξίγωνον aspicit, nam tertiã signiferi par-
tem uisus ille metitur, quæ duæ uisiones πξάγωνοι &
τρίγωνοι perquã efficaces incrementū partus mul-
tum adminiculant. Cæterum à loco sexto conspe-
ctus omni caret efficientia: eius enim linea nullius
polygoniæ efficit latus. At à septimo Zodio quod
est contrarium, plenissimus potentissimusq; cōspe-
ctus quosdam iam maturi os infantes educit, qui se-
ptimestres appellant, quia septimo mense nascun-
tur: at si intra hoc spacium maturefcere uterus non
poterit, octauo mense non editur, ab octauo enim
signo ut à sexto inefficax uisus, sed uel nono mense
uel decimo. Sol enim à nono Zodio particulã con-
ceptionis rursus conspiciat καταξίγωνον, & à decimo
καταπεξάγωνον, qui cōspectus ut supra iam dictum est
perquã efficaces sunt. Cæterū undecimo nō pu-
tant nasci, quia languido iam radio infirmū lumen
καταεξάγωνον mittatur, multo minus duodecimo, un-
de cōspectus pro nullo habetur. Itaq; secundū ra-
tionem hanc ἐπιτάμινοι nascuntur καταδιώμεθωρ, ἐννεάζ

μινοι

μινοι autem καταξίγωνον, δεκάμινοι uero καταπεξάγωνον.

Opiniones Pythagoricæ de partu.

Caput x.

Aec Chaldæorum sententia explicata
transeo ad opinionem Pythagoricam,
Varroni tractatã in libro qui uocatur
Tubero, & intus scribitur de origine
humana, quæ quidem ratio præcipue recipienda
ad ueritatem proxime uidetur accedere. Alij enim
pleriq; quum omnes partus nō uno tempore fiant
maturi, una tamẽ eademq; tempora omnibus con-
formandis dederunt, ut Diogenes Apolloniates,
qui masculis ait corpus quatuor mensibus formari,
& foeminis quinque: & Hippon qui diebus sexa-
ginta infantem scribit formari, et quarto mense car-
nem fieri concretã, quinto unguis capillum ue na-
sci, septimo iam hominem esse perfectum. Pytha-
goras autẽ quod erat credibilius, dixit partus esse
genera duo, alterum septem mensium, alterum de-
cem: sed priorem laijs dierum numeris cōfirmari,
alijs posteriorẽ: eos uero numeros qui in unoquo-
que partu aliquid ferunt mutationis, dum aut semẽ
in sanguinẽ, aut sanguis in carnem, aut caro in ho-
minis figuram conuertitur, inter se collatos ratio-
nem habere eam quam uoces habent, quæ in Mu-
sica σύμφωνοι uocantur. Sed hæc quo sint intellectu
apertiora, prius aliqua de Musicae regulis huic lo-
co necessaria dicentur, eò quidẽ magis quod ea di-
cam, quæ ipsis Musicis ignota sunt. Nam sonos sci-
enter tractauere, & congruenti ordine reddidere
illos. Ipsi autem sonis motuū modum mensurãq;

CENSORINI LIB. AD CEREL.
inuenere Geometræ magis quàm Musici.

De Musica. Cap. XI.

Musica igitur est scientia bene modulan-
di. Hæc aut in uoce: sed uox aliàs gra-
uior mittitur, aliàs acutior. Singulæ ta-
men uoces simplices, & utcūq; emissæ
φθόγγος uocātur. Discrimen uero quo alter φθόγγος
acutior est, alter grauior, appellatur διάστημα. Inter
infimam summāq; uocem multa esse possunt in or-
dine posita, qua diastemata alia alijs maiora mino-
ræue, ut est illud quod tonon appellant, uel hoc mi-
nus hemitonion, uel duorum triumue ac deinceps
aliquot tonorū interuallū. Sed non permixtæ uo-
ces omnes cum alijs ut libet iunctæ concordabiles
in cantu reddunt effectus: ut literæ nostræ si inter
se passim iungantur, & nō congruenter, sæpe nec
uerbis nec syllabis copulandis concordabunt: Sic
in Musica certa quædam sunt interualla, quæ sym-
phonias possint efficere. Est autē symphonia dua-
rum uocum disparium inter se iunctarū dulcis con-
centus. Symphonix simplices ac primæ sunt tres,
quibus reliquæ constant. Vna duorum tonorum
& hemitonij habens διάστημα, quæ uocatur Diates-
faron. Alia trium & hemitonij, quam uocant Dia-
pente. Tertia est Diapason, cuius diastema conti-
net duas priores: est enim sex tonorū, ut Aristoxe-
nus Musiciq; asseuerant: uel quinque et duorū he-
mitoniorum, ut Pythagoras Geometræq; demon-
strant, tria hemitonionum complere non posse,
quare etiam huiusmodi interuallum Plato abusive
hemitonion, proprie Diesis uel Lima appellat.

Nunc

*Sympho-
nia quid.*

DE DIE NATALI. 62

Nunc uero ut liquidè appareat quemadmodū uo-
ces nec sub oculos nec sub tactum cadentes habe-
re possint mensuras, admirabile Pythagoræ refe-
ram commentum, qui secreta naturæ scrutando re-
perit phthongos Musicorum conuenire ad ratio-
nem numerorum, nam chordas æque crassas pa-
riq; longitudine diuersis ponderibus tetendit, qui-
bus sæpe pulsis, phthongis ad illam symphoniam
concordantibus pondera mutabat inter se collata,
et identidem frequenter expertus, postremo depre-
hendit tunc duas chordas concinere, id quod est
diatessaron, quum earum pondera inter se collata
rationem haberent, quam tria ad quatuor, quem
phthongon Arithmetici, Græci epitriton uocant,
Latini supertertiū: ad eam symphoniam quæ dia-
pente dicitur, ubi inuenitur ponderum discrimen
in sesquitercia portione, quā duo faciunt ad tria col-
lata, quod hemiolion appellāt. Quū altera chorda
duplo maiore pondere quàm altera tenderetur, et
esset displasion, locus diapason sonabat: hoc & in
tibijs si cōueniret tentauit, nec aliud inuenit. Nam
quatuor tibias pari cauo parauit, impares longitu-
dine: primam, uerbi causa, longam digitos sex, se-
cundam tertia parte addita, id est digitorum octo,
tertiam digitorū nouem, fescuplo longiorē quàm
primam: quartam uero septem digitorum, quæ pri-
mam longitudine duplicaret. His itaq; inflatis, &
binarum facta collatione, omnium Musicorum au-
ribus approbauit, primā & secundam reddere eam
conuenientiam, quam reddit diatessaron sympho-
nia: ibiq; esse portionem supertertiā. Inter primā

q 2

uero ac tertiam tibiam, ubi fescupla portio est, refonare diapente. Primæ autem & quartæ interuallū quod habet duplam portionē, diastema facere diapason. Sed inter tiliarum chordarumque naturam hoc interēst, quod tibiæ incremento longitudinis fiunt grauiores, chordæ autē augmento additi ponderis acutiores: utrobique tamē est eadē proportio.

Pythagoræ opinio de partu. Cap. XII.

His expositis forsitan quidē obscure, sed quā potui lucidissime, redeo ad propositum, ut doceam quid Pythagoras de numero dierum ad partus pertinetium senserit. Primum ut supra memorauī, generaliter esse partus omnino duos dixit. Alterū minorem, quem uocant septimestrem, qui ducentesimo & decimo die post conceptionem exeat ab utero. Alterum maiorē decimestrem, qui edatur die ducentesimo septuagesimoquarto. Quorum prior ac minor senario maxime continetur numero. Nam quod ex semine conceptū est, sex, ut ait, primis diebus humor est lacteus. Deinde proximis octo, sanguineus: qui octo quum ad primos sex accesserūt, faciunt primam symphoniam diateffaron. Tertio gradu nouem dies accedūt, iam carnem facientes. Hi cum sex illis primis collati, fescuplam faciunt rationem, & secūdā symphoniam diapente. Tum deinceps sequentibus duodecim diebus fit corpus iam formatum, horum quoque ad eosdem sex collatio tertiam diapason reddit, symphoniam duplici ratione subiectam. Hi quatuor numeri, sex, octo, nouem, duodecim, cōiuncti faciunt dies trigintaquinque.

que. Nec immerito senarius fundamentū gignendi est. Nam eum τέλιον Græci, nos autem perfectū uocamus, quod eius partes tres, sexta, & tertia, & dimidia, id est unus, & duo, & tres eundem ipsum perficiunt. Sed ut initia feminis, & lacteū illud conceptionis fundamentū primitus hoc numero absoluit: sic hoc initium formati hominis, & uelut alterū maturescendi fundamentum, quod est quinque & triginta dierum sexies ductum, quum ad diem ducentessimūdecimū peruenerint, maturū procreatur. Alter autē ille partus qui maior est, maiore numero cōtinetur, septenario scilicet, quo rota humana finitur: & ut Solon scribit, & Iudæi in dierum omnium numeris sequuntur, & Hetruscorum libri Rituales uidentur indicare. Hippocrates quoque alijque medici in corporum ualudinibus nō aliud ostendunt, nam septimū quencque diem crisimon obseruant. Itaque ut alterius partus origo in sex est diebus, post quos semen in sanguinem uertitur, ita huius in septem: & ut ibi quinq; & triginta diebus infans membratur, ita hic proportio est diebus ferē quadraginta. Quare in Græcia dies habēt quadragimos insignes, namque prægnans ante diem quadragessimū non procedit in fanum: & post partū quadraginta diebus pleræque foetæ grauiores sunt, nec sanguinem interdum continent, & paruuli ferè per hos ferè morbidi sine risu nec sine periculo sunt: ob quam causam, quum is dies præterit, diem festum solent agitare, quod tempus appellant πωσείακοςον. Hi igitur dies quadraginta per septem illos initiales multiplicati, fiunt dies ducenti octoginta.

id est hebdomades quadraginta. Sed quoniam ultimæ illius hebdomadis primo die editur partus, sex dies decedunt, & ducenti septuagintaquatuor obseruantur. Qui numerus dierum ad tetragonum illum Chaldeorum conspectum subtiliter congruit. Nam quum signiferum orbem diebus tercentis sexagintaquinque & aliquot horis sol circumeat, quarta necesse est parte dempta, id est diebus septuagintaduobus aliquotque horis, tres quadras reliquis diebus ducentis septuagintaquatuor non plenis percurrat, usque dum perueniat ad id loci, unde conceptionis initium quadratus aspiciat. Vnde autem mens humana dies istos commutationis speculari et arcana naturæ rimari potuerit, nemo miretur. Hæc enim frequens medicorum experientia peruidit. Qui quum multos animaduertent semen non retinere conceptum, compertum habuerunt, id quod intra sex dies septemue eiciebatur esse lacteum & uocari *ἠκρὸν*, quod postea autem, sanguinem, idque *ἐκτόμ* appellat. Quod uero ambo partus uidentur paribus dierum numeris contineri, Pythagoras in partem laudat, tamen à secta non discrepat. Duos enim impares CCIX dicit expleri, ad quorum summationem aliquid ex sequentibus accedere, quod tamen diem solidum non afferat, cuius exemplum uidemus tam in anni quam mensis spacio seruasse numerum, quum et anni imparem dierum CCLXV numerum aliquanto cumulauerit, & mensi lunari ad dies undetriginta aliquid addiderit. Nec uero incredibile est, ad nostros natales Musicam pertinere. Hæc enim siue in uoce tantummodo est, ut So-

crates

crates ait: siue ut Aristoxenus, in uoce & corporis motu: siue in his & præterea in animi motu, ut putat Theophrastus: certe multum obtinet diuinitatis, & animis permouendis plurimum ualet. Nam nisi grata esset immortalibus dijs, qui ex anima constant diuina, profecto ludi scenici placandorum deorum causa instituti non essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur: non cum tibicine triumphus ageretur Marti: non Apollini cithara, non Musis tibiæ, cæteraque id genus essent attributa: non tibicinibus per quos numina placant, esset permissum ut ludos publice facere, aut uesci in capitolio, aut quinquatribus minusculis, id est Idibus Iunijs urbes uestitu quo uellent, personatis temulentisque peruagari. Hominum quoque mentes & ipsæ, quamuis Epicuro reclamante, diuinæ suam naturam per cantus agnoscunt. Denique quo facilius sufferant laborem, uel in nauis metu, à uectore symphonia adhibetur. Legionibus quoque in acie dimicantibus etiam metus mortis classico depellitur. Ob quam rem Pythagoras ut animum sua semper diuinitate imbueret, prius quam se somno daret, & quum esset experrectus, cithara, ut ferunt, cantare consueuerat. Et Asclepiades medicus phreneticorum mentes morbo turbatas, sæpe per symphoniam suæ naturæ reddidit. Erophilus autem artis eiusdem professor, uenarum pulsus & rhythmis musicis ait moueri. Itaque si & in corporis & animi motu est harmonia, proculdubio à natalibus nostris Musica non est aliena.

*Tibicen in sacris.**Pythagoras ad citharam.*

D hoc accedit quod Pythagoras pro-
 didit, hunc totum mundum musica fa-
 ctum ratione. Septēq; stellas inter cœs-
 lum & terram uagas, quæ mortaliū ge-
 neses moderant, motum habere *εὐφροσύνη*, & inter-
 ualla musicis diastematis motum habere congrua,
 sonitusq; uarios reddere, pro sua quoq; altitudine
 ita concordēs, ut dulcissimā quidem concinant me-
 lodiam, sed nobis inaudibilem propter uocis ma-
 gnitudinem, quam non caperent aurium nostrarū
 angustię. Nam ut Eratosthenes geometrica ratio-
 ne colligit, maximum terrę circuitum esse stadiorū
 CCLII milium, ita Pythagoras quot stadia inter
 terram et singulas stellas essent iudicauit. Stadium
 autem in hac mundi mensura id potissimum intelli-
 gendum est, quod Italicū uocāt, pedū DCXXV.
 Nam sunt præterea & alia longitudine discrepan-
 tia, ut Olympicū, quod est pedum DC. Item Py-
 thicum, pedum mille. Igitur à terra ad lunā Pytha-
 goras putauit esse stadiorū circiter CXXVI mi-
 lia, idēq; esse toni interuallū. A luna autem ad Mer-
 curij stellam, quæ Stilbon uocatur, dimidium eius
 uelut hemitonion. Hinc ad Phosphoron, quæ est
 Veneris stella, ferè tantundem, hoc est aliud hemi-
 tonion: inde porrò ad solem ter tantum quasi tonū
 & dimidiū, quod uocatur diapente. A luna autem
 duos & dimidium, quod est diatessaron. A sole ue-
 ro ad stellam Martis, cui nomē est Pyrois, tantun-
 dem interualli esse, quantum à terra ad lunam, idēq;
 facere

*Melodia
 stellarū in
 audibilis.*

facere tonon. Hinc ad Iouis stellā, quæ Phaëthon
 appellatur, dimidiū eius, quod facit hemitonion.
 Tantundem à Ioue ad Saturni stellam, cui Phanon
 nomen est, idem aliud hemitonion. Inde ad sum-
 mum cœlum ubi signa sunt perinde hemitonion.
 Itaq; à cœlo summō ad solem diastema esse diates-
 saron, id est duorum tonorū & dimidij. Terræ au-
 tem summitate ab eodē cœlo tonos esse sex, in qui-
 bus sit diapason symphonia. Præterea multa quæ
 musici tractant, retulit, Stellas & hunc omnē mun-
 dum enharmonion esse ostendit. Quare Dorilaus
 scripsit, esse mundum organum dei. Alij addidere
 esse idem azonion, quia septē sint uagæ stellæ, quę
 plurimum moueantur. Sed his omnibus subtiliter
 tractandis hic locus nō est: quæ si uellem in unum
 librū separatim congerere, tamen in angustijs uer-
 sarer: quin potius quoniā me longius dulcedo Mu-
 sica abduxit, ad propositum reuertor.

Distinctiones ætatum hominis, secundū opi-
 niones multorum. Cap. XIII.

Igitur expositis his quæ ante diem na-
 talem sunt, nūc ut climacterici anni no-
 scant, quid de gradibus ætatis huma-
 næ sensum sit dicā. Varro quinque gra-
 dus ætatis æquabiliter putat esse diuisos, unūquen-
 que scilicet præter extremū in annos quindecim.
 Itaq; primo gradu usque ad annum quartumdecim-
 mum Pueros dictos, qd sint puri, id est impubes.
 Secundo ad tricesimū annū Adolēscētes, ab ado-
 lescendo sic nominatos. In tertio gradu qui erat
 usq; quinque et quadraginta annos luuēns appel-

*Quinque
 ætatu gra-
 dus.*

latos, eo quod Rempub. in re militari possent iuuare. In quarto, usque ad sexagesimum annum Seniores uocatos, quod tunc primum senescere corpus incipiat. Inde usque in finem uitæ uniuscuiusque quintum gradum factum, in quo qui esset Senex appellatur, quod ea ætate corpus senio laboret. Hippocrates medicus in septem gradus ætatū distribuit finem uitæ uniuscuiusque. Primæ putauit finem esse septimum annum. Secundæ quartumdecimū. Tertiæ duodetrigesimum. Quartæ trigesimūquintū. Quintæ quadragesimumsecundum. Sextæ quinquagesimumsexum. Septimæ nouissimū annum uitæ humanæ. Solon autem partes fecit decem, & Hippocratis gradus tertiū, & sextum, & septimū singulos bifariam diuisit, ut unaquæque ætas annos haberet septenos. Staseas Peripateticus ad has Solonis decem, hebdomadas addidit duas, & spacium plenæ uitæ quatuor & octoginta annorum esse dixit. Quem terminum uitæ si quis præterit, facere idem quod stadiodromi ac quadrigæ faciunt, quū extra finem procurrūt. Hetruscisque libris fatalem ætatem hominis duodecim hebdomadibus describi Varro cōmemorat, quæ ad decies septenos annos posset fatalia deprecādo rebus diuinis proferre; ab anno autē septuagesimo nec postulari debere, nec posse à dijs impetrare. Cæterū post annos octogintaquatuor à mente sua homines abire, neque his fieri prodigia. Sed ex his omnibus proximè uidentur accessisse naturam, qui hebdomadibus humanam uitam emensi sunt. Ferè enim post septimum quencque annum articulos quosdam, & in

his

his aliquid noui natura ostendit, ut in elegiā Solonis cognoscere datur. At enim temporū ueterum si reuoluantur annales, longè magis incertò inuenietur. Primos enim ludos seculares exactis regibus post Romam conditam annis CCL à Valerio Publicola institutos esse, ad XL uirorum commentarios CCCXCIX, M. Valerio, Spurio Virginio Consulibus, anno post urbem cōditam octauo et quadragesimo; ut uero in commentarijs XII uirorum scriptum anno CCCC & X, M. Valerio Coruino, & C. Petilio Coss. tertij ludi fuerūt, Antiate Liuioque autoribus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio pullo Coss. anno quingentesimo duodeuigesimo. P. Cornelio Lentulo, C. Liuiio Varro Consulibus. De quatorū ludorum anno triplex opinio est. Antias enim & Varro & Liuius relatos esse prodiderunt, L. Martio Censorino, M. Manlio Consulibus, post Romam cōditam anno DCV. At Piso Censorius, & Gn. Gellius, sed & Cassius Hemina, qui illo tempore uiuebat, post annum factos tertium affirmant, Gn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Achaico Cōsulibus, id est DC anno tertio. In Quindecimuirorū autem cōmentarijs notantur sub annis DCXXIX, Aemilio Lepido, L. Aurelio Horeste Coss. Quintos ludos Furnio C. Iunio Syllano Coss. DCCXXXVII, Cæsar Augustus & Agrippa fecerunt. Sextos autem fecit T. Claudius Cæsar se tertio, & L. Vitellio tertio Coss. anno DCCC. Septimos Domitianus se XIII, & L. Minutio Rufo Coss. anno DCCCXLI. Octauos Imperator Septimius, &

inde Aurelius Antoninus Cilone & Iubeno Consulibus, anno DCCCLVII. Hinc animaduertere licet neque post C annos uti referuntur ludi statutum esse seculum, neque post CX. Quorum etiam si alterutrum retro fuisset obseruatum, non tamen satis id argumenti esset, quo quis his ludis secula discerni constanter affirmet. Præsertim quum ab urbis primordio ad reges exactos annos CCXLIII factos esse autor sit nemo, quod tempus proculdubio naturali maius est seculo. Quod si quis credit ludis secularibus sola nominis origine inductos sciat seculares dici potuisse, quod plerumque semel fiant hominis ætate, ut multa alia, quæ raro sunt, post seculum euenire loquentium consuetudo usurpat. Sed nostri maiores quod natura seculum quantum esset exploratum non habebant, ad certum modulum annorum centum statuere, testis est Piso, in cuius annali septimo sic scriptum est: Roma condita anno CCLVIII. Seculum accipit his Consulibus, qui proximi sunt Consules. M. Aemilius M. Filius, Lepidus, Caius Pompilius II absens. Sed ut hunc annorum numerum constituerent nostri, non nihil causæ fuit. Primum quod multos suorum ciuium ad hanc ætatem producere uidebant. Deinde quod Hetruscos, quorum prima secula centum fuere annorum, etiam hic & in alijs plerumque imitari uoluerunt. Præterea fieri potest, quod refert Varro, quod Diascorides astrologus scripsit Alexandriae inter eos qui mortuos solent conseruare, hominem plus centum annis uiuere non posse. Id cor humanum declarare eorum qui integri perierint sine cor

ne corporis tabe: ideo quod multis annis pependerit cor hominis incrementa ætatis & diminutiones conseruet, & anniculi pendere duas drachmas: bimiquatuor, & sic in annos singulos usque ad quinquagesimum accedere binas, ab his centum drachmis, atque anno quinquagesimo item decedere in unoquoque binas, ex quo perspicuum sit centesimo anno redire ad anni primi pondus, nec longius posse produci. Quoniam igitur ciuile Romanorum seculum centum annis transigitur, scire licet in decimo seculo & primum natalem tuum fuisse, & hodiernum esse. Quot autem secula urbi Romæ debeantur, dicere meum non est. Sed quid apud Varronem legerim non tacebo, qui libro Antiquitatum duodeuigesimo ait fuisse Vectium Romæ in augurio non ignobilem, ingenio cuius doctori in discipulando parem, eum se audiuisse dicentem: Si ita esset ut tradebant historici de Romuli urbis condendæ augurij, ac duodecim uulturibus, quoniam centum uiginti annos incolumis præterisset Po. Ro. ad mille & ducentos peruenturum.

De annis maioribus. Cap. xv.

Actenus dictum de seculo, nunc de annis maioribus dicam, quorum magnitudo adeo diuersa etiam gentibus obseruata, quam autoribus tradita est, ut alij unum annum magnū esse in annis uertentibus duobus, alij in multis milibus annorum arbitrati sint, quod quale sit, iam hinc conabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates quum animaduertent, dum sol in annuo cursu orbem suum circuit, lunam non

uam interdum terdecies exoriri, idque saepe alternis fieri arbitrati sunt, lunares duodecim menses & dimidiatum ad annum naturalem conuenire. Itaque annos ciuiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos duodecim mensium, alternos tredecim: utrunque annum separatum uertentem, iunctos ambo annum magnum uocantes. Idque tempus trieterida appellabant, quod tertio quoque anno redibat; penteterida uero nominabant, quod quinto quoque anno. Qui annus magnus ex quadriennio compositior uisus est. Solis annum constare ex diebus trecentis sexagintaquinque, & diei parte circiter quarta, quae primum quadriennium conficeret. Quare Agon & in Helide Ioui Olympio, & Romae Capitolino, quinto quoque anno redeunte celebratur. Hoc tempus quod ad solis modo cursum nec ad lunae congruere uidebatur, duplicatum est, & octoeteris facta, quae nunc enneateris uocitata, quia primus eius annus nono quoque anno redibat. Hunc circuitum uere annum magnum esse plerumque Graecia existimauit, quod ex annis uertentibus solidis constaret, ut proprie in anno magno fieri par est. Nam dies sunt solidi uno minus centum, anni quoque uertentes solidi octo. Octoeterida uulgo creditum est ab Eudoxo Cnidio institutam. Sed hanc Leostratum Tenedium primum ferunt composuisse, & postea alij aliter, qui mensibus uarie intercalandis suas octoeteridas protulerunt: ut fecit Harpalus, Nautilus, Mnestratus. Item alij in quibus Doxitheus, cuius maxime Octoeteris Eudoxi inscribitur. Ob hoc multae in Graecia religiones hoc interuallo tempo-

ris

ris summa cerimonia coluntur. Delphis quoque ludii, qui uocantur Pythia, post annum octauum olim conficiebant. Proxime hanc magnitudinem quae uocatur Dodecaeteris ex annis uertentibus duodecim, huic anno Chaldaico nomen est, quem genethliaci non ad solis lunaeque cursus, sed ad observationes alias habent accommodatum, quod in eo dicant tempestates frugumque prouentus, ac sterilitates, morbosque circumire. Praeterea sunt anni magni complures, ut Metonticus, quem Meton Atheniensis ex annis unum & uiginti constituit, eoque Decaenneateris appellatur, & intercalatur septies, in eoque anno sunt dierum sex milia & ccccxl. Est & Philolai Pythagorici annus, ex annis quinquaginta nouem, in quo sunt menses intercalares uiginti & unus. Item Calippi, ex annis septuaginta sex, ita ut menses duodetriginta intercalarentur. Et Democriti, ex annis octogintaduobus, quum intercalares sint duodetriginta. Sed et Hipparchi, ex annis trecentis quatuor, in quo intercalantur centies decies bis. Haec annorum magnitudo eodem discrepat, quod inter astrologos non conuenit, quanto uel sol plus quam trecentos sexagintaquinque dies in anno conficiat, uel luna minus quam triginta in mense. Ad Aegyptiorum uero magnum annum luna non pertinet, quem Graeci *κωνικόν*, latine canicularem uocamus: propterea quod initium illius sumitur, quum primo die eius mensis, quem uocant Aegyptij *θωθ*, caniculae sidus exoritur, nam eorum annus ciuilis solus habet dies trecentos sexagintaquinque, sine ullo intercalari: itaque quadriennium eo fit, ut anno

Annus
maximus.

MCCCLXI ad idem reuoluatur principium. Hic annus etiam Heliacus à quibusdā dicitur, ab alijs δ̄ *ἑλιουτος*. Est præterea annus, quē Aristoteles maximum potius quā magnū appellat, quē solis & lunæ uagarumque quinque stellarū orbes conficiunt, quū ad idem signum ubi quondam simul fuerunt, unā referuntur. Cuius anni hyems summa est cataclysmos, quam nostri diluionem uocant. Aestas autem Ecpyrosis, quod est mundi incendiū: nam in his alternis temporibus mundus tum exignescere tum exaquescere uidetur. Hunc Aristarchus putauit esse annorū uertentiū duum milium CCCCLXXXIII. Aretes Dyrachinus quinque milium DLII. Herodotus & Linus decē milium DCCC. Dion tredecim DCCCLXXXIII. Orpheus centum uiginti. Cassandrus tricies sexies centum milium. Alij uero infinitum esse, nec in se unquam reuerti existimauerūt. Sed horum omnium penteteridas maxime notandas temporibus Græci obseruant, id est quaternorum annorum circumitus, quos uocāt Olympiadas, & nunc apud eos ducentesima quinquagesima quarta Olympias numeratur, eiusque annus hic secundus. Idem tempus anni magni Romanis fuit, quod lustrum appellabant. Ita quidem à Seruio Tullio institutū, ut quinto quoque anno censu ciuium habito lustrum conderet. Sed non ita à posteris seruatum: Nam quum inter primum à Seruio rege conditū lustrum, et id quod ab Imperatore Vespasiano quinto & Cæsare tertio Coss. factū est, anni interfuerint paulò minus DCL, lustra tamen per ea tēpora non plura quā septuagin

septuagintaquinque sunt facta, & postea planè fieri desierunt. Rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos Agonas ceptus est diligentius seruari. Quorum agonū primus à Domitiano institutus fuit die duodecimo eius & Sergij Cornelij Dolabellæ Consulatu. Itaque hoc nūc anno quo celebratus est Agon unus de quadraginta numeratur. Quod ad annos pertinet magnos in præsentia satis dictum est: Nunc de annis uertentibus dicendi locus uidetur.

De annis uertentibus. Cap. XVI.

Annus uertens est natura, dum sol percurrentes duodecim signa eodem unde profectus est redit. Hoc tempus quot dierum esset, ad certum nondum astrologi reperire potuerunt. Philolaus annum naturalem dies habere prodidit trecentos sexagintaquatuor et dimidiatum. Aphrodius trecentos sexagintaquinque, et dierum duorū & uiginti partem unidesexagesimam. Harpalus autem trecentos sexagintaquinque, & horas æquinoctiales tredecim. At noster Ennius trecentos sexagintasex. Plerique præterea incomprehensibilem quidem & inenumerabilem esse existimauerūt: sed pro uero quod proximum putabant, amplexi sunt dies scilicet trecentos sexagintaquinque. Igitur quum tanta inter uiros doctissimos fuerit dissensio, quid mirū si anni ciuiles, quos diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæque statuebant, & tam inter se discrepent, quā cum illo naturali non congruant? Et in Aegypto quidem antiquissimum ferunt annum bime

strem fuisse. Post deinde à Pisone rege quadrimestrem factum : nouissimè annum ad tredecim menses & dies quinque produxisse. Itē in Achaia Arcades trimestrem annum primum habuisse dicuntur, & ob id Profelenas appellant, non ut quidam putant, quod ante sint nati, quàm lunæ astrum cœlo esset, sed quod quem prius habuerint annum, is in Græciâ ad lunæ cursum cōstitueretur. Sunt qui tradant hūc trimestrē Horon instituisse, eoq̄ uer, æstatem, autumnum, hyemem, *ῥετος*. & annum dici, & græcos annales *ῥετος*. Eorum scriptores historiographos. Itaq̄ quatuor annorum circuitu in modum pentaëteris annum magnum dicebant. Cæsares autem & Acarnanes semestres habuerunt annos inter se dissimiles, quibus alternis dies aufererent aut senescerent, eosq̄ cunctos ueluti trieterida annum magnum. Sed ut hos annos omittam, caligine iam profunda uetustatis obductos, in his quoq̄ qui sunt recentiores memoria, & ad cursum lunæ uel solis instituti, quanta sit uarietas, facile est cognoscere, si quis uel in unius Italiæ gentibus, ne dicam peregrinis uelit inquirere. Nam ut aliū Ferentini, aliū Lauinij, item Albani, uel Romani habuerunt annū, ita quoq̄ & aliæ gentes. Omnibus tamen fuit propositū suos ciuiles annos uariè intercalandis mensibus, ad unū uerū illum naturalemq̄ corrigere. De quibus omnibus differere quoniam longum est, ad Romanorum annum transibimus.

De annis Romanis. Cap. xvii.

Annū uertentem Romæ Licinius quidem Macer, & postea Fenestella statim ab initio uiginti

uigintiduorum mensium scripserunt: sed magis Iunio Graccho, & Fuluiō, & Varroni, & Suetonio alijsq̄ credendum est, qui decem mensium putauerunt fuisse, ut tunc Albanis erat, orti unde Romani, in decem menses dies trecentos quatuor in hoc modo habebant. Martius trigintaunū, Aprilis triginta. Maius trigintaunum. Iunius triginta. Quintilis trigintaunū. Sextilis & September tricenos. October trigintaunū. Nouember & December triginta: quorū quatuor maiores Pleni, cæteri sex *Pleni menses et caui.* Cui uocabant. Postea siue à Numa, ut ait Fuluius siue ut Iunius à Tarquinio, xij. facti sunt menses, et dies trecenti quinquagintaquinque: quamuis luna duodecim suis mensibus trecentos quinquaginta quatuor dies uidebatur explere. Sed ut dies unus abundaret, aut per imprudentiā accidit, aut, quod magis credo, ea superstitione qua impar numerus plenus & magis faustus habebatur. Certe ad annum priorem unus & quinquaginta dies accesserunt, qui quia menses duos non implerent, sex his cauis mensibus sunt singuli detracti, & ad eos additi, factiq̄ dies quinquaginta septē, & ex his duo menses Ianuarius undetriginta dierū, Februarius duodetriginta. Atq̄ omnes menses pleni & impari dierum numero esse cœperunt, excepto Februario, qui solus cauus & ob hoc cæteris infaustior est habitus. Deniq̄ quum intercalarium mensem uiginti annorum uel uiginti trium dierū alternis annis addi placuisset, ut ciuilis annus ad naturalem exæquaretur, in mense potissimū Februario inter Terminalia & Regifugium intercalatum est. Idq̄

Redemptores.

diu factum priusquam sentiretur annos ciuiles alio
 quanto naturalibus esse maiores: quod delictum
 ut corrigeretur, Pontificibus datum est negociū,
 eorumque arbitrio intercalandi ratio permessa. Sed
 horum plerique ob odium, uel quo quis magistratu
 citius abiret, diutiusque fungeretur, aut publici re-
 demptores anni magnitudine in lucro damno ue
 essent, plus minusue ex libidine intercalando rem
 sibi ad corrigendum mandatam uitiose deprauarunt.
 Adeo aberratum est, ut C. Cæsar Pontifex maxi-
 mus suo tertio & M. Aemilij Lepidi Consulatu,
 quo retro delictum corrigeret, duos menses interca-
 lares dierum sexaginta octo in mensem Nouembrē
 et Decembrem interponeret, quum iam mense Fe-
 bruario dies tres & uiginti intercalasset, faceretque
 eum annum dierum quadringentorum quadragin-
 taquinque, simul providens in futurum ne iterum
 erraretur: Nam intercalario mense sublato, annum
 ciuilem ad solis cursum formauit: itaque diebus tre-
 centis quinquagintaquinque addidit decem, quos
 per septem menses, qui dies undetrice nos habebant,
 ita distribuit, ut Ianuario & Sextili & Decembri
 bini accederent, cæteris singuli, eosque dies extre-
 mis partibus mensium apposuit, scilicet regiones
 sui cuiusque mensis à loco summo uerterentur. Qua
 propter nunc quum in septem mensibus dies singu-
 li & tricenari sint, quatuor tamen illi ita primitus in-
 stituti eo dinoscuntur, quod nonas habent septima-
 nas: cæteri omnes reliqui quintanas. Præterea pro
 quadrante diei, qui annum uerum suppleturus ui-
 debatur instituit, ut peracto quadriennij circuitu
 dies

dies unus, ubi mensis quondam solebat, post ter-
 minalia intercalaretur, quod nunc bissextum uoca-
 tur. Ex hoc anno ita à Iulio Cæsare ordinato, cæte-
 ri ad nostram memoriā Iuliani appellantur, eique con-
 surgunt ex IIII Cæsaris Consulatu, qui etiam si non
 optimi, soli tamen ad annum naturæ aptati sunt.
 Nam & priores alij etiam qui decem menses fue-
 runt nec Romæ modo uel per Italiam, sed & apud
 gentes omnes quantum ijdem postea fuere corre-
 cti. Itaque quum de aliquo annorum numero hic di-
 cetur, non alios par erit quam naturales accipere:
 & si origo mundi in hominum notitiam uenisset, in-
 de exordium fumeremus. Nunc uero id interual-
 lum temporis tractabo, quod historicon Varro ap-
 pellat: hic enim tria discrimina temporum esse tra-
 dit. Primum ab hominum principio ad cataclysmum
 priorem. Secundum ad Olympiadem primam: quod
 quia in eo multa fabulosa referuntur, Mythicon no-
 minatur. Tertium à prima Olympiade ad nos, quod
 dicitur historicon, quia res eo geste ueris historijs
 continentur. Primum tempus siue habuit initium,
 seu semper fuit: certè quot annorum sit, non potest
 comprehendere. Secundum non planè quidem scitur,
 sed tamen ad mille circiter & DC annos esse cre-
 ditur à priore scilicet cataclysmo, quæ dicunt Ogy-
 gis ad Inachi regnum annis circiter CCCC. Hinc
 ad Olympiadem primam paulò plus CCCC, quos
 solos quamuis Mythici temporis postremos, ta-
 men quia à memoria scriptorum proximos, quidam
 certius definire uoluerunt: & quod Sosibius scripsit
 esse CCCXCV. Eratosthenes autem septem &

Iuliani.

Tempus
historicon

Mythicō.

Catacly-
smos Ogy-
gis.

CCCC. Timæus CCCCXVII. Oretes C
LXIII. Et præterea multi diuerse, quorum etiam
ipsa dissensio incertū esse declarat. De tertio autē
tempore fuit aliqua inter autores dissensio in sex se
ptemue tantūmodo annis uersata. Sed hoc quod
cunq; caliginis Varro discussit, et pro cætera sua fa
gacitate nunc diuersarū ciuitatū conferens tempo
ra, nūc defectus eorumq; interualla retro dinume
rans eruit uerū, lucemq; ostendit, per quam nume
rus certus non annorum modo, sed & dierum per
spici possit: secundum quam rationem, nisi fallor,
hic annus, cuius uelut index & titulus quidam est
Vlpij & Pontiani Consulatus, ab Olympiade pri
ma M est & XIII, ex diebus duntaxat æstiuus,
quibus Agon Olympicus celebratur: à Roma au
tem condita, DCCCCXCI, & quidem ex Palili
bus, unde urbis anni numerantur. Eorum uero an
norum quibus Iulianis nomen est, CCLXXXIII,
sed ex die kal. Ian. unde Iulius Cæsar anni à se con
stituti fecit principium. At eorū qui uocantur anni
Augustani, CCLXV pridie kal. Ian. quamuis
& ante diem decimum sextū kal. Februarij, Iulius
Cæsar Diui filius Imperator Augustus sententia
Munatij Planci à Senatu ceterisq; ciuibus appella
tus est, se septimū, et M. Vipsano Agrippa Coss.
Sed Aegyptij quod biennio ante in potestatem di
tionemq; Po. Ro. uenerunt, habent Augustorum
annum CCLVIII. Nam ut à nostris, ita ab Aegy
ptijs quidam anni in literas relati sunt, ut quos Na
bonnagarij nominant, quod à primo imperij eius
anno consurgūt, quorū hic noningentesimus octo
gesimus

Augustani

gesimus sextus est. Itē Philippi, qui ab excessu Ale
xandri Magni numerantur, & adhuc usq; perdu
cti annos quingentos sexagintaduos consummāt.
Sed horum initia semper à die primo mensis eius
sumuntur, cui apud Aegyptios nomen est Thoth,
quoque hic anno fuit ante diem septimū kal. Iulij,
quum abhinc annos centum Vlpio & Brutio præ
sente Romæ Coss. ijdem dies fuerunt ante diem
duodecimū kal. Augusti, quo tempore solet canic
ula in Aegypto facere exortū. Quare scire etiā li
cet anni illius magni, qui ut supra dictū est, solaris
& canicularis, & trieteris uocat, nūc agi uertentē
annum centesimū. Initia autē istorum annorū pro
pterea notauī, ne quis nesciat uoluntates, quæ non
minus diuersæ sint, quàm opiniones philosopho
rum. Iccirco alijs à nouo sole, id est à brumali, ab
æstiuo solstitio, plerisq; ab æquinoctio uerno, par
tim ab autumnali æquinoctio, quibusdam ab ortu
uergiliarū, nonnullis ab earum occasu, multis à ca
nis exortu incipere annus naturalis uidetur.

De Mensibus. Cap. XVIII.

Mensium duo genera: nam alij sunt Na
turales, alij Ciuales. Naturaliū species
duæ, quod partim solis partim lunę es
se dicuntur. Secundū solem fit mensis,
dum sol unumquodq; in zodiaco orbe signum per
currit. Lunarij autem, est temporis quoddam spa
cium à noua luna. Ciuales menses sunt numeri qui
dam dierum, quos unaquæq; ciuitas suo instituto
obseruat, ut nūc Roma à kal. in kal. Naturales &
antiquiores & omniū gentiū cōmunes sunt. Ciui

Ciuales
menses.

Naturales

les & posterius instituti, ad unamquancq; pertinēt ciuitatem, qui sunt cœlestes seu solis seu lunæ, nec pereque inter se pares sunt, nec dies habent totos. Quippe sol in Aquario morat̄ circiter undetriginta: in Pisce ferè triginta: in Ariete unum & triginta: in Geminis propè trigintaduos, & sic in cæteris inæquabiliter: sed usqueadeò non totos dies in singulis, ut annum suum, id est trecentos quinquagintaquinque, et portionē nescio quā adhuc astrologis inexploratā, in duodecim suas diuidat menses. Luna aut̄ singulos suos menses conficit diebus xxix. circiter et dimidiato. Sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiiores. At ciuitatū menses uel magis numero dierū inter se discrepāt, sed dies ubiq; habent totos. Apud Albanos Martius est sex et triginta: Maius xij. Sextilis duodeviginti: September sedecim: Tusculanorū Quintilis dies habet trigintafex: October trigintaduos Idem October apud Aricinos trigintanouem. Minime uidentur errasse, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, ut in Græcia pleraq; apud quos alterni menses ad triginta dies sunt facti. Maiores quoq; nostri idem sunt æmulati, quum annū dierum CCC LX habent. Sed diuus Iulius quum uideret hac ratione nec ad lunam menses, ut oportebat, neq; annum ad solem cōuenire, maluit annū corrigere. Et sic etiam menses uel cum ueris illis solaribus etsi non singuli tamen uniuersi ad anni finē necessariò concurrent. Nomina decem mensibus antiquis Romulum fecisse, Fuluius & Iunius auctores sunt: et quidem duos primos à parentibus suis nominasse,

nominasse. Martium à Marte patre. Aprilem ab Aphrodite Venere, unde maiores eius oriundi dicebantur. Proximos duos à populo. Maium à maioribus natu. Iunium à iunioribus: cæteros ab ordine quo singuli erant. Quintilem usque ad Decembrem perinde à numero. Varro autem Romanos à Latinis nomina mensiū accepisse arbitratur: auctores eorum antiquiores fuisse quàm urbem, satis ^{αρχι} docet. Itaq; Martiū mensem à Marte quidem nominatum credit, non quia Romuli fuerit pater, sed quod gens Latina bellicosa. Aprilem autē nō ab Aphrodite, sed ab aperiendo, qđ tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiatur natura. Maium uero non à maioribus, sed à Maia nomen accepisse, quod eo mense tam Romæ quàm antea in Latio, res diuina Maiæ fit & Mercurio. Iunium quoq; à Iunone potius quàm iunioribus, quod illo mense maximi Iunoni habentur honores. Quintilem, quod loco apud Latinos fuerit quinto. Item Sextilem ac deinceps ad Decembrem numeris appellatos. Cæterum Ianuariū & Februariū, postea quidem additos, sed nominibus iam ex Latio sumptis, Ianuarium à Iano, cui attributus, nomen traxisse: Februariū à februo. Est februi quicquid expiat purgatq; & februaementa, purgamenta. Item februaere purgare, & purum facere. Februum autē non idem usquequaq; dicitur: nam aliter in alijs sacris februat, hoc est purgatur. In hoc autē mense lupercalibus quū Roma lustratur, salem calidū ferunt, quod februi appellant. Vnde dies lupercalium propriè februat: & ab eo porrò mensis Fe-

Menses uno
de dicti.

bruarius uocatus. Ex his duodecim mensibus, duorum tantum nomina mutata: nam Quintilis Iulius cognominatus est, C. Cæsare v̄, & M. Antonio Coss. anno Iuliano secundo. Qui autem Sextilis fuerat, C. Marco Censorino, C. Asinio Gallo Coss. in Augusti honorē dictus est Augustus, * anno Augustio xx̄, que nomina etiam nunc ad hanc permanent memoriā. Postea uero multi principes nomina quædam mensium mutauere, suis nuncupando nominibus: quod aut ipsi postmodum mutauerunt, aut post obitum eorum illa nomina pristina suis reddita mensibus.

De diebus. Cap. XIX.

Naturalis
dies.

Ciuilis.

Vperest pauca de die dicere, quæ ut mensis aut annus partim Naturalis, partim Ciuilis est. Naturalis dies est tempus ab exoriente sole ad solis occasum: cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies uocatur tempus, quod fit uno cœli circumactu, quo dies uerus & nox continentur: ut quum dicimus aliquem dies triginta tantum uixisse. Relinquitur enim etiam noctes intelligere. Huiusmodi dies ab astrologis & ciuitatibus quatuor modis definit. Babylonij quidem à Solis exortu ad exortum eiusdem astri diem statuerunt. At in Umbria plerique à meridie ad meridiem. Athenienses autem ab occasu solis ad occasum. Ceterum Romani à media nocte ad mediā noctē diem esse existimauerunt. Indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratuū: quorum si quid ante mediū noctis est actum, diei qui præterijt adscribit. Si quid autem

autem post mediam noctem & ante lucem factum est, eo die gestum dicetur, qui eam sequitur noctem. In his horis quatuor & uiginti qui nascuntur, eundem diem habent natalem. In horas duodecim diuisum esse diem, noctemque in totidem uulgo notum est. Sed hoc credo Romæ post reperta solaria obseruatum. Quorum antiquissimum quod fuerit, inuentu difficile est. Alij enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt. Alij in Capitolio: nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud satis constat, nullum in foro prius fuisse, quam id quod M. Valerius ex Sicilia aduectum ad rostra in columna posuit. Quod quum à climate Siciliae descriptum ad horas, Romæ non contineret, L. Philippus Censor aliud constituit: deinde aliquanto post P. Cornelius Nasica Censor ex aqua fecit horarium, quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horarium ceptum uocari. Horarium nomen non minus annos CCC Romæ ignoratum esse credibile est. Nam XII Tabulis nusquam nominatas horas inuenies, ut in alijs postea legimus: Sed ante meridiem, eo uidelicet quod partes diei bifariam tum diuisi, meridies discernebat. Alij diem quadripartito, sed & noctem similiter diuidebant. Id similitudo testatur militaris, ubi dicitur: uigilia prima: item secunda, & tertia, & quarta. Sunt etiam plura noctis & diei tempora subnotata, proprijsque discretis nominibus, que apud ueteres Poetas passim scripta inueniuntur: ea omnia ordine suo exponam. Incipio à nocte media, quod tempus principium & postremum est diei Romani. Tempus quod huic

Ex aqua
horarium.

Diem anti
qui quomo
do fuerint
partiti.

proximum est, uocatur de media nocte. Sequitur Gallicinium, quum galli canere incipiunt: deinde Conticinium, quum conticuere. Tunc ante lucem, & sic Diluculum uocatur. Manè, quum lux uidetur solis: post hoc ad meridiè: tunc meridies quod est meridièi nomen. Inde de meridiè: hinc tempestas suprema: quamuis plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in XII Tabulis scriptum sic: Solis occasus suprema tempestas esto. Sed postea M. Plectorius Trib. ple. scitum tulit, in quo scriptum est: Prætor urbanus qui nunc est, quicquid posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Isque supremum ad solis occasum ius inter ciues dicit. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus uesperuginem, Ennius uesperum, Virgilius hesperon appellant. Inde porro Crepusculum, sic fortasse appellatum, quod res incertæ creperè dicuntur: idque tempus noctis sit an diei, incertum est. Post id sequitur tempus quod dicimus, Luminibus accensis: antiqui Primæ face dicebant. Deinde Concubium, quum itum est cubitum. Exinde Intempesta, id est multa nox: quia nihil agi tempestiuum tunc quum ad mediam noctem dicitur: & sic media nox.

De naturali institutione. Cap. xx.

Nitiam rerum eadem elementa & principia dicuntur: ea Stoici credunt tenorem atque materiam. Tenorem qui rarescente materia à medio tendat ad summum, eadem concrecente rursus à summo referatur ad medium. Thales Milesius aquam principium omnium rerum

rerum dixit. Et alias opiniones supra retuli. Stoicorum opinio probanda, qui quum arte compositum mundi opus considerarent, introduxerunt naturam prouidam ac sapientem, quam ordo impermutabilis ostenderet, industria factum pronuntiauerunt, siue perpetuus siue longæuus est mundus, et in flammis abit, & uicissim ex flammis renouatur ac restituitur: durantibus tamen principijs. Nec recidere ad nihil uideri potest, quod in se deficit, in se regignitur. Et constat quidem quatuor elementis: terra, aqua, igne, aëre: cuius principalem solem quidam putant, ut Cleanthes: at Chrisippus, æthera, cuius motu perenni subiecta tenentur.

De Formis. Cap. XXI.

Ota est, cuius pars nulla est. Linea, longitudo sine latitudine. Lineæ autem finis, notæ. Recta linea est, quæ super se positis notis æquabiliter posita & summissa est, quod longitudinem tantum habet: summitatis finis lineæ super plana, quæ dicitur *ἰσώμενος*. Summitas est, quæ super se positis rectis lineis æquabiliter posita est. Planus angulus, est in planitie duarum linearum, non è regione positarum, ad unum signum cōtingens curuatio. Hæ lineæ quæ angulum cōtinent, quum rectæ sint, is angulus rectis lineis contineri dicitur. Si recta linea supra rectam lineam stans continuos angulos inter se pares facit, tum uterque ex paribus angulis rectus dicitur, & ea linea græce *νόμος*, latine normalis dicitur. Rectus angulus est modicus & sibi cōgruens: hebes maior recto; acutus minor.

Figura est, quæ aliquo fine aut aliquibus finibus continetur. Circulus est figura plana una linea cōprehensa, intra quem mediæ omnes lineæ inter se pares sint.

Centron est nota circuli medij. Diametros est recta linea per centron immissa, & in utranq; partē fecans circulum. Hemicyclum est circuli dimidiū. Euthygrammæ formæ sunt, quæ rectis lineis continentur. Trigonum, trilaterū. Tetragonū, quod quatuor. Multilaterum, quod pluribus. Triangulum æquilaterum, quod paribus trinis lateribus. Isosceles, quod duo tantum latera paria habet. Scalenon, quod tria latera inæqualia habet. Orthogonum, quod habet omnes rectos angulos quadrilaterum formarū. Quadratum est, quod omnia quatuor latera habet & angulos rectos. Heteromeces quadrangulū nec latera paria habet, nec angulos rectos, similes scutellæ, cuius cōtraria latera & contrarij anguli inter se pares sunt. Sed quadrilaterū omne quod rectis angulis est, trapezia, cætera nominantur parallelæ lineæ, quæ in eadem planitie positæ nunquam inter se contingunt.

Postulata Geometrarum sunt quinque, ut liceat ab omni signo ad omnem rectam lineam ducere, & omnē finitam rectam lineā ē regione eiicere, et omni modo signo ex interuallo circulum scribere; & omnes rectis angulos minores, duos rectis pares esse; et si lineā recta linea immissa interiores angulos

los minores duos rectis pares fecerit, eiectas lineas concurrere. Si paribus paria adiecta fuerint, omnia paria erunt: & si paribus paria dempta, reliqua erunt paria: et quæ eisdem paria sunt, & inter se paria sunt. De Musica. Cap. XXIII.

Rior est Musica inuētionē Metrica: quæ sunt enim antiquissimi Poëtarum, Homerus, Hesiodus, Pisander. Hos secuti elegiarj Callinus, Mimnermus, Euhemerus: mox Archilochus, et Simonides, trimetrum iambicum choricum, catalecticum, tetrametron, composuerunt. Archilochus etiam commata uersibus applicando uariavit. Eupolis per plurimas species secuit. Alcman numeros etiā minuit in carmen: hinc poetiæ melicæ ἀπείρη. Illa etiā Argiua minutiores edidit numeros. Quæ species quum iam displiceret, & integra breuior diceretur, magnitudine Pindari asserta est, qui etiā libros innumeris modis edidit. Hos secuti Musici Timotheus, & Pindarus, & Hypericles, & Follis, & claris. tum peritia tum eloquentia Aristoxenus modulati protinum cantus. Ne tamen non putes antiquiores cantus esse numeris, sed rusticos & incōditos, post quos poetica ualuit, ueluti legitima Musica licētior magisq; modulata. De Rhythmo. Cap. XXV.

Rhythmus creditur dictus à Rhythmonio Orphei filio & Idmoneæ nymphæ Maricæ, ut tradit Niceratus libro quæ composuit de Musico fratre Rhythmonij: tradit Hymenæ Varrithonis autem & Chloridis Thiresiæ filiæ Pendemenū & Peridemen, qui

primus cecinerit res gestas heroum musicis cantibus. Musica est peritia faciendorū & canendorum modorū. Eius partes Harmonica, Rhythmica, Crusmatica. Crusmata pulsus decori siue carminis uocantur. Harmonia est consonantia organica. Rhythmos græcæ modus dicitur latine. Nomina tur uersus ab eo quod fluat, seque ipse circueat. Modus autē est lex quædā & ordo uocaliū, interuallū & differentia, uelut Aristoxenus definit, nō utcunque compositum uocalium temporum interuallū. Carmen est modus uocibus iunctus: cuius discrimina cantus, modus, motus. Tempus est syllabæ spacium, huius elementū. Breuis syllabæ diuisio: breuis alia, longa alia, & neutrius ratio est.

De modulatione & carminum speciebus. Cap. xxvi.

Modulatio est modorū prudens dispositio. Eius tres species, τόνος, ῥυθμός, ἀρμολογία. Species carminū tredecim. Ex quibus primum sunt: Dorium, Phrygium Lydium. His accesserunt grauissimū hypodoriū: mox duo hypophrygij grauior & acutior: deinde Dorius medius: tum Phrygius grauis & alter excelsus: totidē Lydij grauis & acutus: tum Mesolydij pari diuersitate. Postremus hypermesolydius acutissimus. Organum quondā habuit tres intensiones: Grauem, mediam, & acutam. Inde Musæ quoque tres olim æstimatæ: Hypate, Mese, Nete. Nunc in ampliore numero soni considerantur, ut sit Proslambanomenas hypate hypaton. Deinde paripate hypaton. Deinde

inde hypate. Deinde hypates meson. Deinde trisclermen menō, netesmenō menon, paramese diezeumenon, paranete diegeumenō, trite hyperboleō. Quas animaduertisse cum resonantia suauitatis in arcu sororis Apollinem tradunt, & intendisse potius, dytarantiū notasse quod si astrictiora fila neruorum in acumen excitarentur, grauibus responderent remissa: inde fecisse tres primos, de quibus supra dictum est. Hanc excepisse intensionem Lison, quem quidā Apollinis filium tradunt, & nymphæ Paramesæ Chrysthenidi reliquisse, ab ea adiunctum modū, qui synenmenas dicitur. Hunc numerum auxisse Terpandrū adiectione diezeumenon, qui primus a grauibus in acumen auertit. Deinde Timotheus addidit duos: Parameson, & hyperboleon. Initium modi diesis: dimidium semitonium: totum tonos. Toni duo & dimidius Diatesfaron nominatur: tres & dimidius Diapente: sex Diapason. Hæc Musicæ summa sunt.

De metris & pedibus. Cap. xxvii.

Metrum græcæ, latine numerus uocatur. Numerus est æqualium pedum legitima ordinatio: Huius Artis & Thesis partes sunt. Pedum syllaba, elementa numerorum: modorum elementa, spacia syllabarū ac tempora. Pedes componuntur ex syllabis ut minimum binis, ut plurimū ternis, unde proueniunt dissyllabi quatuor, trissyllabi octo, plures quàm duodecim esse non possunt. Pyrrhichius ex duabus breuibus, cuius exemplū, Deus. Choriut ex longa & breui, ut Roma. Iambus ex breui & lon-

Pyrrhichius.
Choriut.
Iambus.

ga, ut salus. Spondæus ex duabus longis, ut uates: Duo igitur quantitate cōtrarij, Spondæus, & Pyrrhichius, duorum alter, alter quatuor temporum. Iambus & Chorius triū. Ita non plures quàm quatuor pedes dissyllabi sunt, nec esse possunt. Ternarum syllabarum primus est Dactylus, qui constat ex longa & duabus breuibus, cuius exemplū Aecolus. Huic contrarius Anapæstus, ex duabus breuibus & longa, ut pietas. Amphibrachus ex breui & longa & breui, cuius exemplum avarus. Brachisyllabus ex tribus breuibus, cuius exemplū Cicero. Et contrarius Molossus, ex tribus longis, cuius exemplum Meccenas. Item tres quinum temporū. Bacchius ex duabus longis & breui, cuius exemplū Latona. Huic ordini aduersus Palimbacchius, ex breui & duabus longis, ut Aquinas. Creticus & Amphimacrus ex longa, breui, et longa, ut sanitas: duobus à quantitate cōtrarij Brachisyllabo & Molosso. Quorū alter triū temporū, alter sex: ordine sex in quaternis, tres in quinis temporibus. De legitimis numeris. Cap. XXVIII.

Rimus est & legitimus maxime numerus hexameter heroicus: huius pedes & dactyli sunt aut spondæi: raro & in uersu extremo reperiet trochæus: huius exemplum: Auia Pieridum peragro loca nullius ante. Totus iste dactylus fuit, & habuit summum trochæū. Sed mixtus ex spondæis hic erit: Italiam fato profugus Lauinaq̄ uenit. Totus ex spondæis: Ciues Romani tunc facti sunt Campani. Hoc genus numeri paucissimarum duodecim syllaba

syllabarum: plurimarum octodecim: tempora recipit uigintiquatuor. Interea uigintitria: sedibus tribus tantum conficit formas: excipit uigintiduas, quas enumerare festinantibus longum est. Pentameter elegiacus habet exemplum: Dum meus assiduoluceat igne focus. recipit dactylum, spondæū, anapæstos duos in fine uersus, aliquando brachisyllabos. Fit syllabarum paucissimarū duodecim, plurimarum tredecim. Tertium pedem spondæū semper habet: quartum et quintum aliquando brachisyllabum. Trimetros iambicus latine senarius dicitur, cuius exemplum: Phaselus ille quem uidetis hospites, duodecim syllabarum est. Recipit aliquando præter ceteros iambum, extremo pyrrhichion. Trimetros tragicus: Pro ueste pinnis membra textis contegit. Et: Aquilonis stridor gelidas molitur niues: Recipit in parte prima scanstionis spondæum, & alio loco dactylon & anapæstum, & pro iambo chorium & tribrachon. Fit syllabarum paucissimarum duodecim, plurimarū septendecim, recipit tempora plurima unde uiginti, paucissima tredecim. Comicus trimetros solet magis in breues minui. Trimetros hipponacticus pedē nouissimum assumens spondæum uel chorium, talis est: Calentibusq̄ lymphafontibus. semp eosdē pedes, quos reliqui trimetri, præter nouissimū recipit. Et tetrametros, qui latine quadratus uocatur, choriacus talis est: Tela famuli tela propere, sequitur me Thoas. recipit eosdem pedes, peruenit ad septem & semipedem: summum pedem petit aut creticū, aut dactylum. Octonarius iambus: Pro

Senarius

Quadratus.

inde & abs te regimen Argos, Dum est potestas
 consulendi. Septenarius: Hæc bellicosus, cui ma-
 ter, pater uel Minerua. Constat ex pedibus iisdem
 Ionicus septenarij: Ibant mala eluere uenena coro-
 na. Ionicus maior est ille: Ictus retrocedit innate su-
 pinus. Habet uitium in tertia syllaba minor: Me-
 tuentis patriæ uerba lingua. Præcipiunt inferere
 maxime pyrrhichium & spondæum, solent diuisi
 syllabis longis plurium syllabarum pedes admit-
 tere. Aristophanius anapæstus: Axena ponti per
 freta Colchos deniq; delatus adhæsi. Recipit pe-
 des quaternorum temporū, omneis implet pedes
 præter semipedem. Anapæsto octonarius: Ore
 beato lumine uolitās, qui per cœlū candidus equi-
 tas. Recipit eosdem pedes, præter semipedem Ari-
 stobolus: Quædam terribilis tua pectora turbat
 terrifico sonitu intulit. Is circuitus magis quàm uer-
 sus est. Dactylum crebrum habet, rarū spondæū.
 Penè duodenarium: Quis meum nominās nomen
 excitet quemuis tumultum inuocans incolarum fi-
 dem. Et hic circuitus magis quàm uersus est. huic
 suberunt denarius: Qui repens semipulsus onere
 graui fores strepitu terrent. Recipiunt pedes creti-
 cos, chorios, spondios, iambos, brachisyllabos,
 anapæstos. Undecim syllabarū Phalæcius: Passer
 delitiæ meæ puellæ. recipit pedes, spondæum, da-
 ctylum, creticum, palimbacchium. Angelicus nu-
 meros & syllabam coarctat hexametro, ut: Hecto-
 ris Andromache Pyrrhin' connubia seruas. Ana-
 creontius: Miseri inuidi uiuimus scientes. recipit
 pyrrhichium, chorium, spondæum, brachisyllabū
 anapæ

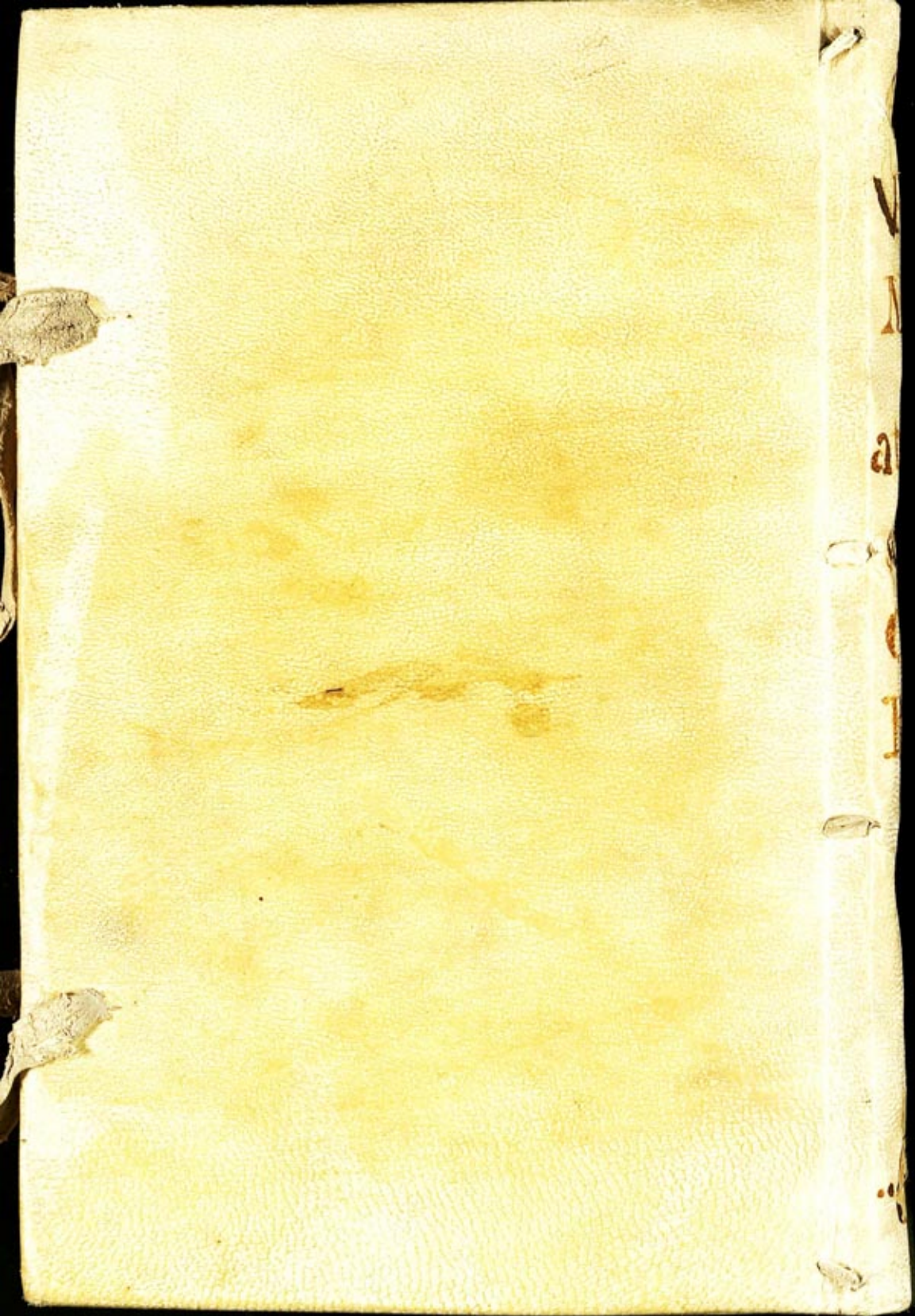
anapæstum. Primus semper est pyrrhichius: Nu-
 merus Saturnius magnum numerum Triumphat
 hostibus deuictis. Sunt qui hūc Aristolochion uo-
 cant, recipit pedem spondæū, iambū, pyrrhichiū,
 chorium, dactylum, brachisyllabum, anapæstum.
 Priapeius: Hunc lucū tibi dedico confecroq; Pria-
 pe. Tertium pedem pro dactylo creticū habet, alio-
 qui hexametron esset. De numeris simplicibus. Pyr-
 rhichius: Rapite, agite, ruite, celeripedes pedes.
 Contrarius est huic & duodecasyllabum spondai-
 con: Olli crateribus sex auratis hauserunt. Dacty-
 licus: Puluerulenta putrē sonitu quatit ungula cam-
 pum. Amphibrachius non facit numerum, Ana-
 pæstus: Agilis sonipes rapitur, celeri sonitu crepi-
 tans. Creticus: Horridi transeunt ad pedes ex
 equis. Palimbacchius: Amicos ad hanc rem si uo-
 les aduoca. Bacchius non facit numerū. Molossus
 idem est qui spondaicon. Nunc quemadmodum à
 principali heroico plures numeri transfigurantur
 ostendam: ac primus trimetrus fit heroicus. Spon-
 daicon: Ciues Romani tunc facti sunt Campani.
 Syllabam unam quæ est extrema, ex longa cōtra-
 he: ut, Ciues Romani facti Appuli. Et esse cœpit
 trimetron, elegiacum transibit: Bella per Aema-
 thios. Rursus ad pentametros, ut componam he-
 roicos sumo partem posteriorem: Dum meus assi-
 duo luceat igne focus. & cōpono: Luceat igne fo-
 cus Troiæ qui primus ab oris. Phalæciū numerū
 qui est: Altis flumina uallibus tumescunt. insertis
 uerbis facio heroicum: Altis flumina prodita ualli-
 bus inde tumescunt. Ionicus est: Metuentis patriæ

CENS. LIB. DE DIE NATALI.
uerbera linguæ. Adijciã trinas uerbis singulis syl-
labas: Nunc metuentis nunc patriæ nunc uerbera
linguæ. Verto Italiã fato profugus Lauinaçq; cœ-
pit. Aristophanius fit heroico: Arma uirumq; ca-
no Troiæ qui primus ab oris. Numerum angelic-
cum syllaba breuiata esse monstraui heroi-
cum. Item Priapeium, si syllabam
furripias fieri heroicum.

NATALIS CENSORINI
FINIS.

BASILEAE PER IO. BEBEL.
MENSE AVGVSTO AN.
M. D. XXVIII.

BBB • 4 • J5 •